

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله والصلاة والسلام على رسوله

DAVUD EMRE YAYINEVİ

Kitabın Adı:

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ

İTİKADİ KAVRAMLAR -7-

AHİRET , CENNET

VE CEHENNEM

Yazarı:

Ahmed KALKAN

Tashih:

Ahmed Kalkan

Mizanpaj:

Ehl-i Dizayn

Kapak Tasarım:

Ehl-i Dizayn

İstanbul 2011

Baskı:

?????

Dâvud Emre Yayınevi

Telefon: (0 216) 632 29 58

www.davudemreyayinevi.com

DÂVUD EMRE YAYINEVİ

AHİRET , CENNET VE CEHENNEM

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ
İTİKADİ KAVRAMLAR

-7-

Ahmed KALKAN

İnsanlara karşı ticarî amaç güdülmeyen bu eserin hiçbir hakkı mahfuz değildir. Kâr gayesi güdülmemek şartıyla dileyen dilediği şekilde, tümünü veya bir kısmını çoğaltabilir, korsan baskı yapabilir, dağıtabilir, iktibas edebilir, kitabın ve yazarın ismini vererek veya vermayerek kopye edebilir, mesaj amaçlı kullanabilir. Yazarın hiçbir telif hakkı söz konusu değildir, şimdi ve sonra bir hak talep etmeyecektir. İlim, insanlığın ortak malıdır. Ve ilim Allah için kullanılınca insana fayda sağlar.

İTHAF

*Canlı KUR'AN olmaya çalışıp toplumu
KUR'AN'la canlandırmaya gayret eden
ve tâğütlara karşı KUR'AN'la mücadeleyi
bayraklaştıran her yaştan muvahhid gençlere...*

*Doğru okuyup doğru anlayan, dosdoğru
yaşayıp insanları doğrultmaya çalışan
KUR'AN dostlarına...*

*Ümmetin ihyâsının vahdet içinde yeniden
KUR'AN'a dönüşle mümkün olduğunu kavrayıp
nebevî usûlle KUR'AN ve tevhid eksenli dersler
ve cemaat çalışması yapan tâvizsiz dâvetçilere,
her yaştan genç dâvâ erlerine...*

Önsöz

Bismillâh, El-hamdu lillâh, ve's-salâtu ve's-selâmu alâ rasûlillâh.

Müslüman, hayata tevhid penceresinden bakmak zorundadır. Tevhid, birlemek demek olduğuna göre, laik bir anlayışla dünya ile âhiret arasını ayırmak bu inanca zıt olacaktır. Âhiretten ayırdığımız dünyayı, tekrar âhiretle birleştirmek zorundayız. Sadece ölüme kadar olan süre olarak algıladığımız istikbal (gelecek) kavramını, ölümden sonrasını da içine alacak şekilde anlamaya ve bu anlayışı gündelik yaşayışa geçirmek, kulluk görevimizdir.

Bir ayağımız âhirette; bir ayağımız dünyada, bir gözümüz âhirette; bir gözümüz dünyada ve bir kulağımız İsrail'in surunda; bir kulağımız dünyada olarak yaşarsak dünya-âhiret dengesini kurmuş oluruz. Yoksa hem kendimiz, hem de bizden etkilenen her şey fesada uğrayacaktır. *"Öyle binalar ediniyorsunuz ki, sanki içinde ebedî kalacaksınız!"* (26/Şuarâ, 129)

Cennet, sadece bağ ve bahçelerden ibaret olmayıp bunların yanında kendilerine has maddelerden oluşan nesneleri ve tesisleri de mevcuttur. İman ve sâlih amel sahibi kimselerin ebediyet âleminde ravzât'ül-cennâtta (cennetlerin has bahçelerinde) yaşayacaklarını ifade eden âyetle (42/Şûrâ, 22) yer alan ve sözlük anlamları bakımından her ikisi de bahçe anlamına gelen ravzât ile cennât kelimelerinden ikincisine "tesis" manasını vermek gerekir. Birçok âyetle sâlih mü'minlere vaad edilen cennetin çoğul şekliyle kullanıldığına bakılırsa, birden fazla tesisin bulunduğu ve her mü'mine bir mesken hazırlandığı anlaşılır. Cennetin, göklerin ve yerin "arz"ı/genişliği kadar olduğunu ifade eden âyetlerin (3/Âl-i İmran, 133; 57/Hadîd, 21) tefsiri için şu farklı görüşler ileri sürülmüştür: 1- Cennetin tasavvur edilemeyecek kadar geniş olduğunu ifade eden bir benzetmedir. Buna göre arz; en, yani genişlik demektir. Bir alanın dar cephesini genellikle onun genişliği olduğuna göre cennetin uzunluğu bu teşbih çerçevesinde çok daha fazla olacaktır. 2- Cennet, dünya hayatında insanoğlu tarafından kavranabilen kâinat kadar değerlidir. 3- Madde âleminin insan idrâkine sunulduğu gibi cennet de onun bilgi ve idrâkine sunulmuştur. Bu yorumlar içinde en çok tercih edilen, birinci görüştür.

Kur'ân-ı Kerim'de cennet için *"güzel meskenler"* (9/Tevbe, 72; 61/Saff, 12), *"üst üste kurulmuş konaklar"* (39/Zümer, 20) ve *"ev"* (66/Tahrim, 11) kavramları kullanılmak sûretiyle onun maddî manada eleman ve tesislerden oluştuğu belirtilmiştir. Cennet

hayatıyla ilgili bazı tasvirler de bu gerçeği vurgulamaktadır. Naslardan anlaşıldığına göre cennet ehli için çadırlar da kurulacaktır (55/Rahmân, 72; Müslim, Cennet 23-25). Onlar, Cuma günleri güzel kokular saçan rüzgârların estiği bir çarşayı dolaşacaklar, bu şekilde zarafetlerine zarafet katacaklardır (Müslim, Cennet 13).

Böyle bir cennet önemsenmeyip dünyanın ve içindekilerinin merkeze alınması, ne kadar akıl kârıdır? *"Haydi koşun, Rabbinizin bağışına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete!"* (3/Âl-i İmran, 133)

Ahmed Kalkan
ahmedkalkan@gmail.com
Temmuz 2011, Ümraniye

ÂHİRET

- Âhiret; Anlam ve Mâhiyeti
- Kur'ân-ı Kerim'de Âhiret
- Yakînî Bilgi, Kesin İnanç
- Âhirete İman
- Âhirete İmanın İnsan Hayatındaki Yeri
- Âhiret Şuuru
- Yaratılışa İnanan, Yeniden Yaratılmaya da İman Eder
- Âhiret Anlayışı Bizi Dirilişe Ulaştırır/Ulaştırmalıdır
- Gündüz Yaşıyor, Gece Ölüyor, Sabah Diriliyoruz
- Her Kış Bir Ölüm, Her Bahar Bir Diriliştir
- Ölüm; Gurbetten Vuslata Hicret

“O müttakîler (takvâ sahipleri) ki, sana indirilene (Kur'an'a) ve senden önce indirilenlere (İlâhî Kitaplara) iman ederler. Onlar âhirete de yakînî olarak, kesin bir şekilde iman ederler.”¹

Âhiret; Anlam ve Mâhiyeti

Âhiret, kelime olarak Arapçada son, diğer, sonra gelen demektir. Âhiret; dünya hayatını takip eden, ona benzeyen yönler olduğu kadar, benzemeyen yönlerin de olduğu daha değişik ve ölümsüz bir hayattan, ebediyet âlemine ait çeşitli merhaleler ve hallerden ibarettir. “Yakîn” ise, gerçeğe uygun ve herhangi bir şüphe ile ortadan kalkmayacak şekilde şek ve şüpheden uzak olan sabit ve kesin bir inanış, şüphe karışmayan kesin bilgi demektir.

Âhiret inancı, Allah'ın varlığını kabul eden hemen hemen bütün din ve düşünce sistemlerinde (tabii bu arada hristiyanlık ve yahûdilikte de) mevcuttur. Kur'an'da Hz. Nuh, İbrahim, Yusuf, Mûsâ, İsa ve diğer peygamberlerin kendi ümmetlerine âhiret akidesini telkin ettikleri ifade edilir.²

1] 2/Bakara, 4

2] bk. 12/Yûsuf, 101; 19/Meryem, 33; 20/Tâhâ, 55; 26/Şuarâ, 81-102; 71/Nuh, 17-18

Kur'ân-ı Kerim'de Âhiret

Âhiret kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de 115 yerde geçer.³ Yine, "son gün" anlamında "*yevmü'l-âhir*" şeklinde, dünya ile karşılaştırılmalı olarak veya yalın halde 26 yerde kullanılır.⁴ Yalın halde *el-âhire* şeklinde kullanıldığı yerlerde *ed-dâru'l-âhire* tamlaması, yani "âhiret yurdu", "diğer ülke" anlamında olduğu veya âhiret hayatı demek olduğu kabul edilir. Bu kullanılış şekillerinden de anlaşılacağı gibi âhiret kavramı ile dünya kavramı arasında sıkı bir münasebet vardır.

Kur'ân-ı Kerim'de yüzden fazla terim ve deyim kullanılarak âhiret akidesi işlenir. Âhiretle ilgili âyetler hem Mekkî, hem de Medenî sûrelerde sık sık tekrarlanmaktadır. Bu tekrarın, konunun önemini vurgulamak, sorumluluk duygusunu pekiştirmek, dünya ile âhiret arasındaki psikolojik mesafeyi kısaltarak mü'minin ruhunu yüceltmek ve hayatını ebedileştirmek gibi hedeflere yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Birçok sûrede kâinatın, özellikle insanın yaratılışından ve hayatın akışından bahseden âyetlerle âhiret hayatını tasvir eden âyetler yan yana yer almıştır. Kur'an'ın tasvirine göre dünya hayatı bir "*oyun ve eğlence*"⁵ bir "*süs ve öğünüş*"tür;⁶ "*mal, evlat ve nüfuz yarışı*"dır.⁷ Netice itibarıyla o geçici bir faydalanış ve aldanış vesilesidir. Asıl hayat, âhiret hayatıdır. Gerçek anlamda huzur ve sükûn sadece ölümsüz âlemedir.⁸ Her ne kadar ölüm, geride kalanlar için acı ve hasret dolu bir olay ise de, imanlı gönüller için fânîlikten ebedîliğe geçişi sağlayan bir

3] Âhiret Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimler (Toplam 115 Yerde:) 2/Bakara, 4, 86, 94, 102, 114, 130, 200, 201, 217, 220; 3/Âl-i İmrân, 22, 45, 56, 77, 85, 145, 148, 152, 176; 4/Nisâ, 74, 77, 134; 5/Mâide, 5, 33, 41; 6/En'âm, 32, 92, 113, 150; 7/A'râf, 45, 147, 156, 169; 8/Enfâl, 67; 9/Tevbe, 38, 38, 69, 74; 10/Yûnus, 64; 11/Hûd, 16, 19, 22, 103; 12/Yûsuf, 37, 57, 101, 109; 13/Ra'd, 26, 34; 14/İbrâhîm, 3, 27; 16/Nahl, 22, 30, 41, 60, 107, 109, 122; 17/İsrâ, 7, 10, 19, 21, 45, 72, 104; 20/Tâhâ, 127; 22/Hacc, 11, 15; 23/Mü'minûn, 33, 74; 24/Nûr, 14, 19, 23; 27/Neml, 3, 4, 5, 66; 28/Kasas, 70, 77, 83; 29/Ankebût, 20, 27, 64; 30/Rûm, 7, 16; 31/Lokman, 4; 33/Ahzâb, 29, 57; 34/Sebe', 1, 8, 21; 38/Sâd, 7; 39/Zümer, 9, 26, 45; 40/Mü'min, 39, 43; 41/Fussilet, 7, 16, 31; 42/Şûrâ, 20, 20; 43/Zuhuruf, 35; 53/Necm, 25, 27; 57/Hadîd, 20; 59/Haşr, 3; 60/Mümtehine, 13; 68/Kalem, 33; 74/Müddessir, 53; 75/Kiyâmet, 21; 79/Nâziât, 25; 87/A'lâ, 17; 92/Leyl, 13; 93/Duhâ, 4.

4] Âhiret Günü Anlamındaki "El-Yevmü'l-Âhir" Terkibinin Geçtiği Âyet-i Kerimler (Toplam 26 Yerde:) 2/Bakara, 8, 62, 126, 177, 228, 232, 264; 3/Âl-i İmrân, 114; 4/Nisâ, 38, 39, 59, 136, 162; 5/Mâide, 69; 9/Tevbe, 18, 19, 29, 44, 45, 99; 24/Nûr, 2; 29/Ankebût, 36; 33/Ahzâb, 21; 58/Mücâdele, 22; 60/Mümtehine, 6; 65/Talâk, 2.

5] 6/En'âm, 32; 29/Ankebût, 64; 47/Muhammed, 36; 57/Hadîd, 20

6] 57/Hadîd, 20

7] 57/Hadîd, 20

8] Bk. 29/Ankebût, 64 ; 40/Mü'min, 39; 57/Hadîd, 20

vasıtaadır. O yüzden birçok âyette ölüm ve âhiret hayatı “buluşmak, sevdiğine kavuşmak” anlamındaki “lika (likau'llah, likau'l-âhire)⁹” kelimesiyle ifade edilmiştir.

Asıl hayatın ikinci âlemde başlayacağına iman edenler, ölümün ebedî yokluk olmadığını kabul ederler. Henüz hayattayken, bu gerçek vatanın, baba yurdunun, sonsuz mutluluk hayatının özlemini duyar ve ona göre yaşarlar.

Kur'ân-ı Kerim'in âhireti ispat metodu, “nereden geldim, nereye gidiyorum?” sorusuna tatminkâr bir cevap bulmaya dayanır. Düşünen her insanın sormaya mecbur olduğu bu sorunun birinci kısmında, kendisine ve içinde yaşadığı tabiata hâkim, mutlak kudrete sahip bir yaratıcının varlığına inanan kimse, sözkonusu sorunun ikinci kısmında da aynı düşünce tarzını devam ettirerek öbür âlemin ölümsüzlüğünü kolaylıkla benimser. Bundan dolayı Allah'a imanla âhiret gününe iman Kur'an'da sık sık ve birlikte zikredilmek suretiyle bunun ne kadar önemli bir ilke olduğuna dikkat çekilmiştir.

Dünyaya ilk gelişinde pek âciz bir canlı olan insan, hayatının daha sonraki devrelerinde fizyolojik ve psikolojik yönden gelişip tabiat içindeki en mükemmel yaratık haline gelir. Ondaki rûhî ve fikrî gelişme devam ederek, fıtratındaki özellik ortaya çıkarak kendisinde ebediyet duygusu meydana getirir. İnsanın, iyi düşünmeden, ilk bakışta yok oluş (fenâ) gibi telakki ettiği ölümden korkması veya öbür âleme inanmayanlarla ona hazırlıklı olmayanların ölümden ürkmesi de bu ebediyet duygusuna bağlanabilir. O halde daha mükemmel ve ölümsüz bir âlem olan âhiretin varlığını benimsemek insanın tabii yaratılışında, fıtratında bulunan bir özelliktir. Ancak, dünya hayatının câzibesini, kişinin fıtratındaki ölümsüzlük duygusunu unutturup tabiatındaki seyri durdurabilir.

Yakînî Bilgi, Kesin İnanç

Yakînî bilgi, kendisinde şüphe olmayan bilgidir. Müttakîler, âhireti gözleriyle görmemişlerdir ama gözlerini yaratan Allah, âhiretin varlığını haber verdiği için şüphesiz iman ederler. Gözün görmesinde yanılma ve yanlışlık olabilir, fakat Allah'ın verdiği haberde yanlışlık olmaz. Çölde su görüp de ona doğru koşan insan, çoğu zaman su yerine serapla karşılaşabiliyor. Bu sebeple biz Allah'ın haberine gözlerimizle gördüğümüzden daha fazla inanırız. “Bu dünya hayatından başka hayat yoktur. Ölüyoruz ve yaşarız.

9] 6/En'âm, 31; 7/A'râf, 147...

Biz, diriltilecek değiliz. ¹⁰ diyen insanlar, mevsimlik böcekler gibi hiç görmedikleri baharı inkâr etmekteler. Ama bu kışın bir baharı, bu dünyanın da bir âhireti var.

Ana rahmindeki bebeğe “buradan daha geniş bir dünya var” deseniz, gülüp geçebilir. Bu dünya da, âhiretin ana rahmidir. Bu toprak ana üzerinde yaşar, büyür ve ölerек âhirette doğarız. Baharda doğan, yazın gençliğini yaşayan, güz mevsiminde ölen, kardan kefenlerle toprağa gömülen çekirdeklerin baharda İsrail’in surunu andıran ılık rüzgârlarla çiçeğe dönüşmeleri, âhiretin varlığını bize hatırlatan âyetlerdir. ¹¹

Âhiret konusu, İslâm’ın olmazsa olmaz ilkelerinden biridir ve sanıldığından çok daha fazla pratik değerlere sahiptir. Müslümanın arz üzerinde küçük ve büyük günahlardan kaçınabilmesi, dünyayı gözünde küçültüp, şehid cesaretini elde edebilmesi, dünya müstebkirlerine meydan okuyabilmesi ancak bu inancın sağlamlığı ölçüsünde mümkündür. Âhiret inancı, kesin bir kanaat, bir bilinç, bir şuurdur. Yani, insan hayatına yön veren yerleşik bir idrâk etmedir. Bu yüzden Mushaf tertibiyle âhiret kelimesinin geçtiği ilk âyette¹² “*yûkînûn (yakînen iman)*” ifâdesi yer almış; Kur’an’ın hidâyetine erip kurtuluşa erecek muttakilerin özellikleri arasında “âhirete yakîni iman” şartı aranmıştır.

Bir bilginin, ya da fikrin insanda, yakînen iman olması, şuur/bilinç haline gelmesi, o düşüncenin kişi gözüyle görüyor, şahid oluyor gibi konuyla kendi arasında yakınlık kurmasıyla, o düşüncenin kişiye mal olmasıyla mümkündür. Bir konu hakkında yakîne, şura sahip olan kişi, o konu hakkında fikrî üretkenliğe ulaşabilir, bunu rahatlıkla başkalarına aktarabilir. Bundan da önemlisi, bundan elde ettiği bakış açısı ve yönelişi kendini ilgilendiren diğer alanlara da taşıyabilir. Öyleyse, çoğu insan tarafından ilme’l-yakîn olarak bilinen âhiret konusunun ayne’l- yakîn seviyesine taşınması gerekir.

Ayne’l-yakînde kişi, şahid olduğu şeyi gerçekmiş gibi görür. Ama bütünüyle duyumsayamaz. Çünkü bu seviye, hakka’l-yakînin alanına girer. Öyleyse ayne’l-yakînin güçlendirilmesi için sembollere, teşbihlere ihtiyaç vardır. Bu teşbih ve semboller yoluyla âhiret tasvir edilir. Kalp gözü açık olanlar, bu tasvirin en uç noktasına, yani sınırına varabilirler. Bizzat müşahede ise şüphesiz öldükten sonra olacaktır. İşte müslümanların âhirete imanları bu

10] 6/En’âm, 29; 23/Mü’minûn, 39; 45/Câsiye 24

11] Mahmut Toptaş, Şifâ Tefsiri, Cantaş Y., 1/87

12] 2/Bakara, 4

minval üzere olursa, âhîret konusu bir şuur haline dönüşecek ve pratik hayata aksedecektir.

Hayata birkaç damla su ile başlayıp ölümden sonra sonsuzluğa uzanan biz insanların ölüm sonrası hakkında ciddi endişelerimiz yoksa; bu, hem dünyevî hayatımız, hem de uhrevî hayatımız için büyük bir tehlikedir. Bugün insanların kafalarında taşıdıkları endişelerine bakın; tamamının veya tamamına yakınının dünyevî endişeler olduğunu göreceksiniz. Kalabalık bir şehrin en yoğun noktasında durun ve oradan geçen binlerce insandan her birine şu soruyu yöneltin: “Şu anda neyi düşünüyorsunuz?” Hiçbir insanın, “şu anda, bir gün öleceğimi ve yaşadığım hayatın hesabını vereceğimi düşünüyordum” dediğini kolay kolay duyamayacaksınız. İnsan, başına yüzde yüz gelecek ölüm olayını ve hesaba çekilmeyi düşünmeden nasıl yaşar? Fakat, maalesef yaşıyorlar; buna yaşamak denir.

Müslüman, hayata tevhid penceresinden bakmak zorundadır. Tevhid, birlemek demek olduğuna göre, laik bir anlayışla dünya ile âhîret arasını ayırmak bu inanca zıt olacaktır. Âhîretten ayırdığımız dünyayı, tekrar âhîretle birleştirmek zorundayız. Sadece ölüme kadar olan süre olarak algıladığımız istikbal (gelecek) kavramını, ölümden sonrasını da içine alacak şekilde anlamak ve bu anlayışı gündelik yaşayışa geçirmek, kulluk görevimizdir.

Bir ayağımız âhîrette; bir ayağımız dünyada, bir gözümüz âhîrette; bir gözümüz dünyada ve bir kulağımız İsrâfil’in surunda; bir kulağımız dünyada olarak yaşarsak dünya-âhîret dengesini kurmuş oluruz. Yoksa hem kendimiz, hem de bizden etkilenen her şey fesada uğrayacaktır. *“Öyle binalar ediniyorsunuz ki, sanki içinde ebedî kalacaksınız!”*¹³

Âhîrete iman

Mü’minlerin akîdelerini teşkil eden iman esaslarından birisi de “âhîret gününe inanmak”tır. Kur’an, bizden gaybî olan âhîret âlemine yakînen, (kesin inançla) inanmamızı istemektedir. İsrâfil (a.s.) birinci defa sura üfürdüğünde kıyâmet kopacak, her şey yok olacaktır. İkinci defa üfürdüğünde ise herkes dirilecektir. İnsanların tekrar dirilmesiyle başlayan ve ebedîyyen devam edecek olan zamana âhîret denir. *“Sonra siz kıyâmet gününde muhakkak diriltileceksiniz.”*¹⁴; *“Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere*

13] 26/Şuarâ, 129

14] 23/Mü’minûn, 16

de inanırlar, âhirete de kesin inanç ile inanırlar.”¹⁵

Âhiret gününde dünyada kim ne işlemişse karşılığı tam olarak verilecektir. Bir âyet-i kerimede şöyle buyruluyor: “Kâfirler öldükten sonra hiç dirilmeyeceklerini zannederler. Ey Muhammed! De ki, Hayır! Rabbime yemin ederim ki öldükten sonra yeniden dirileceksiniz. Sonra da yaptıklarınız size bildirilecektir. Bu Allah’a çok kolaydır.”¹⁶

Her şey gibi dünyanın da bir sonu vardır. Bir gün gelecek her yaratılan şey gibi dünya da yok olacaktır. Her şey yok olduktan sonra insanlar Allah’ın emriyle tekrar dirilecektir. Herkes dünyada işlediğinden sorguya çekilecek, her yaptığıının karşılığını görecektir. O gün insana İman ve sâlih amelden başka hiç bir şey fayda vermeyecektir. İslâm’ı seçen ve gereklerini yerine getirenler cennete; bâtılı seçenler ise cehenneme gidecektir.

“Güneş dürülüp ışığı kalmadığı zaman;

Yıldızlar düşüp söndüğü zaman;

Doğurması yaklaşmış develer başıboş bırakıldığı zaman;

Yabani hayvanlar bir araya toplatıldığı zaman;

Denizler kaynatıldığı zaman;

Canlar bedenlerle birleştirildiği zaman;

Kız çocuğun hangi suçtan ötürü öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman;

Amel defterleri açıldığı zaman;

Gök yerinden oynatıldığı zaman;

Cehennem alevlendirildiği zaman;

Cennet yaklaştırıldığı zaman;

İnsanoğlu ne yaptığını görecektir.”¹⁷

Âhiret âlemine İman, Kur’an’da çoğunlukla Allah’a İmandan hemen sonra zikir edilmektedir. Yani Allah’a İman ile âhirete İman birbirine bağlı olarak ifâde edilmiştir. Biri başlangıç, öbürü ise sonuç. Çünkü yapılan her amel, her iyilik, işlenen her suç, çiğnenen her emir ve reddedilen her hükmün karşılığı ancak o adil mahkemede hallolunacaktır. O mahkemede hiç bir şey karşılıksız bırakılmayacaktır. “Kim zerre miktarı bir hayır işlerse, onun mükâfatını

15] 2/Bakara, 4

16] 64/Teğâbün, 7

17] 81/Tekvîr 1-14

görecek; kim de zerre miktarı bir kötülük işlerse, onun cezâsını görecektir.”¹⁸

Evet, dünya bir imtihan yeri, âhiret de o imtihanın değerlendirileceği bir başka yerdir. O yerde Allah’tan başka hiçbir yardımcı, O’nun izni olmadan hiç bir şefaathçi bulunamaz. Artık bütün işlemler bitmiş ve bütün hesaplar neticelendirilmiştir. Kur’ân-ı Kerim bu manzarayı şöyle dile getirmektedir: “Bir de öyle bir azap gününden sakının ve korunun ki, o günde (Kıyâmette) hiç bir kimse, hiç bir kimse adına bir şey ödeyemez. Kimseden şefaath da kabul edilmez. Azâbdan kurtulmak için kimseden bedel ve karşılık alınmaz. O kâfirlere yardım da yapılmaz.”¹⁹

Mü’minler bilmelidir ki, o gün mes’ûliyet ferdidir, hesaplar şahsıdır. Herkes kendi nefsinden sorumludur. Hiç kimse başkasının günahını taşıyamaz. Hiç kimse kimseyi kurtaramaz.

Âhirete iman, mü’mine, mutlak adâlete dayanan ferdî mesuliyeti yükler. Bu prensip, mü’mine, kendi değerini öğreten ve iç âleminde uyanıklığı hâkim kılan en kuvvetli bir prensiptir. Âhirette mü’mini kurtaracak, onu himaye edecek ancak sâlih amelidir. Hiç bir fidiye onu küfür ve masiyetinin cezâsından kurtaramaz. Bunun içindir ki, âhirete İmanın, mü’minin hayatında büyük bir etki edeceği kaçınılmazdır. Öyle ise mü’min, bütün hazırlık ve çalışmasını âhirete yönelik yapmalıdır. İslâmî çalışma ve ibâdet hayatında bunun dışında hiç bir menfaat beklememelidir. Çünkü icraatında başkasını ortak eden (yani, Allah’tan başkası için ibâdet edip, başkaları takdir etsin diye kulluk yapan) âhirette de kimi ortak yapmış ise, ecrini ondan isteyecektir. Âhirette Allah’dan başkası mükâfat ve cezâ veremeyeceğine göre, o halde mü’min Allah’tan başkası için kulluk yapamaz.

Âhirete iman, insanoğlunun başıboş olmadığını, lüzumsuz yere yaratılmadığını, kendi hevâ ve hevesiyle baş başa bırakılmadığını insana öğretir. Bu akîde, ameli karşılığı ile birleştiren bir inançtır. Bu inanç, insanoğluna kesin olarak bildiriyor ki, mutlak bir adâlet kendisini beklemektedir. Mü’min bu inanç sayesinde hesap ve adâlet gününe kendini hazırlar.

Bu inanç, mü’min ile kâfiri birbirinden yaşantı itibariyle de ayırır. Mü’min, âhirete inandığı için dünyayı bir imtihan yeri olarak kabul eder ve çalışmasını da ona göre yapar. Kâfirler ise, âhirete inanmadıkları için, hayatı sadece bu dünyadan ibâret sayar ve

18] 99/Zilzâl, 7-8

19] 2/Bakara, 48

çalışmasını da hep bu dünyaya ait kılar. Böylece onlar, âhirete eli boş olarak gider ve orada onlara sadece ateş arkadaşlık eder. Başka yardımcıları yoktur onların.

Âhirete İman, onun için çalışmayı da beraberinde getirir. Yani âhirete inandığını iddia eden herkes, çalışmasını ona göre yapmalıdır. Allah'a ve âhirete inanıp mü'min olduğunu iddia eden kimse, karşısındaki kim olursa olsun, onun sevgisi Allah'adır, Rasûlünedir ve mü'minleredir. Kalbinde diğerlerine en ufak bir sevgi besleyemez. Allah'ın mü'minlerden istediği budur.²⁰

İnsanın, bir şeyin kârını ve zararını düşünmesi fıtrattandır. Bu âlemden başka âlem tanımayan kimse, yalnızca bu dünyadaki kâr ve zararı düşünür; dünyevî faydalar beklemediği hiç bir işe yanaşmaz. Fakat âhîret gününe inanan kimse, dünyevî fayda ve zararlara pek aldanmaz. Çünkü onun bütün kazancı âhirete yöneliktir. O mükâfatını sadece Allah'tan bekler. Ona hayırlı bir iş götürüldüğünde, madden kaybedeceği bir şey olsa bile onu kaçırmamaya çalışır. Karşısına kötü bir iş çıktığında da, maddî faydası ne kadar olursa olsun ondan kaçınır. Kısaca mü'min âhirete yönelik çalışmalarda bulunarak, geçici dünya menfaatinin para, servet, mal, mülk, mevki, şöhret gibi aldatıcı metâlarına aldanmaz. O bilir ki, dünya üzerinde bulunan bütün varlıklar, tüm dünyevî faydalar geçicidir; günün birinde hepsi yok olup gidecektir.

Yine insan, günün birinde, güneşin soğuyup bütün enerjisini kaybedeceğini, yıldızların dökülüp yok olacağını ve bütün kâinatın altüst olacağını yakinen bilmelidir. Kıyâmetten sonra da insana yeni baştan hayat bahşedileceği, insanların bu dünyadaki fiillerinin kayıtlar altında tutulup, kıyâmet gününde ortaya konulacağı, kıyâmette herkesin Allah tarafından hesaba çekileceği, bir kısım insanların (İman ve amel-i sâlih sahiplerinin) Cennet'e; bir kısım insanların (isyankârların) da Cehennem'e gireceğini yakinen bilir ve inanır.

Kur'ân-ı Kerim'de Cennet ve Cehennem ehlinin tasviri şöyle yapılmaktadır: *"Kıyâmet gününde birtakım yüzler ak, birtakım yüzler de kara olacak. O vakit yüzleri kara olanlara şöyle denilecek: 'İmanınızdan sonra küfrettiniz ha! İşte o küfrün cezâsı olarak tadın azâbı.'* Ama yüzleri ak olanlar Allah'ın rahmeti içindedirler. Onlar orada (Cennet'te) ebedî olarak kalacaklardır."²¹

Mü'min âhirete İman ederken, bunu sözde bırakmayarak

20] Bk. 58/Mücâdele, 22

21] 3/Âl-i İmran, 106 - 107

âhiret için ne gerekirse onu yapar, âhiret mutluluğunu kazanabilmek için önceden âhirete yönelik gayret ve çalışmalarda bulunur. Çünkü Alah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Kim de mü'min olduğu halde âhireti ister ve çalışmasını da onun için yaparsa, işte bunların çalışmaları makbuldür."* ²²

Âhiretin Gerekliği ve Âhirete İnanmanın Faydaları

1-) Dünya insan için bir imtihan yeridir. İnsan akıl ve irâde sahibidir. Allah, gönderdiği peygamberler ve kitaplarla insanlara hakkı ve bâtılı açıklamıştır. İnsan imtihan olunmaktadır, eğer İslâm'ı seçerse cennete girecektir, yok bâtıl bir din seçerse cehenneme girecektir. *"Hanginizin daha iyi amellerde bulunacağını denemek için, ölümü ve hayatı yaratan O'dur."* ²³

İnsana kendisine verilen nimetleri nerede kullandığı mutlaka sorulacaktır: *"Sonra, yemin olsun ki, o gün (Kıyâmet günü) mutlaka nimetlerden sorulacaksınız."* ²⁴

2-) Dünyada birçok haksızlıklar yapılmaktadır. Yapılan zulümlerin hesabı âhirette, dünyadan çok daha ağır bir şekilde görülecektir.

3-) Yaptığı amellerin hesabını vereceğine inanan kimse hareketlerine dikkat eder. Çünkü bilir ki yaptığı işlerden mes'uldür, âhirette hesap verecektir. Bu yüzden kendisi ve insanlık için iyi amellerde bulunur.

4-) Âhirete inanmak insanlık için bir huzur ve teselli kaynağıdır. İnsan da her canlı gibi ölecektir. Bu yüzden insan için öldükten sonra dirileceği inancı büyük bir nimettir.

Kıyâmet ve Kıyâmetin Zamanı

Kıyâmetin ne zaman kopacağı, bu düzenin ne zaman bozulacağı konusu insanları çokça meşgul etmiştir. Bu zamanı bilebileceğini tahmin ettikleri kişilere her zaman sormuşlardır. Ama kıyâmetin zamanı, sadece Allah'ın bileceği bir sırdır.

"Sana kıyâmeti sorarlar: 'Gelip çatması ne zamandır?'" (derler.) Sen onu nereden bilip bildireceksin? Onun nihâî ilmi yalnız Rabbine aittir. Sen ancak ondan korkanları uyarırsın. Kıyâmet gününü gördüklerinde (dünyada) sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar." ²⁵

22] 17/İsrâ, 19

23] 67/Mülk, 2

24] 102/Tekâsür, 8

25] 79/Nâziât, 42-46

"(Ey Muhammed!) Sana, kıyâmet saatinin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki, onu ancak Rabbim bilir, onun vaktini O'ndan başka belirtecek yoktur. Göklerin ve yerin, ağırlığını kaldıramayacağı o saat, sizlere ansızın gelecektir." ²⁶

Amel Defterleri

Âhirette insanlara yapmış olduğu ameller, yazılmış bir defter/ kitap halinde verilir. Bu defterler Kirâmen Kâtibîn melekleri tarafından yazılmış kitaplardır. Benzetme yerindeyse, dünyada her yaptığımız amel bu melekler tarafından kamerayla videoya çekilmektedir. Defter veya kitap denilen bu filmler âhirette cennetlik olanlara sağdan, cehennemlik olanlara ise soldan ve arkalarından verilecektir.

Cennetlik olanlar büyük sevinç yaşayacaklar ve herkese kitabını göstermek isteyeceklerdir. Cehennemlik olanlar ise elindeki kitaplarda her şeyin yazıldığını görüp hayret edecekler ve pişman olacaklardır. Bu defterlerde; insanın dünyada yaptığı her şey büyüğüyle, küçüğüyle eksiksiz olarak yazılmış olacaktır. *"Kitap ortaya konmuştur: Suçluların, onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. 'Vay hâlimize! Derler, bu nasıl kitapmış? Küçük-büyük hiçbir şey bırakmaksızın (yaptıklarımızın) hepsini sayıp dökmüş!' Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez."* ²⁷

Mizan

Mizan: Âhirette, amellerin tartılması için Allah'ın kıyâmet günü ortaya koyacağı terazilerdir. Âhirette hesaptan sonra insanların amellerini tartacak olan İlâhî adâlet ölçüsü demektir. Her insanın yapmış olduğu ameli bu terazide tartılacak, sevâbı ağır gelenler cennete; hafif gelenler ise cehenneme girecektir.

Mizan, her ne kadar terazi ve ölçü âleti demek ise de mizan, bu dünyadaki ölçü âletlerine benzetilemez. Nasıl olduğunu kavramamız mümkün değildir. Mizan tam mânâsıyla doğru bir terazi olacaktır. Birilerinin hakkının yenmesi veya birilerinin kayırılması asla olmayacaktır. Çünkü o terazinin sahibi, âdil olanların en adâletlisi Allah'tır (c.c.). Allah Teâlâ bir âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Biz kıyâmet gününe mahsus adâlet terazileri koyacağız. Artık hiç bir kimse, hiçbir şeyle haksızlığa uğramayacaktır. O şey bir hardal tanesi de olsa onu getirir, mizana koyarız. Hesap görücü olarak Biz yeteriz."* ²⁸

26] 7/A'râf, 187

27] 18/Kehf, 49

28] 21/Enbiyâ, 47

Allah, âhiret günü tartının hak olduğunu,²⁹ kimin tartılan ameli ağır gelirse onun râzı edecek bir yaşayış içinde olacağını,³⁰ kurtuluşa ereceğini;³¹ ameli hafif olanların ise hâllerinin yaman olacağını,³² bunlar Allah'ın âyetlerini inkâr ettikleri için kendilerini ziyana soktuklarını,³³ amellerinin boşa gittiğini, kıyâmet gününde onlar için hiçbir ölçünün tutulmayacağını bildirmektedir.³⁴

Cennet ve Cehennem

Cennet: Allah'ın İman edenleri ve İmanlarının gereklerini yerine getirenleri mükâfatlandıracağı yerdir. Cehennem ise Allah'a isyan edenlerin cezâlarını görecekleri yerdir.

Cennet ebedîdir (sonsuzdur). Cennetin nimetleri hiç sona ermeyecektir. Genel kanı, kâfirler için cehennem azâbının da ebedî oluşudur. Âlimlerin çoğuna göre kâfirler de cehennemde ebedî kalacaklardır. Günahkâr müslümanlar ise günahları kadar cehennemde kaldıktan sonra cennete gireceklerdir.

*“Küfre sapanlar grup grup cehenneme sürülmüştür. Nihâyet oraya gelince kapıları açılmıştır. Onun (cehennemin) bekçileri onlara: ‘İçinizden Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bu gününüze kavuşacağınız hakkınızda sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?’ derler.”*³⁵

Cehennem ateşten ve azaptan bir dünyadır. Orada her insan azap yönüyle eşit değildir. Mü'min ile kâfir, kâfir ile münâfık aynı yerde ve aynı azapta olmayacaktır. Yerleri ve dereceleri farklı olacaktır.

Cennette ise mutluluğun her türlüşü vardır. Orada sıcak ve soğuk yoktur, ebedî yeşilliklerle devamlı ilkbahar mevsimi hüküm sürer. Evler, köşkler, saraylar ve meyvelerin her türlüşü vardır. Orada korku, üzüntü ve keder yoktur. *“Rablerinin azâbından sakınanlar da grup grup cennete sevk olunmuşlardır. Nihâyet oraya geldiklerinde ve kapıları açıldığında cennetin bekçileri onlara: Selâm size! Tertemiz geldiniz. Artık sonsuz kalmak üzere oraya girin derler.”*³⁶

29] 7/A'râf, 8

30] 101/Karia, 6-7

31] 7/A'râf, 8

32] 101/Karia, 8-9

33] 7/A'râf, 9; 23/Mü'minûn, 103

34] 18/Kehf, 105

35] 39/Zümer, 71

36] 39/Zümer, 73

Âhirete İmanın İnsan Hayatındaki Yeri

İnsanlara bakıyorsunuz, sulu ve yeşillik bir yer görünce, hemen hafta sonu orada birkaç saat zevkli anlar geçirmek için piknik programları yapıyorlar. Ama aynı insanlar, Allah'ın, altından ırmaklar akan yeşillik mekânında (cennette) ebedî piknik yapmanın programını yapmıyorlar. Veya yazın sıcak günlerinde 40-50 derecelik sığa dayanamayıp kaçan insanlar, o dehşetli günün ve yerin (cehennemin) bilmem kaç bin derecelik sığağından korunmuyorlar. Şu hayatta apartmanlar ve villalar yaptırmaya kalkan insanlar, öbür tarafta bir gecekondur olsun yapmaya kolay kolay kalkışmıyorlar. Sanki bir gün oraya gitmeyeceklermiş gibi. Yine bu insanlar, şu hayatta, boğazlarından kısarak kooperatiflere yazılıyorlar. Yazıldıkları daireyi elde edip içinde rahat bir şekilde oturmak için canları çıkarcasına yıllarca taksit ödüyorlar. İyi, olsun, ev dünyada bir ihtiyaçtır ama, aynı kişiler cennet kooperatifinden bir köşke talip olup da "taksitlerini düzenli bir şekilde ödeyeyim; günü gelince bana anahtarı teslim edilsin" diye düşünmüyorlar. Yine bu insanlar, mahkemeye düştüklerinde beraat etmek için ellerinden geleni yapıyorlar. En iyi avukatı tutuyorlar, hakimi görmek gerekiyorsa görüyorlar... Ama aynı insanlar, birgün kurulacak olan İlâhî mahkemede berat etmek için pek de fazla bir çaba harcamıyorlar.

Biz birine iyilik yapsak, adam karşılığında teşekkür etmeden çekip gitse "ne karaktersiz bir adam; o kadar iyilik yaptım, bir teşekkür bile etmedi. Nankör, sen bundan sonra görürsün!" deriz. Ama biz aynı şeyi Allah'a karşı yapmıyor muyuz? Evet, bütün meseleler gelip âhirete ve dirilişe ciddi mânâda iman (yakînî bir bilgi ve kesin bir inanç) noktasında düğümleniyor. "O (Allah), hanginizin daha güzel amel işleyeceğini denemek için ölümü ve hayatı yarattı."³⁷ Bu âyetin ifadesiyle hayata baktığımızda sanki bir terslik varmış gibi görebiliriz. Çünkü biz insanlar, önce yaşar sonra ölürüz; ama âyette önce ölüm, sonra hayat denilmiş. Burada Allah bize şunu ima ediyor: "Hayatı anlamak ve doğru yaşamak istiyorsanız, önce ölümü anlamalısınız." İnsanın hayatı nasıl anladığı, her şeyden önce ölümü nasıl anladığına bağlıdır. Eğer siz ölümü bir bitiş ve yok olma şeklinde anlarsanız, hayatı da "nasıl olsa ölüm var; o halde ölmeden önce ne yaparsam kârdır" şeklinde anlar ve öyle yaşarsınız. Ama ölümü bir bitiş değil de, aksine bir diriliş ve gerçek hayat olarak anlarsanız, o zaman hayatı; "en ince teferruatına kadar hesabının verileceği bir olay" olarak anlar ve o şekilde yaşarsınız. Herhangi bir şey yapmadan önce, onun hesabını yapar,

37] 67/Mülk, 2

hesaba çekileceğiniz bilinciyle hesaplı ve ölçülü davranırsınız.

Âhiret Şuuru

Kur'an'ın, üzerinde en fazla durduğu konuların başında âhirete iman gelir. İnsanların İslâm'a girmeleri, Allah'ın dinine teslim olmaları ancak bu iman ile mümkündür. Bunun için âhiret konusunun en fazla işlendiği sureler Mekki surelerdir. Bunun böyle olması kaçınılmazdı. Çünkü müşrik, kâfir, ya da putçu her ne olursa olsun, insanların her tür şirk, küfür ve câhiliyye düşüncesinden temizlenmeleri ve hayatlarının bütününde İslâm'ı kendilerine bir yaşam biçimi edinmeleri, bu iman ile mümkündür. Her şeyden önce Allah'a ve bu dünyadan sonra gelecek ebedî âhiret hayatına inanmayan bir insanın, yeryüzünde şeytanın oyunlarına karşı sebat etmesi, canı ve malı pahasına mustaz'afların haklarını savunup zâlimlere karşı durması beklenemez. Bu insanlar, yaşadıkları hayat gereği, tüccarca bir felsefeyi kendilerine rehber edinmişlerdir. Yaptıkları her tür iyilik ya da yardımın karşılığını bu dünyada ve dünyanın geçer akçesiyle almak isterler. Oysa İslâm, müslümanlara böyle bir şey va'detmez. Aksine insan, akidesi için sadece malını ve dünyevî zevklerini değil, canını bile feda etse, bunun karşılığını yalnızca âlemlerin Rabbi olan Allah'tan beklemek zorundadır. Allah'a teslimiyet, dünyevî zevk, rahat ve menfaatlerden ferâgat anlamına geldiğine göre sağlam bir âhiret inancı, mü'minde olmazsa olmaz bir özellik demektir.

Sağlam bir âhiret inancına sahip olmayan bir insanın, cahili düşünce ve yaşayışlardan uzak durması, imkân haricindedir. Bu yüzden Kur'an, her konuda olduğu gibi, bu konuda da en doğru yolu takip etmiş ve yeryüzünde Allah'ın hilafetini yüklenecek ve ilâhî adâletini arz üzerinde tesis edecek insanları somut haram ve helallerden uzaklaştırmadan önce, yakîn bir âhiret (ceza-mükâfat) inancına davet etmiştir. Nitekim Mekke'de de böyle olmuş ve namaz, oruç, hac, içki, zina gibi konularla ilgili hükümler gelmeden önce bu inancın sağlamlaştırılmasına uğraşılmıştır.

İnsanın fitratından uzaklaşıp, gittikçe artan bir hızla nefsini, dünyevî ve hayvanî zevkini öne çıkartan bir anlayışla gücü yettiği her şeye hükmetme istemesi her yerde fesadı artırmıştır. Bunun sonucu olarak, İslâm'dan uzak anlayış ve yaşayış; insandan tabiata, felsefeden bilime, dinden siyasete hemen hemen her şeyin dengesini altüst etmiştir. İşin garibi, modern insan, bu altüst olmuş dengenin hâlâ en iyi olduğunu ve ilerleme felsefesi gereği daha da iyi olacağını söylüyor. Bu dengenin bozulması sonucu adâletin arz üzerindeki tesisi de ortadan kalkmıştır. Ve artık

yeryüzünde suç işleyen, zulmeden, milyonlarca mustaz'af insanı sömüren müstekbirler, emperyalistler, çağdaş firavunlar cezalandırılmadan bu dünyadan ayrılıyorlar. İşte bunların nihaî cezasını Allah, âhirete saklamıştır. Adâlet konusu, sadece kâfir ve mücrimlerin suçlarıyla değil, aynı zamanda müslümanların ecirleriyle de ilgilidir. *"Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık; bu, inkâr edenlerin bir zannıdır. Bu yüzden o inkâr edenlere ateşten helak vardır. Yoksa Biz, iman edip iyi işler yapanları yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Yoksa muttakîleri, yoldan çıkaranlar gibi mi tutacağız?"*³⁸

Bu dünyada sırf Rabbinin rızâsını gözeterek her tür meşakke- te katlanan, Allah'ın davası için işkence, hapis, kınanma, işinden edilme gibi her tür zorluğa göğüs geren insanların, Allah'ın bir lütfu olarak âhirette bir karşılığının bulunması gerekir. Gerçi bir müslüman, dünyada sırf Rabbine olan bağlılığından dolayı gördüğü eza ve cefalarla hiçbir zaman alçalmaz; aksine O'nun katında daha fazla yükselir.

Yaratılışa İnanan, Yeniden Yaratılmaya da İman Eder

Yaratılış olarak da âhiretin varlığında şüphe edilemez. Müşriklerin kesin inkârlarına getirdikleri en büyük delil; yok olan, toprağa karışan insan bir daha nasıl diriltilebilir? Oysa âlemlerin rabbi olan Allah'ın buna gücü elbette yeter. *"Elbette gökleri ve yeri yaratmak, insanları yaratmaktan daha büyük (bir şey)dir. Fakat insanların çoğu bilmezler. Kör ile gören bir olmaz. İnanıp sâlih ameller yapanlarla kötülük yapan bir olmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz! (Kıyamet) saat(i) mutlaka gelecektir. Bunda asla şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu inanmazlar."*³⁹; *"Yaratılışça siz mi daha çetinsiniz, yoksa gök mü? (Allah) onu yaptı. Kalınlığını (tavanını) yükseltti, onu düzenledi."*⁴⁰; *"De ki: 'Allah sizi yaşıyor, sonra sizi öldürüyor, sonra sizi kendisinde şüphe olmayan günde toplayacaktır. Fakat insanların çoğu bilmezler.'"*⁴¹

Öldükten sonra dirilme; bir de insanın yaratılış felsefesi ile ilgilidir. Peygamberimiz: *"insanın dünyada bir yolcu, dünyanın da ağaç altında bir solukluk dinlenme yeri"* olduğunu söylemiştir. Yani başı O'ndan gelen ve sonu yine O'na ulaşacak olan bir yolculuk. (*Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.*). Bu yolculukta insan başıboş

38] 38/Sâd, 27-28

39] 40/Mü'min, 57-59

40] 79/Nâziât, 27-28

41] 45/Câsiye, 26

bırakılmamıştır. “İnsan, başıboş bırakılacağını mı sanır?”⁴²; “Bizim sizi boş yere, bir oyun ve eğlence olarak yarattığımızı ve sizin bize döndürülüp getirilmeyeceğinizi mi sandınız?”⁴³ Allah, insanı boş yere yaratmadığına göre, helakını da boş yere yapmayacaktır. Bu dünyada kendisine bu kadar nimet ve hasletler verilen, mahlûkatın en şerefli kılınan ve tüm bunların karşılığında sadece Allah’a kulluk etmesi istenen insanın, tüm bu imkân ve lütufları boş yere harcaması, ya da sırat-ı müstakim doğrultusunda kullanması karşılıksız kalmayacaktır.

“...(O müttakiler) âhirete yakîn olarak iman ederler. İşte onlar, Rable-rinden bir hidâyet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de onlardır.”⁴⁴ Âyette geçen yakînen iman önemlidir. İslâm’ın temel özelliklerinden birisi, insanları, gaybe imana davet etmesidir. Bu gaybin varlığı, bizim duyularımızla müşahede edilmez; aklî çıkarsamalar ya da mantıksal önermelerle de bilinmez. Aksine gaybe iman en sağlam teminatı, sâdık habere duyulan güvendir. Kur’an gibi sâdık bir haberde herhangi bir yanlışlık ya da tezatlık olmayacağına göre, gaybin varlığı da kesindir. Âhiret gaybî olduğuna göre, ona yakînî iman da ancak Allah’a olan imanla mümkündür. Çünkü gerçek yakîn, bizatihi müşahede iledir. Oysa âhiret konusunda böyle bir imkân yoktur. Dolayısıyla konu, Allah’ın sözüne iman ile alakalıdır.

Âhiret Anlayışı Bizi Dirilişe Ulaştırır/Ulaştırmalıdır

Bugün yaşadığımız toplumda âhiret inancı, bir mit ve hurâfeler yığını olarak yaşamaktadır. İnsanlar bu inancın getirdiği her tür dinamizm, coşkunluk ve aşktan fersah fersah uzaktadırlar. Bu avamî anlayış, tevhid bilincine sahip mücadeleci müslümanlar için geçerli değildir. Avamdan, ya da ehl-i dünyadan birisi yaşadığı hayat ve sahip olduğu hayat felsefesince âhirete inanmaktadır ve büyük bir ihtimalle de kendini cennette görmektedir.

Gerçek müslümanlar için durum çok farklıdır. Çünkü müslümanlar ‘dünyadadırlar’, ama ‘dünyadan ve dünyevî’ değildirler. Dünyada, bütün ömürleri boyunca bir yolcu ya da garip gibidirler. Yani onlar, niçin yaratıldıklarını, nasıl yaşayacaklarını ve buna bağlı olarak sonlarının nereye ulaşacağını bilen insanlardır. İnsan, şu anda yaşadığına göre, öncelikle bilmesi gereken; nasıl yaşayacağı ve sonunun ne olacağıdır. Aslında son dediğimiz şeye, fazla uzak gözyle bakılmamalıdır. Çünkü “Dünya” kelimesi, denâ’dan

42] 75/Kiyâme(t), 36

43] 23/Mü’minûn, 115

44] 2/Bakara, 1-5

gelir ve 'yakınlaştırılmış şey' demektir. Demek ki dünya, insanın akıl ve idrâk tecrübesine ve bilincine yakınlaştırılmış bir şeydir. Yakına getirilen şeyin (dünyanın) tabir câizse bizi kuşatması ve etkilemesi gerçeği, bilincimizi, son varış yerimizden (âhiretten) başka yöne çevirir. Bu son gidilecek yer, 'daha sonra' geldiğinden; bize 'uzak' gibi gelir. Hâlbuki bu, 'yakın' olan (dünya)nın sebep olduğu yanılma ve şaşırtmacadan dolayı böyledir. Yani, son, âhiret bize o kadar uzak değildir. Uzak sanmamız, duyularımızın bizi yanıltması nedeniyledir. Öyleyse yaşadığımız ile ulaşacağımız sonu düşünmek ve her anımıza bir muhâsebe yapmak durumundayız.

Müslüman birey, kendi bilinç ve dimağını devamlı diri tutmak zorundadır. Bir taraftan cahilî yaşamın, diğer taraftan nefsin/ şeytanın öne sürdüğü zaaf ve oyalanmalar arasında kalan birey, cihadın her şeyden önce bunlara karşı verilmesi gereken bir mücadeleye olduğunu bilmelidir. Bunun sağlanabilmesi ise ancak yaşanan dünyadan ve hayattan daha yüksek, yüce ilkelere, hedeflere bağlanmakla mümkündür. Bu ilke ya da hedef, günlük yaşamaktan ve denilikten uzak ve yüce olduğu ölçüde bu hayatı anlamlı kılacaktır. Hangi düzeyde olursa olsun, müslüman birey için mücadele zorunlu olduğundan, mücadeleye liyakat için fertlerin dimağlarını her zaman diri tutacak donanımlara, eskimeyen kaynaklara ihtiyacı vardır. İşte bu kaynakların başında âhiret inancı gelir. Kişi, dünyanın geçici zevklerinden, korku ve umutsuzluktan, hedef sapmalarından ve hilâfet görevini unutmaktan, ancak bu inanç ile uzaklaşabilir. İnsanoğlu nisyâna (unutmaya) meyillidir ve nisan arttıkça isyan ve sapma da artar. Dahası, insanın gönlünde iki ayrı (üstelik zıt) ilkenin, idealin ya da duygunun bulunması mümkün değildir. Bir yandan hilafet görevini yerine getirmeye çalışmak, özgürlük ve adâlet için mücadele etmek, bir yandan da dünyanın ve şeytanın geçici oyunları, hileleri karşısında aldanmak, korkmak ve zavallı yaşam biçimlerine istek duymak, bir müslümanın şahsında birleşemez. *"Dünya hayatını âhiret hayatı karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşırlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür ya da galip gelirse, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz."*⁴⁵ Allah'ın yolunda mücadele, -alanı ve biçimi ne olursa olsun- ancak dünya hayatının satılmasından sonradır. Sağlam bir irade ve direnme duygusuna sahip olmayan insanların, düşmanın güç ve oyunları karşısında kısa zamanda umutsuzluk ve korkuya düşmesi mümkündür. Hâlbuki sorgulama, tahkir edilme, işkence görme ve nihâyet şehidlik ile kaybedecek hiçbir şeyi olmadığını; aksine cennetlere ve bunun ötesinde temiz ve özgür bir ruha sahip olacağını

ve Rabbinin huzuruna bu tertemiz haliyle çıkacağını bilen bir insan için, korku son derece arızî bir şeydir.

Gündüz Yaşıyor, Gece Ölüyor, Sabah Diriliyoruz

"Niçin varsın?" şeklindeki soruya "yok olmak için" şeklinde cevap vermek, var olan ve yaşanan her şeyi bir anda anlamsız kılmak demektir. Öyle ya, siz bir şey icad eder, bir şey var edersiniz; ardından size sorarlar: "Bunu niçin var ettin?" Cevap verirsiniz: "Var etmiş olmak için var ettim!" Neticede her iki cevap da oldukça anlamsız olup, kişinin kendisini, hayatı ve varlığı tanımadığını, olup bitenlerden gaflet içinde yaşadığını gösterir. *"Onlar, ayakta, oturarak ve yarıları üzerine yatarak Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın (derler). Sen yücesin, bizi ateş azâbından koru."* ⁴⁶

Her şeyin bir anlamı vardır. Hayatın, ölümün, ağaçların, dağların, insanların, hayvanların... Ölümü anlamlandırdığımız zaman, her şey bir anlam kazanacaktır. Ölüm, bir yok olma değil; yeni bir hayatın başlangıcıdır. Ölümlü, fani sıkıntılarla dolu bir diyardan, ölümün olmadığı, ebedî, mükâfatlarla dolu zahmet ve sıkıntının bulunmadığı, sevdiğimiz her şeyin bulunduğu bir diyara yolculuktur. Onun için müslüman ölümden korkmaz; sadece ona hazır olur. Hatta yeri geldiğinde seve seve canını verir, âhiret karşılığında dünyayı satar. "Ölüm yok olmak değil; bir diriliştir, yeni bir hayata geçiştir" cümlesinden hareketle, yaşadığımız hayatı ve varlıkları seyrederim:

Her gece bir ölüm, her sabah bir diriliştir. Gece olur uyuruz. Uyku, ölümün kardeşidir, ölmenin provasıdır. Bir müddet sonra uyanırız. Yani ölümden dirilişe geçeriz. Bunu her gün tekrarlarız. Gündüz yaşar, gece ölür, sabah diriliriz.

Her Kış Bir Ölüm, Her Bahar Bir Diriliştir

Güneşin her batışı bir ölüm, her doğuşu bir diriliştir. Her gün tekrarlanan bu batış ve doğuş gösterileri, bize şu gerçeği fısıldar: Ey insan! Tıpkı benim gibi sen de bir gün böyle batıp sonra tekrar doğacaksın, yani öleceksin ve dirileceksin. Bu gerçeği unutturmamak için Rabbimiz hergün bu manzarayı bize seyrettiriyor. Bakmasını bilenler, baktıklarında görenler için güneşin doğuş ve batışı da âhirete imanı içeren bir âyettir.

Mevsimler de bize ölüm ve ardından dirilişi anlatır. Her kış bir ölüm, her bahar bir diriliştir. Kış geldiğinde toprağı ve hayatı

46] 3/Âl-i İmran; 191

ölü görürüz. O yeşil yeşil canlı bitkiler ve toprağın üstünde kaynaşan, devinen, gezinen böcekler, hayvanlar yoktur artık. Ama baharın gelip yağmurların inmesiyle birlikte toprağın dirilişe geçtiğini görürüz. Kışın, nice sineklerin kaybolması bir ölüm, baharla ortaya çıkması bir diriliştir. Kışın odun haline gelen ağaç için bu bir ölüm, baharla çiçek açıp meyve vermesi bir diriliştir. Tabiat, kendi diliyle haykırır: “Ey insan! Bir gün sen de böyle ölecek ve dirileceksin!” Rabbimiz, kış ve bahar mevsimlerini yaşatırken aynı zamanda ölümleri ve dirilişleri de aylarca seyrettirir. Tohumların toprağa atılışı bir ölüm, günler sonra topraktan çıkışı bir diriliştir. Tohumun toprağın içinde yok olduğunu zannederiz; hâlbuki yokluk yoktur. O, toprağın altında diriliş sürecini yaşamaktadır. Nihâyet bir müddet sonra, bahar rüzgârı borusunu öttürecek, tohum, kıyâmeti yaşayarak kıyam edecek, yeşillikler içinde yeni bir hayata kalkacaktır. İnsan da böyle bir tohum gibidir. Yaşarken bir gün toprağın altına düştüğünü görürüz. İnsanın düştüğü yer, onun kabridir. Tohum gibi o da bir gün düştüğü yerden kalkacaktır. Kıyâmet günü, zaten kalkış günü demektir. *“Gökten bereketli bir su indirdik. Kullara rızık olmak üzere onunla bahçeler, biçilecek taneli ekinler, küme küme tomurcukları olan hurma ağaçları yetiştirdik. O su ile ölü yeri dirilttik. İşte insanların diriltilmesi de böyledir.”*⁴⁷; *“O (Allah), ölüden diri, diriden ölü çıkarır; yeryüzünü ölümünden sonra o canlandırır. Ey insanlar! İşte siz de böyle diriltileceksiniz.”*⁴⁸

Doğum da bir diriliştir. Doğum, ölü gibi olan bebeklerin ana rahminde dirilişe geçip dünyaya adım atmasıdır. Bakmasını ve görmesini bilenler için bir damla suyun (atılan birkaç damla suyun milyonlarca parçasından birinin) dirilişe geçmesidir. *“Allah’ı nasıl inkâr edersiniz ki, siz ölüler idiniz; O sizi diriltti. Yine öldürecek, yine diriltecek, sonra O’na döndürüleceksiniz.”*⁴⁹; *“İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: ‘şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?’ diyor. De ki: ‘Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gâyet iyi bilir.”*⁵⁰

İçinde yaşadığımız hayatın kuruluş düzeni de ölümden sonra dirilişin ve hesaba çekilmenin gerçekleşeceğine başlı başına bir delildir. Çünkü yaşadığımız hayatta güçlü ve zâlim insanlar var. Çoğu kez bunlar, “ben istediğimi yaparım ve kimseye hesap vermem!” havası içinde yaşıyorlar. Diğer taraftan zavallı, güçsüz, her

47] 50/Kaf, 9-11

48] 30/Rûm, 19

49] 2/Bakara, 28

50] 36/Yâsin, 77- 79

türlü haksızlığa maruz kalıp hakkını alamayanlar var. Günün birinde, zâlim cezasını, mazlum da hakkını alamadan ölüp gidebiliyor. Hayat, bu kadar dengesiz ve anlamsız, zâlimlerin yaptıklarının yanına kâr kalacağı kadar adâletsiz olamaz. Hemen insanın aklına şu geliyor: “Ölümden önce haklıya hakkı, suçluya cezası tümüyle verilmediğine göre, demek ki ölümden sonraya bırakılıyor.” İşte ancak bu değerlendirmeden sonra hayat anlam kazanıyor. İnsan, dirilişin sancılarını çekmektedir. Vicdan azâbının da temelinde “öldükten sonra bir gün dirilme ve yaşanılan hayatın hesabını vermenin getirdiği endişeler” vardır.

Sadece bu dünyada yaşayacağınızı düşünerek yaşarsanız ölü yaşarsınız. Ama öleceğinizi düşünerek yaşarsanız diri yaşarsınız. Çevremizdeki insanlar hep dirilişin etkisiyle, âhiret şuuruyla yaşasalar!.. Seyredin o zaman hayatın güzelliğini. İkinci asr-ı saadet olur çağımız. İnanın, iman ettiğimiz cenneti daha burada iken yaşamaya başlarız. Fakat biz, tüm yatırımlarımızı bu dünyaya yönlendirerek yaşadığımız hayatı ve yeri sahte cennet haline getirmeye koyulunca cenneti de unuttuk. Özlemez olduk. Nasıl özleyebiliriz ki; lüks, israf demeden yaşadığımız hayatı, materyalistlerin uydurma cenneti gibi yapmak için bir ömür boyu gece gündüz koşturunca. Sahabe, cenneti öyle bir özlüyordu ki! Enes bin Nadır, Uhud savaşında “cennetin kokusunu Uhud’un arkasından duyar gibi oluyorum” diyordu. Bilirsiniz, insan çok acıkınca yemeğin kokusunu çok uzaktan duyar. Sahabe de cennete öyle acıkıyordu ki, daha dünyada iken kokuları geliyordu cennetin.

Gazali diyor ki: “Mezardakilerin pişman oldukları şeyler yünden dünyadakiler birbirlerini kırıp geçiriyor.” Ölüm öncesindeki kavgaların ölümden sonra pişmanlık getireceğini hissederek yaşayan insan, hiç pişman olacağı şeyin kavgasını verir mi? Hırs la hayatın ve eşyaların, burada kalacak şeylerin ardına bir ömür boyu düşer mi? *“Onlar, geride nice şeyler bıraktılar; bahçeler, çeşmeler, ekinler, güzel makamlar ve zevk ü sefa sürecekleri nice nimetler. İşte böyle oldu ve biz onları başka topluma miras verdik.”*⁵¹; *“Ey iman edenler, size ne oldu ki: ‘Allah yolunda topluca savaşa çıkın’ denildiği zaman yere çakılıp kaldınız? Âhirettense dünya hayatına mı râzî oldunuz? Ama dünya hayatının geçimi (zevki), âhiret yanında pek azdır.”*⁵²

Gerçek özgürlük, Allah’a koşmakta ve Allah’a yakın olmaktır. İnsan, Allah’a ne kadar yakın olur, O’na ne kadar bağlanırsa o kadar özgür sayılır. Allah’tan uzak yaşayan insanlar köle

51] 44/Duhân, 25-28

52] 9/Tevbe, 38

insanlardır. Meselâ; mobilyalarının ve arabalarının çizilmesine hiç dayanamazlar. Çünkü o çizilen şeylerin kölesi durumundadırlar. Efendilerinin zarar görmesinden rahatsız olurlar. Ama her gün dinleri, imanları, şerefleri, namusları çizilir, hiç rahatsız olmazlar. Başörtüsüne uzanan ellere kızmaz; yeter ki o el, kendi putlarına, efendilerine zarar vermesin. Menfaatine dokunulduğunda etrafı velleveye boğanlar, dinlerine ve âhiretlerine yapılan hücumdan hiç rahatsızlık duymamaktalar. Böyle insanların özgürlükten bahsetmeleri, kölelerin özgürlük dersi vermesine benzer.

Peygamberimiz'in tavsiyesi şöyle idi: *"Bu dünyada, sanki gurbe-te gitmiş, birgün yuvasına tekrar dönecek biri gibi ol veya gelip geçici bir yolcu gibi yaşa."*⁵³ Hayatın geçiciliğini kalbine ve kafasına oturtmuş bir müslüman geçici şeylere sevgi beslemez ve kendini bağlamaz. Zaten şu bir gerçektir ki; Allah'ın dışındaki şeylere olan ilgi ile Allah'a olan ilgi arasında ters orantı vardır. Bir kimsenin Allah'ın dışındaki varlıklara, eşyaya ilgisi ne kadar fazla ise, Allah'a olan ilgisi o kadar azdır. Böyle bir durumda ilgi duyulan şeyler Allah ile kul arasında engel teşkil ederler. Bu yüzden İslâm, insanın duygularını âhirete yönetmek için Kur'an'da çok sık şekilde ölüm, âhiret, kıyâmet, hayatın geçiciliği üzerinde durur. Mekki sûrelerin aşağı yukarı tamamında, diğer sûrelerin de genelinde bu havanın verilmeye çalışıldığını görürsünüz. *"Bilin ki, dünya hayatı bir oyun, eğlence, süs, kendi aranızda övünme, mal ve evlât çoğaltma yarışıdır. (Bu) tıpkı bir yağmura benzer ki, bitirdiği ot ekincilerin hoşuna gider, sonra kurur, onu sapsarı görürsün, sonra çerçöp olur. Âhirette ise çetin bir azab; Allah'tan mağfiret ve rızâ vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir zevkten başka bir şey değildir."*⁵⁴

Kur'an'a baktığımız zaman âdeta tüm azgınlık, isyan ve başkaldırıların sebeplerinin tek sebebe bağlandığını görürüz. O da âhireti hesaba katmadan ve âhiretten korkmadan yaşamak. *"Hayır, doğrusu onlar âhiretten korkmuyorlar."*⁵⁵ Kur'an, terbiye etmeye çalıştığı insanda ilk etapta âhiret endişesi oluşturmaya çalışır. Bu endişe belli bir boyuta ulaştığı zaman insanların hayatlarında in-kılabların gerçekleştiğine şahit oluruz. Meselâ; içki Medine döneminde ve yaklaşık Uhud savaşı yıllarına kadar yasaklanmamıştır. Fakat o tarihlerde içkiyi kesin olarak yasaklayan âyet inince evdeki şarap küplerinin kırılarak içkili hayata son verildiğini görürüz. Peki, bu neden kaynaklanıyor? Tabii ki âhiret ve Allah korkusundan. O insanlar o güne kadar öyle eğitilmiş ki, yaptıkları

53] Buhârî, Rikak 2; Tirmizî, Zühd 25, hadis no: 2334

54] 57/Hadîd, 20

55] 74/Müddessir, 53

işin âhirette kendilerine çok pahalıya malolacağı söylendiği anda hemen o işten vazgeçiyorlar.

Âhirete imanı, âhîret endişelerini, cennet ve cehennem mefhumlarını ortadan kaldırdığınızda insanları gerçek anlamda motive edemezsiniz. Yani iyi şeyleri kendiliklerinden yaptırıp, kötülüklerden de kendiliklerinden vazgeçiremezsiniz. Âhirete iman; en büyük ve gerçek anlamda tek otokontrol mekanizmasıdır. Âhîret ve Allah korkusu olmadan insanları neye göre ahlâklı ve dürüst olmaya sevkedeceksiniz? Eğer bir insan, yaptığı bir kötülüğün cezasını görmeyeceğini bilse, niye o kötülükten vazgeçsin veya yapacağı bir iyiliğin karşılığında mükâfat yoksa niçin o iyiliği yapsın? Denilebilir ki; insanlık için. Ben ölür ölmez bu insanlar çok kısa bir süre içinde beni unutacaklar. Unutmasalar bile, öldükten sonra bana ne faydaları dokunabilecek ki?

Ama düşünün ki “bir varlık” var ve “bir gün” gelecek. O varlık, o günde yaptığınız tüm iyiliklerin karşılıklarını kat kat fazlasıyla verecek ve yaptığınız kötülüklerin de cezasını verecek. O varlık ki, hiçbir iyiliği unutmaz, adâletli, kimseye zerre kadar zulmetmez, hiçbir şeye ihtiyacı yok. Her şeyin yaratıcısı ve sahibi, çok merhametli, çok affedici. İnsan, böyle bir varlığa iman edip sadece O’nun rızâsını kazanmak idealiyle yaşadığı zaman artık siz bu kişiyi “Allah’ın rızâsını kazanma” amacıyla iyi şeylere kolayca yönlendirebilir ve kötü şeylerden de kolayca sakındırabilirsiniz. Aksi takdirde bütün çabalarınız sonuçsuz kalır. Âhîret korkusu olmadan insanlar, fırsat bulduklarında kötülük yapabilecekleri için kimsenin kimseye güveni olmaz.

İnsanın ve insanlığın kemali, âhirete iman olmadan mümkün olamazdı. Toplumsal huzurun ve ferdin saadetinin âhîret inancına bağlı olduğunu bize saadet asrının örnek toplumu öğretti. Hiçbir ahlâkî kural tanımayan, fuhşun alenen işlenip suç sayılmadığı, birçok insanın babasının tombala usulü belirlendiği, kokuşmuş gelenek dışında kanun ve nizamın bulunmadığı, hak ve hukukun değil; gücün egemen olduğu, güçlünün hep haklı olduğu, kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü, faizin ve her türlü haksız kazancın normal sayıldığı, ezmeyene ezilmekten başka bir seçenek tanınmadığı cahiliyye toplumundan dünya tarihinin ender şâhid olduğu faziletli bir toplum çıkarılmasında, âhîret inancının payı sanıldığından da daha büyüktür.

Kur’an ve Sünnette Allah’a iman ile âhirete iman birlikte zikredilir. Zaten ikisini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Ayırdığımız zaman bir anlamı kalmaz. Örneğin, laiklerin inandığı gibi

bir Allah'a inanıyorsunuz. Yani Allah'ın, kendi varlığını ve her şeyi yarattığını kabul ediyorsunuz. Fakat Allah'ı hayatınıza karıştırmıyorsunuz. Kötülük yaptığınızda ceza vermiyor; iyi ve dürüst davrananlara da ödül vermiyor. Allah için bana söyler misiniz böyle bir Allah'a inanmakla inanmamak arasında ne fark var? Hiçbir fark yok. Ama Allah'ın iyileri mükâfatlandıran, suçluları cezalandıran bir varlık olduğuna iman eden, ayrıca zâlimin cezasını dünyada görmediğine, mazlumun da hakkını şu hayatta alamadığına şahit olan bir insan, elbette ölümden sonra bu işlerin tamamlandığı bir günün olduğuna zorunlu olarak iman eder. Zaten âhîret gününün bir başka adı da "din günü"dür. Din'in sözlük anlamlarından birisi de mükâfat ve ceza olduğuna göre din günü; yapılan işlerin karşılıklarının verileceği gün mânâsına gelir.

İki insan düşününüz. Birincisi hep onun bunun hakkını gasbetmiş, başkalarının alın teri ve emeği üzerinde keyif çatmış, ikincisi, başkalarının hukukuna tecavüz etmediği gibi bir ekmeğini ikiye bölerek tasadduk etmiş. Birincisi zulmetmiş, ezmiş, sömürmüş ve semirmiş. İkincisi yardım etmiş, gönül yapmış, onarmış ve mazlumu kollamış. Birincisi cana, mala, ırza tecavüz etmiş; ikincisi canı, malı, ırzı aziz ve muhterem bilmiş ve korumuş. Birincisi her türlü ahlâkî kurallardan ve insanî faziletlerden uzak, arzularının ve tutkularının esiri olarak yaşamış; ikincisi Allah'ın kendisi için çizdiği sınırları yine O'nun sevgisi ve korkusuyla çiğnememiş ve hep ahlâkî, insanî değer ve faziletleri koruyarak kuralları yaşamış.

Evet, şimdi bu iki kişinin de öldükten sonra aynı sonuçla karşılaşmış olduklarının yanlarına kalacağını düşünmek hangi akla, hangi vicdana ve hangi adâlete sığar? ⁵⁶

Dünyanın; ekolojik anlamda tabii dengenin bozulması sınırından; ahlâkî, kültürel, siyasi, ekonomik vb. anlamlarda da toplumsal dengenin deformasyonu sınırına kadar, ilâhî olan her tür dengenin, tabiiliğin, sünnetullahın sınırlarını zorlayıcı bir sona doğru hızla yaklaştığını gördüğümüz bu dünyanın her şeye rağmen "hâ-lîfesi" olarak seçilmişleri olan insanların, bu ilâhî misyonlarını yerine getirebilmeleri için hâlâ bir fırsatları, bir şansları var.

Batı uygarlığının; insanı ve tabiatı tahrip eden, baş döndürücü bir ilerleme-kalkınma yarışı ile büyüleyici çağdaşlık, modernlik sendromu ile ifsad edici iletişim-medya hegemonyası, iğfal edici gayri ahlâkî yaşam tarzı ile artık âşına olduğumuz bu şeytanî uygarlığın sağına, soluna, ortasına bakmaksızın bütün yorumları, uzantıları ve sonuçları ile dünyayı ve insanlığı tehdit etmesine son

56] Mustafa İslâmoğlu, İman Risalesi, Denge Y., s. 287-288

verebilmek için hâlâ insanlığın en erdemlilerinin yapacakları bir şeyler var.

Bu erdemlilerin ve daha doğrusu insana üflenen İlâhî ruhun bütün erdemlerini temsil eden İslâm inancının insanlığa sunacağı İlâhî hikmetin bir ayağını *tevhid*; diğer ayağını âhiret bilinci oluşturuyor. Batının şeytanî hegemonyasına alarak İlâhî olana yüz çevirttiği, hikmeti ve İlâhî bilgiyi unutturduğu, insanî olan, tabii olan, hak olan her şeye sırtını döndürdüğü insanlık, içine düştüğü şeytanî bataktan ancak tevhid ve âhiret ayaklarına basarak doğrulabilir. Bu gerçek, yeryüzünün her yöresinde her gün her saat her an kendini gösteren trajik akıbetin farkına varan, farkında olan müslümanlar için üstlenilmesi gereken ağır sorumluluklar mânâsına geliyor.

Dünya ve içindekilerin gelip geçici olduğunu, bir sınama ve imtihan aracı olduğunu bilen ve böyle inanan İslâm insanı, bu bilgisini ve bu imanını, kuru ve şematik, içi boş ve vicdanî inanç kofluğundan çıkartıp, olması gereken yere, âlemlerin rabbi olanın, dünya ve âhiretin sahibi olanın istediği yere, hayatın tam ortasına oturtmak zorundadır.

Âhiret inancını hayatın tam ortasına oturtmak ne demektir? Ve bu, nasıl olabilir? Bu sorulara müslümanın, her müslüman topluluğun âhiret inancını gözden geçirmesi, içi boş bir inanç olmaktan çıkartıp, hayatına yön veren bir şuurlu/bilinç düzeyinde ele alması ve müslüman insanın dünyevî yaşantısının bu bilinçle nasıl şekilleneceğini ortaya koyması ile cevap verilebilir. Bu da, elbette ki dünyaya değer vermeyerek, bir oyun ve eğlence gözüyle görerek dünyevî olana itibar etmeyerek, gelip geçici değerlerden yüz çevirip, o büyük gün için, Rabbimiz'in karşısına tek tek çıkacağımız, titreyerek ya da açık alınla çıkacağımız hesap günü için yaşamakla mümkündür. Bu mümkünü, hayatın tam ortasına oturmuş bir gerçekliğe dönüştürebilmek, yani gerçekten hesap günü için, hesap gününe ayarlanmış bir biçimde yaşayabilmek için de âhiretin bilincine varmış olmak gerekiyor.

Ufukları ölümle sınırlı, ölüme kadar uzanabilen bir yaşam felsefesine inanan, ölüm öncesini de *Allah'sız, âhiretsiz, ed-Din'siz* beşerî ideolojilerin yaşam projeleriyle tasarlayan şeytanın kema list ve batıcı dostlarının egemen olduğu bir toplumda hem bu bilince ulaşabilmek, hem de bu bilincin gerektirdiği tarzda yaşayabilmek -işin doğrusu- o kadar da kolay değil. Çünkü iki yüz yıldır ümmetin başına bela olan batı işbirlikçisi egemen güçlerin, eze rek, zulmederek, hile, dolap ve desiseler kurarak, batı batağına

sürüklemeye çalıştığı ümmetin ve bir parçası olan yaşadığımız toprakların insanlarını, inkârın, şirkin, sapmanın, yüz çevirmenin, yalanlamanın, küçümsemenin, hor görmenin anaforundan baktığı İlâhî değerlere, ed-din gerçeğine, felah (kurtuluş) yoluna yeniden, bıkmaksızın, usanmaksızın çağırarak ve bununla birlikte işbirlikçilerin, satılmışların, sömürücülerin, insanlık düşmanlarının, Allah düşmanlarının düzenlerine karşı bitmez tükenmez bir kin pınarından beslenerek savaşmak, bir ve en büyük olan Allah'a, âhiret gününe yakinen iman edenlerin mesleğidir. Âhiret bilincinin gerektirdiği tarzda yaşayabilmek bu mesleği icra etmektir ve onun için kolay değildir.

Yaşadığımız toplumda bir asra yakın ifsad ve inkâr kaynaklı zulüm düzeninin, pozitivist ve modernist paradigmalarda temelinde ürettiği kemalist, sağcı, solcu, milliyetçi, kapitalist vb. ideolojilerin kısılcığında bulunan insanların arasından çıkan müslümanların, bu kısılcacın etkilerini tamamen silebildiğini söyleyebilmek çok zordur. Şu veya bu şekilde tevhid bilincine erişmiş insanların aynı oranda ve önemde âhiret bilincine de ulaşabildiklerini ne yazık ki iddia edemiyoruz. Eğer tevhid bilinci insanlara beyinlerdeki ve kalplerdeki putları, tâğutları yıktırıyorsa; âhiret bilinci de hayat-taki putları ve tâğutları yıkmaya mücâdelesine sevkeder. Dünyayı değiştirmenin, toplumu değiştirmenin, insanı değiştirmenin en doğal, en sıradan faturası ve bedeli olan ölümü göze almanın, ölüme atılabilmenin, ölümden korkmamanın insanı davası uğruna mücâdeleye sevkeden en güçlü sâik olduğunu görürüz.

Eğer insanlar tevhid bilinciyle yorumlayabildikleri dünyayı değiştirebilmek için kollarını dahi kıpırdatmıyorlarsa, ya da sadece kollarını, ya da dillerini kıpırdatıyorlarsa, işte o zaman insanların iç dünyalarına inip oradaki tortuyu, toplumun kültüründen kalmış gizli kalıntıları, yani o çıplak ölüm korkusunu, o açık dünya sevgisini bulup çıkarmak gerekir; zira insanları, tevhide ulaştığı halde yerinde tutacak olan, hâlâ yaşamaya, yalnızca yaşamaya sevk edecek olan tek sebep, bütün teorik, ilmi, fikrî izahların, yorumların, anlayışların aldatıcı perdesi arkasına gizlenen tek sebep; dünya sevgisi ve ölüm korkusudur. İslâmî bilincine rağmen bu içgüdüsel tortuyu barındıran insanların ölüm korkusu diğer insanlardan daha fazla, dünya sevgisi diğer insanlarınkinden daha yoğun ve kalıcı olur. Çünkü, bir içgüdü olarak, bilinçaltında sürekli beyin, kalp ve dildeki gerçeklerin perdesiyle örtülüp, bir biçimde bu gerçeklere inanıyor olmanın rahatlatıcı, yeterli gördürücü, tatmin edici işleviyle oyalanıyor olarak dünyayı sevmek daha meşrû, ölümden korkmak daha doğal hale gelir ve bu insanlar âhiretin

bilincine daha uzak bir noktaya düşerler. Çünkü bu bilinci de taşıdıklarını var saymakta ve kendilerini de başkalarını da buna inandırabilmektedirler. Oysa âhiret bilincini sıradan bir insana kavratılabilmek daha kolay; bu tür insanların yeniden kavrayabilmeleri daha zordur.

“Lâ ilâhe illâllah”ın bütün bir tarihi, bütün bir dünyayı, bütün bir toplumu izah eden esprisini kavrayıp da, yeryüzünde işlenen bunca zulme, bunca haksızlığa, bunca iğrençliğe şahid olup da, içinde yaşadığı toplumda ne yapmasını ve ne yapmamasını açık ve net bir şekilde kavrayıp da, hiçbir şey yokmuş gibi yaşamanın, hiçbir şey bilmiyormuş gibi davranmanın, hiç bir sorumluluğa sahip değilmiş gibi ömür tüketmenin başka bir izahı yoktur. Mücadelesiz, kavgasız, çilesiz, hapissiz, işkencesiz, kansız, şehidsiz geçen günlerin; daha fazla küfür, daha fazla zulüm, daha fazla tuğyan, daha fazla zillet demek olduğunu bilen insanların, bilmesi ve gereken insanların hâlâ yerlerinde durabilmeleri, hâlâ mücadeleye atılmamaları, hâlâ kavgayı yarınlara erteleyici çözümlere sarılmaları, hâlâ kolay ve rahat yolları bayraklaştırabilmeleri, başka bir şeyle izah edilemez. Mücadelenin, kanın, şehidin olmadığı yerde âhiret bilinci de gereği kadar yoktur demektir. Âhiret bilincinin gereği kadar olduğu bir yerde insanlar günlerini meydanlarda, sokaklarda, karakollarda, mahkemelerde, cezaevlerinde, mezarlarda ya da mezar başlarındaki şehâdet andlarında doldururlar.

Oysa düşmanın açık seçik belli olduğu, kavganın bütün yakıcılığıyla kendini dayattığı, inancın kan, ter ve gözyaşı ile ispat istediği bir zamanda, insanlar hâlâ kaybetmekten korkacakları şeyleri biriktirmekle meşgullerse, hâlâ sıradan bir vatandaş olarak yaşamak için çaba gösteriyorlarsa, hâlâ hayatın yutucu gerçekleri hesap gününün ürpertici gerçeğinin önüne geçebiliyorsa, hâlâ şerefsizce yaşamanın sermayesi olan dünyalık şeyler peşinde koşmak, âhiret kazanma çabasına girmemenin mazereti olabiliyorsa, o zaman Allah’ın ipine tutunarak ayağa kalkabilmenin bir ayağı yani âhiret bilinci eksik demektir. Zaten yüce Rabbimiz de Kur’ân-ı Kerim’de sık sık *“Allah’a ve âhiret gününe iman edenler”* diyerek, iki ayağın kopmaz birliğini vurgulamıyor mu?

Her gün ve her gece, namaz sonlarında, işimizin arasında özellikle ölümü, dirilişi, kıyâmeti, mahşeri, cenneti, cehennemî, günahlarımızı, Allah’ın nimetlerine teşekkürdeki kusurlarımızı derin derin düşünelim. Bunu kendimize görev edinelim. Bu dünyadaki rahatımızdan fedakârlık yapalım. Hem burada tam bir rahat etme, hem de orada rahat etme gibi imkânsız ve gülünç olan

sevdadan vazgeçelim. Sahâbeler, Hz. Peygamber'e, biraz rahatına bakması, kendini fazla yormaması yolunda birtakım şeyler söyleyince, Önder ve Örneğimiz'den şu cevabı alırlar: *"Nasıl refah ve nimetin tadını bulurum ki, boynuz sahibi (İsrâfil) boynuz (sur)u ağzına koymuş, alnını eğdirmiş ve kulağını vermiş, ne zaman üfleyeceğine dair emir bekliyor."*⁵⁷

Kabirlere, hele gece karanlığında gidip, oralarda ölümle kol-kola yaşayacağımız günleri düşünelim. Ölüm ve şehâdet râbitası yapalım. Allah'ın dinini yaşayamıyor, müslümanca hayat süremiyorsak müslümanca ölmenin de zor olduğunun bilincine varalım. Mezarlarda ve hayalinde düşünerek canlandırdığın kabir hayatında düşün ki, bir-iki metrelik çukur, içinde birkaç kemik parçası ve mezar taşında da senin adın, evet senin adın, benim adım yazılı. Artık Rabbinle karşı karşıyasın. Büyük kıyâmetin kopmasını bekliyordun veya beklemiyordun. Ama öldün, yani senin kıyâmetin koptu. İşte bu kıyâmete hazırlandın mı? Yaptın mı yapacaklarını? Sakındın mı yapmaman gerekenlerden? Hazır mısın ölüme? Borçların-harçların, ümitlerin, beklentilerin, yatırımların... neresi için? Ölüm... Ne zaman? Evet, ey insan! Tohumun toprağın üstüne yeni bir hayatla çıktığı gibi bir gün kabrinden çıkartılacağını, Rabbinin huzuruna gidip yaptıklarının ve yapmadıklarının hesabını vereceğini düşün ve hayatını ona göre düzenle: Çünkü ölüm bir yok oluş değil; diriliştir. Ölüm uzakta değil; çok yakınımızdadır.

Âhirete iman etmiş olmak, âhiret bilincine erişmiş olmak, yalnızca kafalarda âhiretle ilgili bilgileri arttırmakla, kalplerde âhirete olan inancı tazelemekle gerçekleşmez. Çünkü âhiret bilinci kafa ve kalpte başlayıp biten işlevsiz bir olgu değil; insan hayatının bütün boyutlarını ve ömrünün bütün anlarını belirleyen canlı ve dinamik bir olgudur. O yüzden Bakara sûresi 4. âyetinde Kur'an'ın doğru yola kılavuzluk edeceği muttakîlerin vasıfları sayılırken "âhirete inanırlar" değil; *"âhirete yakinen (şuurlu/bilinçli olarak) iman ederler."* denilir. O yüzden âhiret bilincinin varlığını ve derecesini ölçebilmenin bir yolu sürekli olarak kafa ve kalbi gözden geçirmekse, bir diğer yolu da bizatihi yaşanan hayatı gözden geçirmek ve hesap günündeki İlâhî sorguya uyup uymadığının muhâsesini yapmaktır. Bu muhâsebe de, dünya ve içindekilere bağlılık, dünyevî zevk ve değerlere iltifat, ölüm duygusu ve gerçeğinden uzaklaşmak olumsuz; âhirete ve hesap gününe ayarlı bir hayat yaşamaya çalışmak, dünyadan, içindekilerden, geçici zevk ve değerlerden -Allah'ın istediği vasatın dışında- uzaklaşabilmek ve hayatı, enerjisi, yetenekleri, bilgiyi, gücü, bedeni, kafayı

Allah'ın dâvâsı için harcamak olumlu olarak değerlendirilmelidir. Birey olarak muhâsebesinde olumsuz hanesi ağır basanlar istedikleri kadar tevhid bilincine ulaştıklarını iddia etsinler, yaşadıkları hayatın yüzlerine çarpılacağını unutmamak zorundadırlar.

Muhâsebesinde olumlu hanesi ağır basanlar ise, zaten içiçe yaşadıkları ölümle gerçek hayata geçtikleri andan itibaren Rable-rine kavuşmanın mutluluğunu tadarlar. Ne mutlu onlara! Ne mutlu, ölümden korkmayan, ölümü sevebilen, ölümü arzulayabilen, ölümle dostluk kurabilen, ölümün koynunda ömür tüketebilen Allah erlerine! *"Rabbinizin mağfiretine (bağışına) ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun!"*⁵⁸ Âhiret bilinci; ölümü sevmek, ölümle bir yaşamak ve nasıl gelirse gelsin, ama müslümanca yaşayış üzerine gelsin, müslümana yakışır şekilde ölüme, yani cennete koşabilmektir.⁵⁹

Ölüm; Gurbetten Vuslata Hicret

Ölümü tefekkür ederek yaşamak, hayatta "gidici" olarak yaşama sonucunu doğurur. Böyle yaşayan insan da hesabını ve yatırımını gideceği yere göre yapar. Hesaba çekilme günü gelmeden önce kendini hesaba çeker. Aksi halde, insan gideceği saata kadar kalacakmış gibi yaşar ve tercihini ona göre yapar. *"Ama siz, dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret daha hayırlı ve daha kalıcıdır."*⁶⁰ Aşağı yukarı her insan, bir eşya satın alırken, önüne konan iki maldan "iyisi olsun, pahalı olsun" diyerek daha kalıcısını tercih ettiği halde, Allah'ın önüne koyduğu iki hayattan geçicisini tercih ediyor; kalıcısını bırakıyor. *"Hayır, siz acele geçiveren şu dünyayı çok seviyorsunuz da âhireti bırakıyorsunuz!"*⁶¹ Hayır, siz yaptığınız işlerin karşılıklarının acele, peşin verildiği şu dünyayı çok sevdiğiniz için karşılıkların veresiye olduğu öteki dünyayı bırakıyorsunuz, sevmiyorsunuz. *"Muhakkak sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmekle imtihan eder, deneriz. Sabredenleri müjdele."*⁶²; *"Yoksa içinizden Allah, cihad edenleri ve sabredenleri belirtmeden cennete gireceğinizi mi sanıyordunuz?"*⁶³

Görüldüğü gibi, dünyadaki acıların ve zevklerin altında imtihana çekilme esprisi yatmaktadır. O halde böyle durumlarda

58] 3/Âl-i İmran, 133

59] Bu konunun son bölümü, Hüseyin Özhazar (Bengisu Y.) ve Hasan Eker'in (Denge Y.) Âhiret Bilinci adlı eserlerinden kısmen yararlanılıp birkaç sayfası yer yer özetlenerek oluşturulmuştur.

60] 87/A'lâ, 16-17

61] 75/Kiyâme(t), 20-21

62] 2/Bakara, 155

63] 3/Âl-i İmran, 142

alınması gereken ilaç sabırdır. Çünkü bu zevkler ve acılar geçicidir. Geçici olması da sabrı kolaylaştırıyor. Sabretmediğimizde ne olur? Geçici zevklere sabretmeyip dalarsak, âhiretteki ebedî ve hakiki zevklerden mahrum kalırız. Şu hayatın geçici elemelerine sabretmezsek, bu defa hem ebedî, hem de daha ağır âhiret azâbına maruz kalırız ve âhirette bize şöyle denilir: *"İnkâr edenler, ateşe sunuldukları gün, onlara: 'Dünyadaki hayatınızda sizin için güzel olan her şeyi harcadınız, onların zevkini sürdünüz; ama bugün, yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızın ve yoldan çıkmanızın karşılığında alçaltıcı bir azab göreceksiniz' denilir."*⁶⁴

Âhiretle İlgili Âyet-i Kerimeler

A- Âhiret Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 115 Yerde): 2/Bakara, 4, 86, 94, 102, 114, 130, 200, 201, 217, 220; 3/Âl-i İmrân, 22, 45, 56, 77, 85, 145, 148, 152, 176; 4/Nisâ, 74, 77, 134; 5/Mâide, 5, 33, 41; 6/En'âm, 32, 92, 113, 150; 7/A'râf, 45, 147, 156, 169; 8/Enfâl, 67; 9/Tevbe, 38, 38, 69, 74; 10/Yûnus, 64; 11/Hûd, 16, 19, 22, 103; 12/Yûsuf, 37, 57, 101, 109; 13/Ra'd, 26, 34; 14/İbrâhîm, 3, 27; 16/Nahl, 22, 30, 41, 60, 107, 109, 122; 17/İsrâ, 7, 10, 19, 21, 45, 72, 104; 20/Tâhâ, 127; 22/Hacc, 11, 15; 23/Mü'minûn, 33, 74; 24/Nûr, 14, 19, 23; 27/Neml, 3, 4, 5, 66; 28/Kasas, 70, 77, 83; 29/Ankebût, 20, 27, 64; 30/Rûm, 7, 16; 31/Lokman, 4; 33/Ahzâb, 29, 57; 34/Sebe', 1, 8, 21; 38/Sâd, 7; 39/Zümer, 9, 26, 45; 40/Mü'min, 39, 43; 41/Fussilet, 7, 16, 31; 42/Şûrâ, 20, 20; 43/Zuhuruf, 35; 53/Necm, 25, 27; 57/Hadid, 20; 59/Haşr, 3; 60/Mümtehine, 13; 68/Kalem, 33; 74/Müddes-sir, 53; 75/Kiyâmet, 21; 79/Nâziât, 25; 87/A'lâ, 17; 92/Leyl, 13; 93/Duhâ, 4.

B- Âhiret Günü Anlamındaki "El-Yevmü'l-Âhır" Terkibinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 26 Yerde): 2/Bakara, 8, 62, 126, 177, 228, 232, 264; 3/Âl-i İmrân, 114; 4/Nisâ, 38, 39, 59, 136, 162; 5/Mâide, 69; 9/Tevbe, 18, 19, 29, 44, 45, 99; 24/Nûr, 2; 29/Ankebût, 36; 33/Ahzâb, 21; 58/Mücâdele, 22; 60/Mümtehine, 6; 65/Talâk, 2.

C- Âhiret Konusuyla İlgili Âyet-i Kerimeler

a- Âhirete İman: Bakara, 4, 46, 62, 123, 177; Al-i İmran, 9, 25; Nisa, 38-39, 59, 162; En'am, 113; A'raf, 147; Tevbe, 18-19, 44; Yunus, 45; Nahl, 22; Kehf, 110; Neml, 3; Lokman, 4; Şura, 7; Mearic, 2, 26.

b- Âhireti İnkâr: Nisa, 136; Yunus, 7-8; Neml, 4-5; Sebe', 3, 7-9; Mutaaffin, 10-12; Tin, 7.

c- Âhiretin Varlık Hikmeti: Sebe', 4-5

d- Âhiret İçin Gönderilen Ameller: Bakara, 110; Hacc, 77; Yasin, 12; Haşr, 18; Kiyame, 13; İnfitar, 5.

e- Âhiret Nasibi İçin Çalışmak: Bakara, 200-201; Al-i İmran, 145; Nisa, 77; Kasas, 77.

f- Âhiret Hayırlıdır: En'am, 32; A'raf, 169-170, Kasas, 60; Şura, 36; A'lâ, 16-17; Duha, 4.

g- Âhireti İsteyenler: İsrâ, 19; Şura, 20.

h- Âhiret Nimetleri İle Dünya Nimetlerinin Karşılaştırılması: Kasas, 60; Ankebût, 64.

i- Âhiret Nimeti (Cennet), Zulümden ve Fesattan Sakınanlar İçindir: Kasas, 83; Ankebût, 36; Şura, 36-39.

j- Âhiret Hayatı, Geleceği Gerçek Bir Hayattır: Ankebût, 20; Sebe', 3.

k- Âhiret Hayatı Asıl Hayattır: Ankebût, 64.

l- Kâfirler, Dünyayı Âhiretten Üstün Tutarlar: İbrahim, 3; Kehf, 32-36; Rum, 7; Kiyame, 20-21; İnsan, 27; A'lâ, 16.

m- Âhiret de Dünya da Allah'ındır: Necm, 25; Leyl, 13.

n- Dünya, Âhiretin Tarlasıdır: Şura, 20.

o- Hem Dünya, Hem Âhiret Nasibi İstemek: Bakara, 201; Nisa, 145; Kasas, 77; Cum'a, 10.

p- Âhirete Önden Hayır Yollamak: Bakara, 110; Hacc, 77; Yasin, 12; Haşr, 18; Kiyame, 13; İnfitar, 5.

r- Âhiret İçin Zararlı Kadınlar: Teğabün, 14.

Âhiretle İlgili Bazı Hadis-i Şerif Kaynakları

Buhari, Bed'ül Halk 8, Salat, 48, Cihad 33, Rikak 39, 41

Müslim, İman 312, Zıkr 14, 16-18, Fiten 133-135

İbni Mace, Zühd 32

Tirmizi, Zühd 5

Âhiret Daha Çok Düşünülmeli: Kütüb-i Sitte, 17/ 565

Âhiret Hayatında Ölüm Olmayacaktır: Kütüb-i Sitte, 14/ 417-418

Âhiret İşleri Dünyadakilere Sadece İsmen Benzer, Hakikatleri Ayrıdır: Kütüb-i Sitte, 14/ 383

Âhirette Dünyanın Alacağı Hal: Kütüb-i Sitte, 4/ 38-39

Dünyadaki Azab ve Nimet Âhirette Sona Erer: Kütüb-i Sitte, 14/ 416

Âhirette Herkes Otuz Yaşında Olacak: Kütüb-i Sitte, 14/ 450

Konuyla İlgili Geniş Bilgi Alınabilecek Kaynaklar

1. Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Azim Y. c. 1, s. 184-188
2. Tefsir-i Kebir (Mefatihü'l Gayb), Fahreddin Razi, Akçağ Y. c. 1, s. 467
3. Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, İbn Kesir, Çağrı Y. c. 2, s. 173-178
4. Fi Zılalil Kur'an, Seyyid Kutub, Hikmet Y. c. 1, s. 82-83
5. Tefhimü'l-Kur'an, Mevdudi, İnsan Y. c. 1, s. 51
6. Kur'an-ı Kerim Şifâ Tefsiri, Mahmut Toptaş, Cantaş Y. c. 1, s. 87-89
7. Min Yahyi'l Kur'an, Tefsir Dersleri, M. Hüseyin Fadlullah, Akademi Y. s. 49-50
8. Davetçinin Tefsiri, Seyfuddin El-Muvahhid, Hak Y. s. 40-41
9. Bakara Sûresi Yorumu, Haluk Nurbaki, Damla Y. s. 65-71
10. Kur'an'da Mü'minlerin Özellikleri, Beşir İslâmoğlu, Pınar Y. s. 94-99
11. İman Risalesi, Mustafa İslâmoğlu, Denge Y. s. 285-298
12. Arınma Yolu, c. 2, s. 75-130
13. İslâm Ansiklopedisi, Şamil Y. C. 1s. 401 , C. 4 s. 133-134
14. İslâm Ansiklopedisi, T. Diyanet Vakfı Y. c. 1, s. 543-548
15. Kur'an'da Tevhid, Mehmet Kubat, Şafak Y. s. 197-204
16. Kur'an'da Tevhid Eğitimi, Abdullah Özbek, Esra Y. s. 26-28
17. Kur'an'da Ulûhiyet, Suad Yıldırım, Kayıhan Y. s. 127-133; 232-233; 258
18. Kur'an'da Temel Kavramlar, Ali Ünal, Kırkambar Y. s. 221-226
19. Haşir Risalesi, Said Nursi, Med-Zehra Y.
20. İlk Mesajlar, M. Ali Baltaş, Birleşik Y. s. 22-25
21. İslâm ve Sosyal Değişim, 36-39, 82
22. İslâm -Temel İlkeler- Ali Ünal, Beyan Y. s. 121-136
23. İnanç ve Amelde Kur'ani Kavramlar, Muhammed El-Behiy, Yöneliş Y. s. 191-199
24. Kur'ani Araştırmalar, Murteza Mutahhari, Tuba Y. s. 115-118
25. Esenlik Yurdunun Çağrısı, Celaeddin Vatandaş, Pınar Y. s. 144-148
26. İtikat Üzerine, İhsan Eliaçık, Şafak Y. s. 115-119
27. İlahi Kanunların Hikmetleri, Abdülkerim Zeydan, İhtar Y. s. 331-342
28. İslâm Nizamı, Ali Rızâ Demircan, Eymen Y. c. 2, s. 314-344
29. Yakın: Kur'an'da Temel Kavramlar, Ali Ünal, Kırkambar Y. s. 423-425
30. Kur'an Penceresinden Bakış, Mevlüt Güngör, Kur'an Kitaplığı, s. 77-113
31. İslâm Nizamı, Ali Rızâ Demircan, Eymen Y. c. 2, s. 314-344

32. İnançla İlgili Temel Kavramlar, Mehmet Soysaldı, Çağlayan Y. s. 152-173
33. Âhiret Bilinci, Hüseyin Özhazar, Bengisu Y.
34. Âhiret Bilinci, Hasan Eker, Denge Y.
35. Âhiret Hazırlığı, Sâdık Dana, Erkam Y.
36. Âhirete İnanıyorum, M. Yaşar Kandemir, Damla Y.
37. Âhirete Giden Yol, Ali Rızâ Altay, Sönmez Neşriyat
38. Âhirete Açılan Kapı Kabir, Yusuf Şensoy, Furkan Dergisi Y.
39. Âhiret Perdesini Aralarken, Haris el-Muhasibi, Nesil Basım Yayın
40. Dünya-Âhiret, Ömer Öngüt, Hakikat Y.
41. Bediüzzaman'ın Görüşleri Işığında Ölüm, Cenaze, Kabir, İsmail Mutlu, Mutlu Y.
42. Bediüzzaman'ın Görüşleri Işığında Ölümden Sonra Diriliş, İsmail Mutlu, Mutlu Y.
43. Bediüzzaman'ın Yorumları Işığında Kıyamet Alametleri, İsmail Mutlu, Mutlu Y.
44. Kıyamet Alametleri, İsmail Mutlu, Mutlu Y.
45. Gençlik ve Ölüm, Burhan Bozgeyik, Türedav A.Ş.
46. Gerçek Hayat, M. Necati polat, Kaynak Y.
47. Haşir Risalesi, Said Nursi, Sözler/Envâr Y.
48. İman Nurları, Âhiret Sırları, Ali Küçükler, Bahar Y.
49. Kur'an-ı Kerim'de Kıyamet ve Âhiret, İmam Gazali, Salah Bilici Kitabevi Y.
50. Kıyamet Yaklaşıyor, Vehbi Karakaş, Cihan Y.
51. Ölüm, Kabir, Kıyamet, M. Necati Bursalı, Erhan Y.
52. Ölüm, Kıyamet, Âhiret ve Ahir Zaman Alametleri, Şarani, Bedir Y.
53. Ölüm, Kıyamet ve Diriliş, Şarani, Pamuk Y.
54. Ölüm Ötesi Hayat, Abdülhay Nasih, Nil A.Ş.
55. Ölüm ve Âhiret, İmam Gazali, Arslan Y.
56. Ölüm ve Sonrası, İmam Gazali, Vural Y.
57. Ölüm ve Ötesi, Hüseyin S. Erdoğan, Çelik Y.
58. Ölümden Sonra Diriliş, Subhi Salih, Kayıhan Y.
59. Ölümden Sonraki Hayat, Süleyman Toprak, Esra Y.
60. Ölüm, Kıyamet ve Âhiret, Sıddık Naci Eren, Demir Kitabevi
61. Ölüm, Mehmed Zahit Kotku, Seha Neşriyat
62. Ölüm ve Diriliş, Safvet Senih, Nil A.Ş.
63. Ölüm ve Ölümden Sonraki Hayat, Murat Tarık Yüksel, Demir Kitabevi
64. Ölüm ve Ötesi, Heyet, Sağlam Y.
65. Ölüm Yokluk mudur? Hekimoğlu İsmail, Timaş Y.
66. Ölüm Son Değildir, Selim Gündüzalp, Zafer Y.
67. Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Âhiret İnancı, Mehmet Paçacı, Nun Y.
68. Dünya Ötesi Yolculuk, Abdülaziz Hatip, Gençlik Y.
69. Dünya ve Âhiret Hayatı, Muhammed İhsan Oğuz, Oğuz Y.
70. Ebediyet Yolcusunu Uğurlarken, Hayreddin Karaman, T. Diyanet Vakfı Y.
71. Kıyamet ve Âhiret, İmam Gazali, Hakikat Y.
72. Kıyamet ve Âhiret, Naim Erdoğan, Huzur Y.
73. Kur'an'da Kıyamet Sahneleri, Seyyid Kutub, Çizgi Y.
74. Onbirinci Saat, Martin Lings, İnsan Y.

75. Âyetlerle Ölüm ve Diriliş, Said Köşk, Anahtar Y.
76. Âhiret Hazırlığı, Sâdık Dana, Erkam Y.
77. Gözle Görülen Kıyamet, Muhammed Mahmud Savvaf, Çelik Y.
78. Hüvel Baki, Mustafa Özdamar, Kırk Kandil Y.
79. Mezar Notları, Muammer Özkan, İnsan Dergisi Y.
80. Kabir Alemi, Celaleddin Suyuti, Kahraman Y.
81. Kırık Tayflar, Şemseddin Nuri, T.Ö.V. Y.
82. Kıyamet ve Âhiret, Ahmet Faiz, Uysal Kitabevi
83. Ecel, Kıyamet, Âhiret, Ali Eren, Çile Y./ Merve Yayın Pazarlama
84. Ruh Aleminde Bir Seyahat, Kemal Osmanbay, Kitsan Kitap Kırtasiye Y.
85. Haşir Risalesi, Said Nursi, Med-Zehra Y.
86. Reenkarnasyon Var mı? Sevim Asımgil, Gonca Y.
87. Ölümünden Sonra Dirilmek ve Reenkarnasyon, Naim Erdoğan, Enes Kitabevi Y.
88. Türk Edebiyatında Ölüm Şiirleri Antolojisi, Ahmet Sezgin - Cengiz Yalçın, Ünlem Y.

DİN GÜNÜ

Din günü yakında gelecek;

Hesaba çekilmezden önce

Kendini hesaba çek!

- Din Günü; Anlam ve Mâhiyeti
- Ümit - Korku Dengesi:
- Allah, Sadece Rahmet Sahibi Değil; Aynı Zamanda Âdildir de
- Din Günü'nün Tek Sahibi Allah'tır
- Kur'an'da Din Günü
- Kıyâmetin Diğer İsimleri
- Din Günü Şuuru, Kıyâmetin ve Ölümün Düşündürdükleri

Mâlik-i Yevmi'd-Dîn: "(Allah), Din gününün mâlikî (cezâ günününgerçek sahibi)dir." ⁶⁵

Din Günü'nün Sahibi

"Mâlik-i yevmi'd-dîn" tamlaması, hesap gününde adâlet dağıtan anlamını taşır. Kur'an, din kelimesini genelde hesap karşılığı olarak kullanır. Kıyâmet gününe hesap günü denmesinin sebebi budur.

"(Allah), Din gününün mâlikî (gerçek sahibi)dir."⁶⁶ meâlindeki âyet, Allah'ın ezeli ve ebedî olan "Hak mâlikliğini ve melikliğini" vurgulamaktadır. "Bunlar benim!" diyerek büyüken mülküne güvenerek, kimseye vermezken küçük bir şeye bile sahip olamaz hale düşenlere ilâhî bir ihtardır. Ayrıca âyet, insanların sahip bulundukları her türlü mal ve üstünlüklerin bir gün yok olacağını, nihâyet asıl sahibine döneceğini de ifade etmektedir. Çünkü o gün, başka idareci, başka memleket ve hükümet bulunmayacaktır. Bu gün

65] 1/Fâtiha, 4

66] 1/Fâtiha, 4

din gününü inkâr ederek yokluğa güvenenler, o gün bundan da mahrum olacaklardır. Nitekim bu durumu Kur'an çok canlı olarak bildirmektedir. *"Tek bir çığlık. Birden bire gözleri açılıverecektir. 'Eyvah bize!' derler; işte bu, ceza ve hesap günüdür. Onlara, 'İşte bu, yalanladığınız hüküm günüdür' denilir."*⁶⁷

Din gününü yalanlayanların, böyle hayret ve şaşkınlık içinde kalacakları, önceden bir türlü inanamadıkları bu gün pişmanlıkla karşılayacakları belirtiliyor.

Mâlik-i yevmi'd-dîn ifâdesindeki **mülk** ve mülkiyet; bir şey üzerinde tek başına söz sahibi olma gücü; tasarrufa konu olan şey üzerinde sırf sahibine ait olmak üzere tasarruf, yetki ve iktidar anlamında bir terimdir. Arapça "milk" mastarından bir isimdir. **Yevm**: Süresi değişik olan vakit bölümlerine ıtlak edilebilen bir zaman birimidir. Güneşin doğuşuyla batışı arasındaki vakte de "yevm" denir. Burada, birinci mânâ tercih olunmalıdır. **Din**: Arapçada yerine göre bir işin karşılığı, muhâsebe, hüküm, siyaset, sultan (otorite), âdet, hal, şeriat, kahr gibi anlamlara gelir. Allah'ın din gününün sahibi vasfı, "cezâ gününün mâliki" şeklinde açıklanır. Bu vasf, herkesin yaptığının karşılığını alacağı günde, Allah'ın her şey ve herkes üzerinde tam bir hâkimiyet ve sahipliğini ifâde eder. Bu isim, yalnız bir âyette geçer.⁶⁸ Fakat aynı mânâ, başka tarzda da ifâde olunmuştur.⁶⁹

Allah Mâliktir

Görünen, görünmeyen, dünyadaki ve âhiretteki, bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün varlıkların Yüce Sahibi ve Hükümdarıdır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir her şey ve herkes O'na muhtaçtır. Biz, sadece emanetçiyiz. Sahip olduğumuzu zanettiğimiz şeylerin gerçek sahibi değiliz. Her şey emanet. Melik ve Mâlik olan Rabbimiz, işte o var olan her şeyin gerçek sahibidir.

Her şeyin tek hükümdarı ve sahibinin Allah olduğunu bilen bir kişi, hiçbir yaratılmışı boyun eğmez. Alçak gönüllü davranır, adâletten ve merhametten ayrılmaz. Sahip olduğu nimetleri başka insanlara karşı gösteriş aracı olarak kullanmaz. Mala-mülke fazla değer vermez. Malın esiri olmaz.

O Mâlikü'l-mülktür. Allah Teâlâ mülkün hem sâhibi, hem hükümdarıdır. Mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Hiçbir kimşenin O'nun bu tasarrufuna itiraz ve tenkide hakkı yoktur...

67] 37/Saffât, 19-21

68] 1/Fâtiha, 4

69] 82/İnfîtâr, 19; 6/En'âm, 73; 40/Mü'min, 16 vb.

Dilediğine verir, dilediğinden alır. Mülkünde hiçbir ortağa ve yardımcıya ihtiyacı yoktur.

Allah, hem Mâliktir, hem Meliktir

Allah el-Melik'tir; yani "Mülkün, kâinatın sahibi, mülk ve saltanatı devamlı olan"dır. Yüce Allah Melik'tir. Yani mülk sahibi, bütün eşyanın ve yaratılanların tek mâlikidir. Bütün varlıklar üzerinde emretme, istediği gibi tasarruf etme, hiçbir şarta bağlı olmaksızın sahip olma O'na mahsustur. Yarattıklarına emretme, sakındırma, cezalandırma, istediğini zelim, dilediğini de aziz etme kudretine sahip olan yalnız yüce Allah'tır. O, yarattığı mülkünde ve orada olanların hepsinde yegâne hükümdardır. Sonsuz kudretiyle onları idaresi altında tutan tek varlık Allah'tır.

Melik ve Mâlik kelimesi, me-le-ke fiilinden gelir. Me-le-ke, Mâlik ve sahip olmak demektir. Kelime, hem bir şeye sahip olmayı, hem de kuvvetli olmayı çağırıştırır. Sahip ve Mâlik anlamında ,melik, Mâlik, melik' kelimeleri kullanılır. Masdarı olan mülk veya milk, üzerinde sahip ve tasarrufta bulunulan şeyi ifade ettiği gibi, tasarrufta bulunmayı da ifade eder. Bu tasarruf, hem insanlar, öncelikle insanlar, hem de mallar üzerinde tasarruftur. Nitekim, Allah Teâlâ için insanların meliki denirken, O'nun insanlar üzerinde mutlak tasarruf sahibi olduğu anlatılmak istenir. Fakat, yukarıda belirttiğimiz gibi, şirk koşan insanlar, Allah'ın melikliğini, yeryüzünde ve dolayısıyla insanlar üzerinde tasarruf sahibi olmak ve yeryüzündeki servetleri, yani mülkü diledikleri gibi kullanmak için gasbetmeğe çalıştılar. İblis de, Âdem'i önce bu noktada kandırdı: „Dedi: Ey Âdem! Seni sonsuzluk ağacına ve tükenmez bir mülke götürüm mi?“⁷⁰

Demek ki, insan Allah'ın hâkimiyeti altında değil, arzuları doğrultusunda sınırsızca yeryüzünün meliki ve mâliki olmak istegindedir. Nitekim, tüm diğer Firavunlar gibi, Hz. Mûsâ'nın Allah'ı tek Rab, ilâh ve melik olarak kabul etmeye çağırdığı Mısır Firavun'u da Mısır mülkünün kendisine ait olduğu iddiası içindeydi.⁷¹ Melik ya da mâlik olma, mâlik olunan şey üzerinde istenildiği biçimde tasarrufta bulunmayı gerektirir. Bu anlamda, mutlak melik ancak ve ancak Allah'tır; çünkü, Kur'an'da mülkün yalnızca Allah'a ait olduğu defalarca tekrarlanmaktadır. Bütün kâinat Allah'ın mülküdür ve Allah mülkünde dilediği gibi tasarruf sahibidir. Allah âdil, hak ve tek ilâh olduğu için kâinatta dengesizlik ve

70] 20/Tâhâ, 120

71] 43/Zuhurf, 51

haksızlık olmaz.

İnsan yeryüzünde halife (adayı) olduğu, yani Allah'ın hükümünü yeryüzünde hâkim kılması için gayret edeceği için, kendisine yeryüzü mülkü üzerinde izafî bir meliklik ve mâliklik yetkisi tanınmıştır. Bu yetki, hiçbir zaman mutlak anlamda olmadığı ve insanın keyfine bırakılmadığı gibi, Allah'ın yeryüzündeki hayatının gereği olarak çeşitli biçimlerde, renklerde, yeteneklerde ve mesleklerle sahip olacak şekilde yarattığı insanlar da, önce bütün olarak bu meliklik ve mâliklik yetkisine sahiptirler. Dolayısıyla, herkesin belli bir tasarruf sahası vardır. Fakat bu tasarruf, hiçbir zaman mutlak değil, sınırlı ve Allah'ın tanıdığı alanda sadece bir emanettir. Öte yandan, tek tek insanların nasıl mülk sahibi olacaklarını ve mülklerinde nasıl tasarruf edeceklerini belirten kuralları da Allah insanlar arasından seçtiği elçiler aracılığıyla bildirmiştir: „Göklerin ve yerin ve ikisi arasındakilerin mülkü Allah içindir.”⁷²; „De ki: Allah'ım, mülkün sahibi; mülkü dilediğine verir, mülkü dilediğinden alırsın.”⁷³

Allah, gerek meliklik, gerekse mâliklik olarak mülkü dilediğine verir, dilediğinden alır. O, yeryüzünde insanlar üzerindeki tasarrufu, yani meliklik, yöneticilik olarak mülkü, öncelikle, elçilerine vermiştir. Aynı zamanda, mülk ile ilim ve hikmet bir arada bulunmak durumundadır. Bunlar da en fazla Allah'ın elçilerinde mevcuttur; öyleyse ilim ve hikmet, melikliğin şartlarındandır. „(Yusuf dedi:) Rabbim, bana gerçekten mülkten verdin ve bana olayların te'vilini (yorumunu) öğrettin.”⁷⁴; „Allah ona (Dâvud'a) mülk ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti.”⁷⁵

Allah, bazen elçilerini hem peygamber, hem melik/devlet başkanı kılar; Hz. Dâvud'un ve Hz. Muhammed'in durumlarında olduğu gibi... Bazen de, peygamberin yanısıra, başka melikler de var eder. Nitekim, İsrailoğulları için aynı anda birden fazla ve birbiri peşi sıra nebîler geldiği gibi, bu nebîlerin yanısıra, onların emrinde melikler de bulunabiliyordu: „Mûsâ kavmine demişti ki: Ey kavimim! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın; O içinizde nebîler vattetti, sizi melikler yaptı.”⁷⁶ Bu âyette, İsrâiloğulları'nın hizmetçi, binek ve kadın sahibi olmakla „melik” diye adlandırıldıkları belirtilmişse de, İsrâiloğulları içinde nebîlerin yanısıra, meliklerin bulunduğu da açıktır. „Nebîlerine, 'bize bir melik gönder' dediler... Nebîleri onlara, 'Allah, Tâlût'u size melik gönderdi' dedi. 'O bizim üzerimizde nasıl melik

---

72] 5/Mâide, 18

73] 3/Âl-i İmrân, 26

74] 12/Yusuf, 101

75] 2/Bakara, 251

76] 5/Mâide, 20

olabilir? Biz melikliğe ondan daha lâyiğiz, ona geniş mal da verilmemiştir' dediler: (Nebîleri de), 'Allah onu sizin üzerinize seçti, onun bilgisini ve gücünü artırdı.' dedi." 77

Mâlik-i Yevmi'd-Dîn: Din gününün sahibi. *"Din gününün mâlikidir."* 78 İnsanların öldükten sonra dirilecekleri, biraraya gelerek hesaplarını verip, âkıbetlerini görecekları gün, din günüdür. O gün insanın başkalarıyla, hatta kendi anesi, babası, eşi ve çocuklarıyla bile ilgilenmeye ne hali, ne fırsatı vardır. Din gününün şiddeti ve olağanüstü korkusu, herkesi kendi derdine düşürür. Allah o diriliş gününü diğer adıyla din gününü Kur'an'da şöyle tarif etmektedir: *"Din gününü sana bildiren şey nedir? Ve yine din gününü sana bildiren şey nedir? Hiçbir nefsin bir başka nefse herhangi bir şeyle güç yetiremeyeceği gündür; o gün emir yalnızca Allah'ındır."* 79

O gün dünya hayatında kişinin en çok değer verdiği ilişkiler Allah'ın azâbı karşısında paramparça olur. Artık insanlar arasındaki dünyevî yakınlıkların, soy bağlarının hiçbir anlamı kalmamıştır. Tek değer, kişinin imanıdır. Hiç kimse, kimseye yardım edemez. Ancak öyle bir irâde yardım edebilir ki Cennetin sonsuz nimetlerine de, cehenemin çılgın yanan ateşine de, görevli meleklerle de hâkim olsun... Bu, insanın Allah dışında yardım beklediği tüm kapılarının kapanmış olması demektir. İçinde bulunduğu bu zor durumdan onu ancak Allah kurtarabilir. O da yine Allah'ın dilemesine bağlıdır.

Kişi din gününün tek sahibi olan Allah'ın huzurunda ilk yaratıldığında olduğu gibi yalnızdır. Dünyadaki yaşamı süresince her yaptığı, her düşündüğü Allah tarafından gözler önüne serilir. En ufak bir ayrıntı dahi unutulmaz. Allah azamet ve şânına yaraşır bir ortam yaratır ve yarattığı kullarından hesap sorar. Ancak, kimi dilerse rahmetiyle kurtarır. İnkârcıların kahredici bir pişmanlığa sürüklendiği bu günde mü'minler, sevinçli ve coşkuludurlar. *"... O gün Allah, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri küçük düşürmeyecektir..."* 80 Çünkü Allah, *"elçilerine ve iman edenlere, hem dünya hayatında hem de şâhitlerin (şâhitlik için) duracakları gün yardım edeceğini"* 81 vaad etmiştir. İşte o günün sahibi, yalnız Allah'tır ve emir O'nundur.

İşte o, yalnızca bir tek çığıktan ibarettir; artık kendileri

77] 2/Bakara, 246-247

78] 1/Fâtiha, 4

79] 82/İnfitâr, 17-19

80] 66/Tahrîm, 8

81] 40/Mü'min, 51

(diriltilmiş olarak) bakıp duruyorlar. Derler ki: „Eyvahlar bize; bu, din günüdür. Bu, sizin yalanladığınız (mü'mini kâfirden, haklıyı haksızdan) ayırma günüdür.“⁸²; “O gün, yalanlayanların vay haline. Ki onlar, din gününü yalanlıyorlar. Oysa onu, ‘sınır tanımaz, saldırgan’, günahkâr olandan başkası yalanlamaz.“⁸³

Bu vasıf, Allah'ın hâkimiyet ve sahibiyetinin âhirete tahsis edildiği intibaini vermektedir. Kur'ân-ı Kerim'in başka birkaç âyeti de, bu kabildendir: “Sûra üfleneceği gün, hükümrânlık O'nundur.”⁸⁴; “O gün emir yalnız Allah'ındır.”⁸⁵ gibi. Müfessirler âyetle geçen Allah'ın âhirete ait hükümrânlığını şu şekilde açıklamışlardır:

1) Maksat, o günün ehemmiyetini bildirmek, o günü ta'zim etmektir.

2) Dünya hayatında zâhiren, hem mülk hem de milk Allah'tan başkaları için de doğrudur. Ama o gün, bunlar zâhirî bakımdan da zâil olacaklardır. Onun mâlikiyet ve melikiyeti tam bir zuhurla açığa çıkacaktır.

3) İlk ferdinden son ferdine varıncaya kadar, bütün insanlar o gün bir araya toplanacaktır. İnsanların İlâhî hükümrânlık hakkında tek bildikleri husus vardır. Fakat o gün; bu hükümrânlık, başka zamanlarda anlaşıldığından son derece fazla olarak, topyekün insanlar tarafından bir anda müşâhede olunacaktır.

4) Allah Teâlâ'nın hikmeti, bu dünyada sebepleri koymayı dilemiş, insanı da bu nizama uymakla yükümlü kılmıştır. Hikmet; izzet ve kudrete gâliptir. Dolayısıyla sebepler dairesi, itikad dairesine gâliptir. Bu iki zıt kavramdan ortaya çıkan âhenk sâyesinde mü'min, bir taraftan Allah'ın izzetini unutmaktan kurtulurken, öbür taraftan yaşayış planında sebepler düzenini ihmal etmekten kurtulmaktadır. Din gününde, Allah'ın izzetini perdeleyen bu nizam kaldırılıp her şeyin mâhiyeti, içyüzüyle ortaya çıkacaktır. İtikad dairesi, sebepler dairesine gâlip geleceği, bütün hüküm ve mülkün Allah'a âit olduğu tam bir şekilde ortaya çıkacağı içindir ki, böyle bir tahsis vârid olmuştur.⁸⁶

Din Günü

“Din günü” kavramı, “gün” anlamına gelen “yevm” kelimesiyle; “itaat, hesap, ceza (yapılan işin tam karşılığının verilmesi)” gibi

82] 37/Sâffât, 19-21

83] 83/Mutaffifîn, 10-12

84] 6/En'âm, 73

85] 82/Infitâr, 19

86] Suad Yıldırım, Kur'an'da Ulûhiyet, s. 127-128

anlamlara gelen “ed-dîn” kelimesinden oluşur. Din günü: Yapılan işlerin tam karşılığının verilip görüleceği hesap günü anlamına gelir. Bu tanımda geçen “gün” kelimesi, bir gün ve gecenin toplamı olan yirmi dört saat anlamında olmayıp, zaman bölümlerinden herhangi birini ifade etmektedir. Buradaki “gün”; ay, yıl, asır, çağ gibi bildiğimiz veya bilmediğimiz herhangi bir zaman birimi olabilir. “Bugün dünya, yarın âhiret” sözünde olduğu gibi. Kur’an’da geçen ifadelerden yola çıkılarak âhiretteki bir günün bin veya elli bin sene olduğu anlaşılmaktadır. “Din” kelimesi ise burada, hesap, ceza, karşılık anlamlarına gelir.

“Din günü” kavramının ifade ettiği başlıca anlamlar şunlardır:

Hayrın hayır, şerrin de şer olarak görüleceği “Kıyâmet günü”,

Yapılan işlerin karşılığının tam olarak verileceği “Ceza günü”,

İnsanların yaptıkları işlerin, Allah tarafından takdir edilip hesabının görüleceği “Hesap günü”.

Din gününden kastedilen, âhirettir, hesap günüdür. Kur’an’ı, Kur’anî kavramları, öncelikle Kur’an’la tefsir etmek en doğru yoldur. Din gününün ne olduğunu başka âyetler açıklamaktadır: *“Sonra din gününün ne olduğunu nereden bileceksin? O gün, kimsenin hiç kimseye hiçbir fayda sağlamayacağı bir gündür. O gün emir yalnız Allah’a aittir.”*⁸⁷ Din günü: “Bütün iyi ve kötü işlerin Hak ölçüsünden geçerek son tahakkukunu bulacağı ve birbirinden tamamen ayrılacağı son zamandır.” Gelecekte, yapılan işlerin tam karşılığının verileceği son gün demektir. Görüldüğü gibi, Din günü, Kıyâmet gününü ifade etmektedir. Kıyâmet gününün, öldükten sonra dirilme, durup bekleme, sual, hesap, mîzan, sırat ve ceza gibi durum ve mertebeleri vardır. Şu halde Din günü, dinin mâlûm olan mühim günü demektir ki, bundan da âhiret ve kıyâmet günü anlaşılmaktadır. Bu günde herkes, dünyada yaptıklarının karşılığını mutlaka görecek.

Ümit - Korku Dengesi

Allah, Sadece Rahmet Sahibi Değil; Aynı Zamanda Âdildir de: Fâtîha sûresinde, Allah’ın Rahmân ve Rahîm oluşunun ardından, hemen O’nun “din gününün sahibi” olduğu bildiriliyor. Böylece Rahmân ve Rahîm sıfatları, herkesin yaptıklarının hesabını vereceği günün unutulmasına yol açmayacaktır. Her insan kesin olarak bilmelidir ki, **Allah, sadece Rahmân ve Rahîm değil; aynı zamanda âdildir de.** Allah, Rahmân ve Rahîm isimleriyle bizi önce

87] 82/İnfitâr, 17-18

ümitlendiriyor. "Mâlik-i yevmi'd-dîn" ile de korkutuyor. Cennete gitme ümidi ile ceheneme düşme korkusu arasında işlerimizi ve niyetlerimizi düzeltmemiz hatırlatılmış oluyor. Allah'ın her şey üzerinde mutlak kudrete sahip bulunması dolayısıyla, dilediğini cezalandırmak O'nun kudretinde ve irâdesindedir. Şu halde, din günü, âkıbetimizin hüsrân veya saâdet içinde olmasının Allah'ın kudreti dâhilinde bulunduğuna inanmamızı ifade etmektedir. Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi, din günü, umumi ceza ve Rabbânî adâletin günü olacaktır. O günde bizim adımıza iş görenler olmayacak. Parayla kapılar açılmayacak. Rüşvetler, mallar, çocuklar fayda etmeyecek. Dünyevî bir şey zaten yanımızda bulunmayacak.⁸⁸

Dünyevî mahkemelerden bile korkan insanlara büyük mahkeme ve büyük sorgu hatırlatılmakta ve insan uyarılmaktadır. O büyük mahkemenin tek hâkimi vardır. O günün tek mâliki ve melikinin Allah olduğu vurgulanmaktadır.

Fâtîha'nın ilk iki âyeti Allah, Rab, Rahmân ve Rahîm isimlerini tanıtır. Yediklerimizi, giydiklerimizi, sevdiklerimizi, beden ve ruhumuzu yaratan, yaşatan ve yöneteni bize bildiriyor.

Rahmân ve Rahîm olan Rabbimiz, Allah'a hamd etmemizi istedikten sonra, ceza gününün sahibi olduğunu hatırlatıyor. Kur'an'ın temel üslûbudur bu: Ümit ve korku; Cennet ve cehenem; rahmet ve gazab... İki gerçekle karşı karşıya bırakır irâde sahibi insanı. İnsan bunlardan birini tercih eder yaşayışıyla. Allah, bu zıtların birbirini dengelemesini ister. Ümit-korku dengesi hayatımıza yön vermelidir. **Bu, aynı zamanda bize tebliğin metodu da öğretiyor.** Önce inanan - inanmayan herkese sevindirici, müjdeleyici olacağız. Sonra mü'minleri ayırıp, iman kardeşliği sebebiyle dost ve öncelikli kabul edecek; fakat herkese devamlı açıklayıcı, anlatıcı, kurtuluşa dâvet edip felâketi gösterip uyarıcı olacağız. Bunlardan anlamayanlar için korkutucu, sakındırıcı ifadeler kullanacağız.

Kur'an, üç boyutlu, üç zamanlıdır. İfade ve mesajı bu üç zaman dilimini kuşatır. Kur'an, coğrafyalar üstü, yani evrensel olduğu gibi, aynı zamanda çağlar üstüdür, tüm zamanların kitabıdır. Kur'an, hali ve halimizi anlatırken mâzîyi (geçmiş) hatırlatır. Aynı zamanda insanı geleceğe hazırlar. İstikbâli göz önüne serer. İstikbâl denilince çoğu kimsenin aklına gençlikten sonra yaşanan dünyevî dönem gelmektedir. Bu, ileriye görememektir, uzun vâdeli değil; küçük düşünmek ve küçülmektir. İstikbâl göklerde değil; köklerde; yani fıtratta ve kaynak Kitap'ta. İnsan, Kur'an'ın

88] Bk. 26/Suarâ, 88

mesajından beslenerek bu üç zamanı yaşarsa zamâne insanı olmaktan çıkar; diri diri yaşar ve her yaptığı ibâdet değeri kazandığından canlı Kur'an olur. Bu şuurdaki insan, din günü bilinciyle hesaplı yaşar, büyük mahkemede hesaba çekilmeden kendi nefsi-ni hesaba çeker.

Bir ömür boyu sürececek maaş karşılığında birkaç saat çalışma zahmetine kim katlanmaz? Aynen bunun gibi, âhiret hayatıyla karşılaştırıldığında çok kısa olan şu fânî dünyada, milyar dolarlara değişilmeyecek şerefli kulluk görevini terketmek akıllılık mıdır? İnsan, çok aceleci ve unutkan. Allah da çok merhametli ve bizi uyarıyor ve bize din gününü hatırlatıyor. İstikbâl için yatırım yapmalıyız. Orada lâzım olacak aızığ buradan hazırlayıp göndermeliyiz. Din günü şuuru bize bunları kazandırır.

İlk ferdinden son ferdine varıncaya kadar, bütün insanlar o gün bir araya toplanacaktır. İnsanların ilâhî hükümlerlik hakkın-da tek bildikleri husus vardır. Fakat o gün; bu hükümlerlik, başka zamanlarda anlaşıldığından son derece fazla olarak, topyekün insanlar tarafından bir anda müşâhede olunacaktır.

Allah Teâlâ'nın hikmeti, bu dünyada sebepleri koymayı dilemiş, insanı da bu nizama uymakla yükümlü kılmıştır. Hikmet; iz-zet ve kudrete gâliptir. Dolayısıyla sebepler dairesi, itikad dairesine gâliptir. Bu iki zıt kavramdan ortaya çıkan âhenk sâyesinde mü'min, bir taraftan Allah'ın izzetini unutmaktan kurtulurken, öbür taraftan yaşayış planında sebepler düzenini ihmal etmekten kurtulmaktadır. Din gününde, Allah'ın izzetini perdeleyen bu ni-zam kaldırılıp her şeyin mâhiyeti, içyüzüyle ortaya çıkacaktır. İti-kad dairesi, sebepler dairesine gâlip geleceği, bütün hüküm ve mülkün Allah'a âit olduğu tam bir şekilde ortaya çıkacağı içindir ki, böyle bir tahsis vârid olmuştur.⁸⁹

İnsanların öldükten sonra dirilecekleri, bir araya gelerek hesaplarını verip, âkıbetlerini görecekleri gün, din günüdür. O gün insanın başkalarıyla, hatta kendi anesi, babası, eşi ve çocuklarıyla bile ilgilenmeye ne hali, ne fırsatı vardır. Din gününün şiddeti ve olağanüstü korkusu, herkesi kendi derdine düşürür. Allah o diriliş gününü diğer adıyla din gününü Kuran'da şöyle tarif etmektedir: *"Din gününü sana bildiren şey nedir? Ve yine din gününü sana bildiren şey nedir? Hiçbir nefsin bir başka nefse herhangi bir şeyle güç yetiremeyeceği gündür; o gün emir yalnızca Allah'ındır."*⁹⁰

89] Suad Yıldırım, Kur'an'da Ulûhiyet, Kayihan Y., s. 127-128

90] 82/İnfitâr, 17-19

O gün dünya hayatında kişinin en çok değer verdiği ilişkiler Allah'ın azâbı karşısında paramparça olur. Artık insanlar arasındaki dünyevî yakınlıkların, soy bağlarının hiçbir anlamı kalmamıştır. Tek değer, kişinin imanıdır. Hiç kimse, kimseye yardım edemez. Ancak öyle bir irâde yardım edebilir ki Cennetin sonsuz nimetlerine de, cehenemin çılgın yanan ateşine de, görevli meleklerle de hâkim olsun... Bu, insanın Allah dışında yardım beklediği tüm kapılarının kapanmış olması demektir. İçinde bulunduğu bu zor durumdan onu ancak Allah kurtarabilir. O da yine Allah'ın dilemesine bağlıdır.

Kişi din gününün tek sahibi olan Allah'ın huzurunda ilk yaratıldığında olduğu gibi yalnızdır. Dünyadaki yaşamı süresince her yaptığı, her düşündüğü Allah tarafından gözler önüne serilir. En ufak bir ayrıntı dahi unutulmaz. Allah azamet ve şânına yaraşır bir ortam yaratır ve yarattığı kullarından hesap sorar. Ancak, kimi dilerse rahmetiyle kurtarır. İnkârcıların kahredici bir pişmanlığa sürüklendiği bu günde mü'minler, sevinçli ve coşkuludur. *"...O gün Allah, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri küçük düşürmeyecektir..."*⁹¹ Çünkü Allah, *"elçilerine ve iman edenlere, hem dünya hayatında hem de şâhitlerin (şâhitlik için) duracakları gün yardım edeceğini"* vaad etmiştir. İşte o günün sahibi, yalnız Allah'tır ve emir O'nundur.

İşte o, yalnızca bir tek çığıltıdan ibârettir; artık kendileri (dirtilmiş olarak) bakıp duruyorlar. Derler ki: *"Eyvahlar bize; bu, din günüdür. Bu, sizin yalanladığınız (mü'mini kâfirden, haklıyı haksızdan) ayırma günüdür."*⁹² *"O gün, yalanlayanların vay haline. Ki onlar, din gününü yalanlıyorlar. Oysa onu, 'sınır tanımaz, saldırgan', günahkâr olandan başkası yalanlamaz."*⁹³

Din Gününün Tek Sahibi Allah'tır

Âhirete, din günü denilmesinin bir sebebi de, âhiretin dinin temel esaslarından olmasıdır. Allah ve âhiret inancı, tevhidin tüm esaslarını içermektedir. Allah, âhiretin sahibi olduğu gibi; dünyanın da sahibi, mâliki ve meliki (yöneticisi)dir. Ama burada "Din, ceza gününün mâliki" denmiştir. Bunun sebebi: Bu dünyada bir kısım insanların mâliklik ve meliklik iddiasında bulunmalarına Allah'ın fırsat vermiş olmasındandır. O'nun dünyanın sahibi ve yöneticisi olduğuna karşı gelen bazı çatlak sesler olabilir. Ama O'nun âhiret gününün sahibi oluşuna orada itiraz eden kâfir, müşrik

91] 66/Tahrîm, 8

92] 37/Sâffât, 19-21

93] 83/Mutaffifîn, 10-12

hiçbir kimse olamayacaktır. Âhirette mülk ve milk, sahiplik ve otorite yalnız ve yalnız O'na aittir. *"Kimindir o gün hükümrânlık? Elbette kâhâr olan tek Allah'ındır."*⁹⁴; *"O gün iş tamamıyla Allah'ındır."*⁹⁵ Elbette âhiretin de dünyanın da sahibi sadece Allah'tır. Yoksa, âhiretin sahibi ve yöneticisi ile dünyanın sahibi ayrı ayrı güçler değildir. Ne var ki, O'nun dünyanın sahibi oluşu, bazı küfür çevrelerince tartışılabilir, âhiret mâlikliği tartışmasız ve itirazsızdır. **Gerçek mü'min ise, O'nun dünya mâlikliği karşısındaki tartışma ve itirazları ortadan kaldırmakla görevlidir.**

Yüce Allah'ın her şeyin tek yaratıcısı ve sahibi olduğunu bil-diren pek çok gerçek vardır. Örneğin, kâinatın yapı taşı olarak bilinen atom ve hayat binasının ana maddesi olarak kabul edilen hücre. Atom, bunca küçüklüğüne rağmen büyük bir mucize; Hücre, bunca görölmezliğine rağmen bir başka mucize. Şüphesiz bu kâinat, her dilden okunan, her vesile ile anlaşılan apaçık bir gerçekler kitabıdır. Evrenin herhangi bir noktasına dikkatlice bakmak, Allah'a ve din gününe, yani âhirete inanmak için yeterlidir. Allah'ın okunan kitabı olan Kur'an'da din günü anlatılırken, görünen kâinat kitabından da bazı sayfalar gözler önüne serilmiştir. Böylece öldükten sonra dirilme işi, kıyâmet günü ve âhiret hayatı, en gerçekçi ve doğru bir şekilde anlatılmıştır. Şimdi, konuyla ilgili Kur'an âyetlerini ve kıyâmet gününün Kur'an'da geçen diğer isimlerini görelim.

Kur'an'da Din Günü

Din Günü anlamında "yevmu'd-dîn ifâdesi, Kur'ân-ı Kerim'de toplam olarak 13 yerde geçer. ⁹⁶ Din günü kavramının dışında da Kur'an'da kıyâmete ve âhirete ait pek çok isim zikredilmiştir. ⁹⁷

94] 40/Mü'min, 16

95] 82/İnfitâr, 19

96] Din Günü Anlamındaki Yevmu'd-Dîn İfâdesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 13 Yerde:) 1/Fâtiha, 4; 15/Hıcr, 35; 26/Şuarâ, 82; 37/Sâffât, 20; 38/Sâd, 78; 51/Zâriyât, 12; 56/Vâkıa, 56; 70/Meâric, 26; 74/Müddessir, 46; 82/İnfitâr, 15, 17, 18; 83/Mutaffifin, 11.

97] Din günü gibi, kıyâmet günü anlamına gelen ve Kur'an'da geçen diğer önemli isimler şunlardır: Es-Sâatü: Allah tarafından bilinen ve kararlaştırılmış olan zaman demektir (30/Rûm, 12, 14, 55). El-Yevmü'l Hakk: Hak günü, doğruluk günü demektir (78/Nebe', 39). Yevmü'l Ma'lûm: Geleceği kararlaştırılmış belirli ve muayyen gün demektir (56/Vâkıa, 50). El-Vaktü'l Ma'lûm: Geleceği belli olan, Allah katında kararlaştırılmış bulunan vakit demektir (38/Sâd, 80-81). El-Yevmü'l Mev'ûd: Vadedilmiş, yani olacağına söz verilmiş gün anlamındadır (85/Burûc, 2). El-Yevmü'l Âhir: Son gün, dünya hayatından sonra gelecek olan hayat demektir (58/Mücâdele, 22). Yevmü'l Âzife: Yakında gelecek olan musibetler ve felâketler günü anlamına gelir (40/Mü'min, 18). Yevmü'n Asîr: Zor ve müşkül bir gün demektir

Din günü ile ilgili Bazı Âyetler: “Allah, din gününün (mükâfat ve ceza gününün) sahibidir.”⁹⁸ Bu âyet, Allah’ın ceza ve öldükten sonra dirilme gününün tek sahibi olduğunu, itaatkâr olanlarla, günahkâr olanların ortaya çıkarılıp yaptıklarının karşılığını göreceklerini belirtiyor. Allah dünyada zulüm yapanlara hemen cezalarını vermiyor. Ancak, zâlimlerin zulmüne râzı olmadığını beyan etmiş, bu emre uymayanlardan mutlaka intikam alacağını açıkça bildirmiştir. İşte, “din gününün mâliki” âyetinden kastedilen mânâ budur. Yani zerre miktarı iyilik yapan mükâfatını, yine en küçük kötülük yapan da cezasını görecektir.

“(Şeytana) tâ ceza gününe kadar lânetim üzerinedir.”⁹⁹ Yani ceza günü gelince, o da lâıyk olduğu ebedî azâba kavuşmuş olacaktır. Âyetler, “din günü”nün, yapılan işlerin karşılığının görüleceği “ceza günü” anlamına geldiğine işaret ediyor. Kıyâmet gününe kadar lânete uğramış kişiler, ebedî azâbı hak etmiş olanlardır. Bunun için, şeytan da âhîret âleminde, lânetin üzerinde azâba uğrayacak, Allah’ın emrini uygun görmemenin ebedî cezasını çekecektir. Ayrıca âyetler, dünya hayatında, Allah’ın hükümlerini beğenmeyip uygun bulmayanlara, yani şeytanlaşanlara ilâhî bir ikaz niteliği taşımaktadır.

“(İbrahim a.s.), ceza günü hatamı bağışlayacağını umduğum da

(54/Kamer, 8; 74/Müddessir, 8-9). Yevmü'n Azîm: Büyük bir gün anlamındadır (6/En'âm, 15). Yevmü'l Ba's: Ölümden sonra yeniden dirilme günü anlamına gelir (26/Şuarâ, 87). Yevmü't-Teğâbün: Aldanmadan duyulan üzüntü ve esef günü anlamına gelir (64/Teğâbün, 9). Yevmü't-Talâk: Buluşma ve kavuşma günü demektir (40/Mü'min, 15). Yevmü't-Tenâd: İnsanların korku ve dehşetten bağrışıp çağrışacakları gün (40/Mü'min, 32). Yevmü'l Cem': Toplanma günü, yaratılmışların toplanacağı gün demektir (42/Şûrâ, 7). Yevmü'l-Hisâb: Hesap günü demektir (38/Sâd, 16, 26). Yevmü'l Hasr: Hasret günü, yapılan işlerden dolayı pişmanlık duyup hasret çekme günü anlamlarına gelir (19/Meryem, 39). Yevmü'l Hurûc: Dirilip kabirden çıkma günü anlamındadır (50/Kaf, 41-42). Yevmü'l Fasl: Hak ve bâtilin ayırıt edileceği hüküm günü demektir (44/Duhân, 40; 77/Müsrâf, 14, 38). El-Kaari'a: Çarpıcı belâ, âlemin tahribi zamanında varlıkların birbirlerine şiddetle çarpmalarından dolayı, insanların akıllarını alacak ve öderini patlatacak olan büyük hâdiseler demektir (101/Kaaria, 1-5). El-Ğâşiye: Perde günü, her şeyi sarıp kaplayan gün anlamındadır (88/Ğâşiye, 1). Et-Tâmmetü'l-Kübrâ: Büyük musibet ve felâket günü demektir (79/Nâziât, 34-35). En-Nebeü'l-Azîm: Büyük haber günü demektir (78/Nebe', 1-2). El-Hâkka: Zaruri olarak gelip gerçekleşecek olan sâbit saat ve zaman demektir (69/Hâkka, 1-3). El-Va'ad: Vâde günü demektir (70/Meâric, 42-44). El-Vâkıa: Vuku bulacak gün, yani olacağı muhakkak olan gün demektir (56/Vâkıa, 1-2). Emrullah: Allah'ın emri, hükümünün geçerliliği anlamına gelir (40/Mü'min, 78; 82/İnfîtâr, 19). Yevmü'l Kıyâmet: Kıyâmet günü, ölümlerin dirilip kalkacağı gün demektir (75/Kıyâmet(t), 1-40).

98] 1/Fâtiha, 4

99] 38/Sâd, 78

O'dur."¹⁰⁰ Âyet, Allah'ın her şeye kadir bir ma'bud olduğunu ifade ediyor. Hz. İbrahim, bir peygamber olduğu için, günden günâhtan mâsumdur. Fakat bu âyetle, insanlığa bir fazilet dersi verilmek isteniyor. Din gününe gerçekten inanmanın, günahlardan korunup, Allah'ın rahmetine ilticâ etmekle mümkün olacağı, insanlara böylece öğretilmiş oluyor.

"Vah bize, bu ceza günüdür!" dediler. Bu, (daha önce) yalanlamakta olduğunuz hüküm günüdür."¹⁰¹ Bu âyetler, din gününü yalanlayarak ona inanmayanların, o günde nasıl üzüntüler içinde kalacaklarını haber veriyor. Dünyada iken âhiret hayatını inkâr edenler, o âleme sevk edildiklerinde, bunun bir gerçek olduğunu görüp anlamış olurlar. Kur'an, kendine özgü üslûbuyla, bu hâdisenin mutlaka olacağını ifade etmiştir. İşte o gün, yaratıklar arasında Allah'ın hükmünün tecellî edeceği gün olacaktır.

"Ceza günü ne zaman?" diye sorarlar. O gün onlar ateşte yakılacaklardır. (Kendilerine:) 'Fitnenizi (fesaçılığınızın cezasını) tadın! Acele isteyip durduğunuz şey budur işte!' (denilecek)."¹⁰² Âyetler, koyu bir cehâlet içinde kalıp, apaçık örnekleri kavrayamamış kimselerin âhiret inançlarını açıklıyor. Onların "ceza günü ne zaman?" sözlerindeki maksatlarını bildiriyor. Bilmek ve öğrenmek için değil, alay etmek için sorduklarını belirtirken, onların bu sorularına gereken cevabı da veriyor. Din gününü yalanlayanların, kıyâmet gününde ateşe atıldıkları anki durumları anlatılıyor.

"Ve diyorlardı ki: 'Biz öldükten, toprak ve kemik yığını olduktan sonra, biz mi bir daha diriltileceğiz? Önceki atalarımız da mı?' De ki, öncekiler ve sonrakiler. Belli bir günün buluşma vakti için mutlaka toplanacaklardır. Sonra siz ey sapık yalancılar, elbette bir ağaçtan, bir zakkum ağacından yiyeceksiniz. Onunla karınlarınızı dolduracaksınız. Üzerine de kaynar su içeceksiniz. Susuzluk hastalığına tutulmuş develerin içişi gibi içeceksiniz. İşte ceza gününde onların ağır lanışı bu şekilde olacaktır."¹⁰³

"Onlar ki, namazlarına devam ederler. Mallarında belli bir hisse vardır. İsteyene ve mahruma. Ceza gününü tasdik ederler."¹⁰⁴ Bu âyetler, Allah'a ve âhiret gününe iman etmenin, insan hayatındaki önemini belirtiyor. Şu âyet de âhireti yalanlayanların bazı temel özelliklerini açıklıyor: "(Onlar da) dediler ki: 'Biz namaz kılanlardan olmadık. Yoksula da yedirmezdik. Boş şeylere dalanlarla birlikte daldık. Ceza

100] 42/Şûrâ, 82

101] 37/Saffât, 20-21

102] 51/Zâriyât, 12-14

103] 56/Vâkıa, 47-56

104] 70/Meâric, 22-26

gününü yalanlardık." ¹⁰⁵

"Ceza günü oraya (ateşe) girerler. Onlar ondan (hiçbir yere kaçıp) kaybolacak değildir. Ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin! Ve yine ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin! (O gün,) kimsenin kimseye yardım edemeyeceği bir gündür. O gün emir yalnız Allah'a aittir." ¹⁰⁶

"Onlar ceza gününü yalanlamaktadırlar. Onu ancak saldırgan ve günaha düşkün kimse yalanlar." ¹⁰⁷

Kur'an'da din günü anlamında "âhiret" ve "kıyâmet" kelimeleri de kullanılır.

Din Günü Şuuru, Kıyâmetin ve Ölümün Düşündürdükleri

İnsan, teklifsiz, başıboş ve kendi keyfine bırakılmamıştır. Onun yapacağı işler ve yapmaması gerekenler, ilâhî hükümlerle bildirilmiştir. Dünyada irâdesiyle Allah'a kulluk etmesi için ona her türlü imkân sağlanmıştır. Allah'ın kendisine verdiği, maddî mânevî tüm imkânları O'nun istediği gibi kullanan kimse, dünyada ebedî hayatı kazanmış olur. Aksini yapan kişi de bu ebedî hayatın mutlu sonucunu elde edemez. Bunun içindir ki, her insanın âhiret hayatı, dünyadaki ömrüne göre değil; dünya hayatında yaptığı işlerine göre olacaktır.

Ebû Hureyre'den (r.a.), Rasûlüllah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: *"Yedi kimseyi Allah, kendi zıllından (gölgesinden) başka bir gölge olmayan kıyâmet gününde kendi gölgesi altında barındıracaktır. Bunlar; 1- İmâm-ı âdil (adâletli müslüman devlet başkanı, idareci), 2- Rabbine itaat ve ibâdet eden genç, 3- Gönlü mescidlere bağlı olan kimse, 4- Birbirlerini Allah için seven ve yine Allah için buğz eden iki kimseden her biri, 5- Makam ve güzellik sahibi bir kadının isteğine rağmen "ben Allah'tan korkarım" diyerek haram işlemeyen erkek, 6- (Gönül hoşnutluğu ile) infak ettiğinden sol elinin haberdar olmayacağı kadar gizli olarak sadaka veren kimse, 7- Tenhada (lisanen veya kalben) Allah'ı zikredip de gözü yaşla dolup taşan kişi."* ¹⁰⁸

Kıyâmet günü evlât ve malın fayda vermediği, ancak doğruların doğruluğunun fayda verdiği bir gündür. Geleceğinde hiç şüphe olmayan bu günde, insanlar kabirlerinden çıkarak Allah'ın

105] 74/Müddessir, 43-46

106] 82/İnfitâr, 15-19

107] 83/Mutaffifin, 11-12

108] Buhârî, Bed'ul Ezân, 384, Tecdîd-i Sarih Ter. c. 2, s. 617

huzurunda toplanacak ve hiçbir kimse -Allah'ın izin verdikleri müstesnâ- bir diğerine fayda veremeyecektir. İnsanların kendi organları yaptıklarına şahitlik edecektir.¹⁰⁹ Kısacası bu günün, çok korkunç anları ve özellikleri vardır. Kıyâmet gününde insanın kendi yaptıklarından başka her şeyden, kesin olarak ümidini keseceği anlaşıyor.

Kur'an âyetlerinde ve hadis-i şeriflerde, kıyâmet tasvir edilirken, yer ve gök nizamının bozulmasından ve bunların mahvolup toz haline gelmesinden bahsedilmiştir. *"O gün arz (yer) başka bir arz olup değişecek; gökler de değişecek..."*¹¹⁰ Bu âyetten de anlaşıldığına göre kıyâmet, âlemin nizamının bozulmasının ve dünyadaki mevcut hayatın mahvolmasının ismidir. Ondan sonra yeni bir hayat başlayacak, bu yeni hayatın nizamı kurulacaktır. Kıyâmet inancı, dinin iman esaslarındandır. İnsanların davranışlarına yön vermede büyük etkisi olduğu içindir ki, İslâm, bu inancı kendi mensuplarının gönüllerine tam ve kâmil bir şekilde yerleştirmek istemiştir.

Kur'an'ın ve hadis-i şeriflerin belirttiği din gününe ve kıyâmet gününün bildirilen çeşitli durumlarına, ne yazık ki insanların pek çoğu, gerektiği şekilde samimi olarak inanmamaktadır. Dilleri ile "kıyâmet günü haktır" derken, kalpleri o günden gâfil bulunanlar, dilleriyle inanmış, ancak davranışlarıyla o günü yalanlamış olanlardır. Şu da unutulmamalıdır ki, kıyâmeti davranışlarla yalanlamak, yani sanki bu gün hiç gelmeyecekmiş gibi her türlü günah ve kötülükler işlemek, dil ile yalanlamak gibidir. Kıyâmetin vuku bulacağı şüphesizdir. Çünkü bunu Allah haber vermiştir. Kıyâmeti inkâr etmek küfürdür. **Kıyâmetin ne zaman meydana geleceğini Allah, kullarına bildirmemiştir.** O er geç vuku bulacaktır. Şu kadar ki, onun olacağı zamanı kimse tayin edemez. İnsana düşen görev, böyle bir günün geleceğini bilmek, ona inanmak ve o gün için hazırlanmaktır. Zaten bir hadis-i şerifte ifade edildiği gibi, insan ölünce kendi Kıyâmeti kopmuş demektir.

Din gününe iman etmek, öldükten sonra tekrar dirilmeye inanmak, hesap ve ceza meselelerini kabullenmek, İslâm dininin inanç esaslarının bir bölümüdür. Allah'ın tek bir ilâh olduğunu kabul etmenin hemen ardından bunlara inanmak gereklidir. İslâm'da ulûhiyet gerçeği ile âhiret hayatının hakikati birleştirilip tek temel üzerine oturtulmuş, böylece itikadî, amelî, ve ahlâkî değerler birleştirilerek bir bütün haline getirilmiştir.

İslâm tasavvurunda hayatın mânası, insan ömrünün teşkil

109] 41/Fussilet, 20-21

110] 14/İbrâhim, 48

ettiği şu kısa zaman değildir. Hatta bu hayatın anlamını, ne bir kavmin ve toplumun yüz yıllar süren ömrü, ne de bütün insanların süregelen hayatı ifade edebilir. İslâm tasavvurundaki hayat, şu görünen dünya hayatını içine aldığı gibi, Allah'tan başka kimsenin bilmediği âhiret hayatını da içine almaktadır. Mekân itibarıyla da, üzerinde insanların yaşamakta olduğu şu yeryüzünü içine aldığı gibi; âhiret yurdunu da ihtiva etmektedir. Yine âlemleri kucaklarcasına şu görünen kâinata şâmil olduğu gibi, her türlü gerçeklerini Allah'tan başka kimsenin bilmediği "gayb" âlemini de kapsamaktadır. O gayb âlemi, ölüm ânı ile başlayıp âhiret hayatıyla son bulur. Mâhiyet itibarıyla hayat, dünya hayatındaki şu bilinen yaşayışı kapsadığı gibi, ikinci hayat dediğimiz âhiret yaşayışını da içine almaktadır.

İşte din gününe iman etmek, böylesine zamanın sonsuz mesafesi, mekânın Hûdutsuz ufuklarını, hayat ve âlemlerin bitmeyen derinliklerini ve yüceliklerini ifade etmektedir. Bu inanç, kesinlikle kişinin dünya görüşünü değiştiren ve davranışlarını etkileyen bir inançtır. Her asırda olduğu gibi günümüzde de en önemli hususlardan biri, din gününe iman etmek konusudur. Bunun içindir ki, Kur'an, tevhid inancıyla beraber bu inanç üzerinde ısrarla durmuş, Hz. Peygamber de pek çok sözleriyle bu inancın önemini belirtmiştir. Her konuda hakkı bildiren Allah, hak olan âhiret konusunda da önemle duruyor. Eğer insan yaptıklarından sorumlu olmasaydı, o zaman iyilik ve kötülüğün farkı ortadan kalkmış olur, insan yaşayışı tamamen maksatsız ve gagesiz hale gelir, her iş neticesiz kalırdı. Oysa insan, maksatsız ve gagesiz olarak yaratılmamıştır. Her insan, kendi irâdesiyle yaptıklarının karşılığını görmeyecek olsaydı, o zaman iyilik ve kötülük aynı şey olur, günah ve sevâbın anlamı kalmazdı.

İnsanlar, bu dünya hayatında da az çok yaptıklarının karşılığını görürler. Bununla beraber şunu da unutmamalıdır ki, pek çok zâlim günahkârlar, kötülük yapan insanlar, bu dünyada rahat yaşarlar da, birçok iyi insan musibetlere mâruz kalır. Çünkü bu dünya, yapılan işlerin asıl karşılığının görüleceği yer değildir. İşte tüm işlerin karşılığının verileceği ve rabbânî adâletin tecellî edeceği an din günüdür.¹¹¹

Allah'ın kâinat için koyduğu bazı kanunlar vardır. Adına Sünnetullah dediğimiz bu tabiat kanunlarından biri "ceza;karşılık kanunu"dur. Yapılan hiçbir hareket karşılıksız değildir. Ateş yakar, ekilen tohum biter, olgunlaşan meyve yere düşer... Yani kâinatta

111] Y. Çiçek, F. Yıldız, Din Günü İbâdet, Bir Y., s. 61

neyi düşünsek, nereye göz atsak, Allah'ın koymuş olduğu bu "karşılık kanunu"nu görürüz. Atasözlerinde de "eden bulur", "eşen düşer", "her koyun kendi bacağından asılır", "ne ekersen onu biçersin" gibi ifadeler, karşılık kanunu için örneklerdir.

Karşılık kanunu, en büyük adâlettir. Çünkü insan, daha önceden bildiği esaslara uyup uymamanın neye mal olduğunu bilmekte, seçimini hür irâdesiyle ona göre yapma imkânına sahip olmaktadır. Bu ilâhî kanuna göre, herkes amellerinin karşılığını görecektir, hiç kimse başkasının günahını çekmeyecektir.¹¹² Bununla birlikte, ister hayır, ister şer olsun, yapılan en küçük iş karşılıksız kalmayacaktır.¹¹³ Bu da insanın, bahane bulma duygusunu yok edecek; "kendim ettim, kendim buldum" şeklinde bir neticeye varmasına yol açacaktır. Kâinatta her şeyin bir karşılığı olduğu gibi, yapılan hiçbir kötülük, kimsenin yanına kâr kalmayacaktır. Hal böyle iken, bütün karşılıkların görülebilmesi için, dünya hayatı elbette kâfi değildir. O zaman şöyle bir durumla karşı karşıya kalırız: Bir tarafta karşılık kanunu, diğer tarafta dünya hayatının buna kâfi gelmeyeşi. Burada, "imtihan edilme" söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında "karşılık kanunu", âhirete inanmanın zarûretini de ortaya koyar. Yani her şeyin bir karşılığı olacağına göre, dünya hayatının da bu karşılıklar için kâfi gelmediğine göre, mutlaka bir karşılık zamanı olmalıdır. İşte Fâtiha'da Allah bu "karşılık günü ; din günü"nın tek sahibi olduğunu belirtmektedir. Burada "din", yapılan bir işin, kendi cinsinden karşılığı mânâsını ifade eder. Bu karşılık kanunu sebebiyle, dünyada da hesaba çeken Allah'tır; âhirette de hesaba çeken Allah'tır. Allah, karşılıkları imhal eder, ama ihmal etmez. (Karşılığını erteleyebilir, istediği vakitte verir; ama ihmal etmez.) Allah'ın bu "karşılık kanunu", bütün ilmî disiplinlerce kabul edilmektedir. Burada problem, işin ilâhî boyutunun gözardı edilmesidir.¹¹⁴

Nübüvvet, yani peygamberlik, Allah'ın insanlık tarihine yönelik bir müdâhalesidir. O, bu müdâhaleyi kullarına olan rahmet ve şefkatinden dolayı Rahmân ve Rahîm isminin bir tecellisi olarak yapıyordu. Din günü demek olan âhiret ise, Rabbimiz tarafından insanlığın geleceğine bir müdâhaledir. O, bu müdâhaleyi ilâhî adâletini gerçekleştirmek için yapar. Fâtiha'da Rahmân ve Rahîm isimlerini bildiren âyetten hemen sonra gelen "din gününün mâliki" âyeti, insanın tarihiyle istikbâlinin bağlantısıdır. Mâziyi unutmadan istikbâle hazır olması için, içinde yaşadığı anda ne

112] 6/En'âm, 164; 17/İsrâ, 15; 53/Necm, 38

113] 99/Zilzâl, 7-8

114] A. Özbek, Kur'an'da Tevhid Eğitimi, Esra Y., s. 26

yapması gerektiği de, bundan sonraki âyette hatırlatılmaktadır:
"Ancak Sana ibâdet ederiz. Ve ancak Senden yardım isteriz." ¹¹⁵

Dünya, âhiretin habercisi, âhiret dünyanın izdüşümüdür. İnsan adlı bu ölümsüz yolcu, birinden diğerine intikal ederek sürdürür sonsuz yolculuğunu. Çünkü ölüm, bir başka hayatın besmelesidir. Nübüvvet, insanlığın geçmişinin; âhiret ise geleceğinin tarihidir. Kur'an da, bu tarihin akacağı yatağın ilâhî projesi. İnsan, bu projeye bakarak tarihi değiştiriyor ve tarihi tarihe bu projeye taşıyor.

Âhiret olmasaydı, insan insan olamazdı. İnsana irâde verildiği gün âhiret de verildi. Eğer seçiminin ödül ve cezasını görmeyecekse yaratıklar arasındaki bunca ayrıcalığın gerekçesi ne ola ki? İşte bu nedenle âhiret, seçme hürriyetinin, irâde ve şuurun doğal sonucudur. İnsanın seçiminin Allah tarafından kaale alındığının, değerlendirildiğinin bir delilidir. İnsanı yaratan, onu yeryüzüne halife seçip irâde veren ve kendi ruhundan ruh üfleyen Allah'ın, en güzel kıvamda yarattığı kulunun istikbâliyle ilgilenmediğini düşünmek abes olacaktır. Boşuna mı yaratıldı şu muazzam makine ve yaratılanların en muhteşemi olan insan? Boş yere, abes bir iş olarak mı yaratıldı evren ve içindekiler? Cennet niçin yaratıldı? Cehenem lüzumsuz mu?

Âhiret, Allah'ın "vaad" ve "vaîd"inin, yani ödül ve cezasının bir gereğidir. Suyu getirenle testiye kıranı mahlûk bile bir tutmazken Hâlık'ın bir tutması O'nun mutlak adâletine nasıl sığar? Eğer "şunu yaparsan ödüllendirilir, bunu yaparsan cezalandırılırsın" deniliyorsa elbette sonuçta "iyi" olanla "kötü" olanın ayrılıp, yapana ödülü, yapmayana cezası verilecektir. Bu nedenle âhiret, adâlet-i ilâhînin kaçınılmaz sonucudur. Âhirete inanmamak adâlete inanmamak, adâleti istememek demektir.

Âhirete iman, ölüm korkusunun insanda bir kâbusa ve kronik bir illete dönüşmesini engeller. Ölümden sonra bir hayatın olduğuna inanan, kendisini koyvermez. Onun için, ölüm bir bitiş değil; bir intikaldir. Bu nedenle âhirete iman eden kâmil bir mü'min, hayatta bir kez ölür. Âhirete inanmayan kâfirse her ölümü hatırlayıştaki ölür. Bu nedenle âhireti inkâr edenler, mümkün olduğunca ölümlü hatırlamak istemezler. Kendilerine ölümün hatırlatılmasından rahatsız olurlar ve beklenenden daha fazla tepki gösterirler. Bir de müslümanların ölümü güler yüzle karşıladıklarını, onunla sık sık selâmlaştıklarını düşünelim. İslâm medeniyetinde mezarlar şehirlerin ortasına yapılırdı. İslâm, insanların ölümü sık hatırlamaları

için mezar ziyaretini Nebî'nin diliyle özendirmişti. ¹¹⁶

"Ölümse, Gel dese; Tak tak tak, Mu-hak-kak."

"Neylersin ölüm herkesin başında.

Uyudun uyanmadın olacak.

Kimbilir nerde, nasıl, kaç yaşında?

Bir namazlık saltanatın olacak,

Taht misali o Mûsâlla taşında."

"Artık demir almak günü gelmişse zamandan,

Meçhûle giden bir gemi kalkar bu limandan.

Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;

Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.

Rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli,

Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli.

Bîçâre gönüller! Ne giden son gemidir bu!

Hicranlı hayatın ne de son mâtemidir bu!

Dünyada sevilmiş ve seven nâfile bekler;

Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.

Birçok gidenin her biri sanki memnun yerinden,

Birçok seneler geçti; dönen yok seferinden." ¹¹⁷

Kur'an, her sayfasında, insanı hem ruhun tarihine, hem istikbâline (âhirete) götürerek insana önünü ve sonunu hatırlatır. Bu nedenle mü'min, her ânında üç zamanı birden yaşayan insandır. Bu, ona süreklilik ve sorumluluk duygusu verir. Kur'an'daki kıyâmet, Cennet, cehenem, mahşer, mîzan ve sorgu sahneleri, mü'minde sorumluluk hissini ve fazileti güçlendirmek için istikbâline açılan birer penceredir.

"Dünya hayatı oyun ve eğlenceden ibârettir."¹¹⁸ Oyuncaktan hoşlanan çocuklar mıyız, yoksa rüştümüzü isbat eden adamlar mı? Dünya oyuncağına verdiğimiz değerle saklı bunun cevabı. Oyuna dalıp çokça eğlenenler, çocuklar ve o seviyedeki çocuk akıllılardır.

116] M. İslamoğlu, İman Risalesi, 285

117] Sırasıyla: Necip Fazıl, Cahit Sıtkı, Yahya Kemal

118] 6/En'âm, 32; 29/Ankebût, 64; 47/Muhammed, 36; 57/Hadid, 20

Din günü şuûru, bize ölümü sık sık düşündürür ve bizi oraya hazırlar. Bu bilinçle ölüm râbitası, bir adım daha ileri giderek şehâdet râbitası yapmalıyız. Bu bilinç ve râbitalar, bize sadece âhiret azığı değil; dünyada kaybettiğimiz izzeti, insanlık onurumuzu da kazandıracak ve ölüm korkusunu yenen, ölümle sevdalanan bir seviyeye çıkaracaktır. Ancak bu sâyede haklarımızı söke söke almak için dileniş değil direniş gerektiğini öğrenir ve canlı şehid olarak şerefli bir hayat süreriz. Bugün Yahûdi, teknik imkâna sahip milyarı aşan kimlik müslümanlarından değil; istifâda çöküşünü sürdüren çocuk yaştaki genç yiğitlerden korkmaktadır. Ölümden korkan gayr-ı müslim, en çok ölümden korkmayanlardan korkar. Müslümanın müslümanca yaşayamadığı her ortamda müslümanca ölme imkânı her an vardır.

Her asırda olduğu gibi, günümüzde de bir kısım insanın, kıyâmet gününe iman etmeyişlerinin sebebi, öldükten sonra dirilmeyi uzak bir ihtimal görmeleridir. İnanmayanların görüşüne göre hayat, sebepsiz, hedefsiz ve gayesiz bir hareketten ibârettir. Oysa her şeyde bir sır, o sırrın gerisinde bir hedef ve hedefin gerisinde de bir hikmet vardır. İnsan bir ölçü dâhilinde bu dünyaya getirilir, yine aynı şekilde takdir edilmiş olan âkıbete, ceza ve hesap gününe döndürülmüş olur. Dünya hayatı da, her insan için bir imtihandır. İnsanların bütün bu gerçekleri bilip bunların gerisinde kudret ve hikmet sahibi Yüce Yaratıcı'yı düşünmesi gerekir. İşte bu bilgi ve düşünce insanı âhiret inancına götürür.

İnsanların çokça hatırlaması gereken ölüm, her canlının kendisine erişeceği bir hâdisedir. Ölüm, kendi yolunda sapmadan ve durmaksızın ilerler. Ne geride bıraktıklarına, ne de ıstırap çekenlerin feryadına bakar. Korkanların korkusu, sevenlerin de sevgisi bunu önleyemez. Hayatı sadece dünya hayatından ibâret görmek, çok ilkel bir düşüncedir. Kur'an, düşüncesi gelişmemiş bu tür kişilerin sözlerini ve durumlarını şöyle dile getirir: *"Onlar derler ki: 'Bu dünya hayatımızdan başka bir hayat yok! Tekrar dirilecek değiliz.'"* ¹¹⁹

İslâm'da dünya, âhiretin tarlasıdır. Dünya hayatını ıslah etmek, ondan her tür kötülüğü ve bozgunculuğu kaldırmak, bütün insanlar için iyilik ve adâleti gerçekleştirmek gibi işlerde sarf edilen emek ve uğraşların hepsi, âhiret sermâyesidir. Böyle bir inançla çalışan ve Allah'ın rızâsını dileyerek gönülden bu güne inananların yeryüzünü ihmal etmeleri, azgınlıklara ve bozgunculuklara göz yumarak dünyayı terk etmeleri mümkün olabilir mi?

Bazı insanlar, -âhirete iman ettiklerini iddia etmekle

beraber- kendilerini, câhilliğin ve azgınlığın akıntısına kaptırmışlarsa; bu, Allah’a ve âhiret gününe inandıkları için değil; âhirete imanlarının zayıf oluşundandır. Her asırda, âhireti inkâr edenler veya bu güne, inanılması gerektiği şekilde inanmamış olanlar, devamlı günah işlemeyi arzu edip buna karşı bir engelin çıkmasından korkanlar ve her şeye kadir Yaratıcının huzurunda hesap vermek istemeyenlerdir. İşte bunun için de öldükten sonra dirilmeyi ve âhireti hayal zanederler.

Din gününe inanmak ve bu inancın gereğini yapmak, kötülüğe koşan her nefis için bir gem, günahı seven her insan için de bir engeldir. Bütün insanlığa hitap eden Kur’an, bu günün olmasını imkânsız görenlere en kesin ve doğru cevabı verir: *“İnsan, kendini bir nutfeden nasıl yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir hasım kesildi.”*¹²⁰ İnsanın yaratılışındaki hayret verici durumlar, organlarının yapısındaki çeşitli özellikler, onun tekrar diriltilmesinden çok daha önemli ve dikkat çekicidir. Allah’ın sanat ve kudretindeki bu incelikleri, mükemmellikleri bilip görenler, öldükten sonra dirilmeyi artık nasıl inkâr edebilirler? Ne yazık ki ünsiyet etmediği her şeyi inkâr, insanoğlunun tabiatındadır. Eğer o yılanı yüzüstü ve hem de sür’atle yürür görmese, ayaklardan başka şey üzerinde yürümeyi kabul etmezdi. Hatta insan, dünyayı görmeden, dünyadaki acayip haller ona anlatılsa, onları bile çoktan inkâra kalkardı. Şu halde, din gününü yakinen tasdik etmemek, bu kavramı anlamadaki noksanlıktan ileri gelmektedir. Görünmediğinden dolayı, din gününe inanmayanlar, ilim adına cehâlet gösterenlerdir. *“Âhiret yurdu, sakınan muttakiler için daha hayırlıdır, siz hiç düşünmüyor musunuz?”*¹²¹

Dünya, ne seçim ne de geçim dünyasıdır müslüman için; dünya kulluk/ibâdet dünyasıdır, imtihan dünyasıdır. Sınav esnâsında oyuna dalan, gülüp eğlenen kimsenin imtihanda başarı şansı ne kadar olabilir? Gençler, üniversite imtihanına verdikleri önemi, esas sınava, büyük imtihana verseler, din günü bilinci nasıl hayata yansırmış, görürdük. Orta yaşlılar, yakın gelecekleri için hazırlayıp biriktirdiklerini, esas istikbâl için yatırıma dönüştürseler, örnek müslümanların sayısı nasıl artardı! *“Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve herkes, yarına ne hazırladığına baksın. Allah’tan korkun. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”*¹²² Mücâdelenin, cihadın, şehâdetin olmadığı yerde din günü bilinci yeterince yok demektir. Ana vatanımız, baba diyarımız Cennet olduğuna göre, biz

120] 36/Yâsin, 77

121] 6/En’am, 32; Y. Çiçek, F. Yıldız, a.g.e. s. 65

122] 59/Haşr, 18

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

memleketimizde gerekli ihtiyacımızı karşılamak için bu diyarda gurbete çıkmış durumdayız. Orada lâzım olan azığı unutup, buradaki görevimizi ihmal etmek ve buralarda oyuncaklarla oyalanmak ne kadar mantıklılıktır?

Din günü yakında gelecek;

Hesaba çekilmezden önce

Kendini hesaba çek!

Ne mutlu, din günü bilincine sahip, ölüme ve ölüm ötesi hesaba hazır olan ve ölümden korkmayan, ölümle dostluk kurabilen canlı şehidlere!

Din Günüyle İlgili Âyet-i Kerimeler

Din Günü Anlamındaki Yevmu'd-Dîn İfâdesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 13 Yerde:) 1/Fâtiha, 4; 15/Hicr, 35; 26/Şuarâ, 82; 37/Sâffât, 20; 38/Sâd, 78; 51/Zâriyât, 12; 56/Vâkıa, 56; 70/Meâric, 26; 74/Müddessir, 46; 82/İnfîtâr, 15, 17, 18; 83/Mutaffifin, 11.

Din Günü Konusuyla İlgili Âyet-i Kerimeler

Âhirete İman: Bakara, 4, 46, 62, 123, 177; Âl-i İmran, 9, 25; En'am, 113; A'raf, 147; Tevbe, 18-19, 44; Yunus, 45; Nahl, 22; Kehf, 110; Neml, 3; Lokman, 4; Şura, 7; Meâric, 2, 26.

Dünya, Âhiretin Tarlasıdır: Şura, 20

Kıyâmet Alametleri: Neml, 82; Sebe', 14; Duhan, 9-14; Kıyame, 7-9; Kehf, 92-97; Enbiya, 96-97; Zuhuf, 61; Muhammed, 18.

Kıyâmetin Kopma Zamanı Bilinemez: A'raf, 187-188, Hud, 104; Nahl, 77; Enbiya, 1 Kıyâmetin Kopması ve Tekrar Dirilmenin Dehşeti: İsrâ, 58; Kehf, 47; Ta-Ha, 105-108; Enbiya, 104; Hacc, 1-2; Nur, 37; Neml, 88; Tur, 9-10; Mürselat, 8-10...

İlk Defa Yaratın Kudret, Tekrar Diriltecektir: İsrâ, 49-52; Meryem, 66-67; Hacc, 5; Mü'minin, 84-85; Rum, 19; Vakıa, 57, 62; Kıyame, 37-40; İnsan, 28; Naziat, 27...

Dirilmeyi İnkâr: En'am, 2, 29-31; Yunus, 7-8; Hud, 7; Ra'd, 5; Nahl, 38; İsrâ, 49-52; Meryem, 66-67; Mü'minin, 81-83; Yasin, 78-79; Saffat, 16-18; Vakıa, 47-50, 57, 60-62, 83-87; Teğabün, 7; Kıyame, 3-6; İnsan, 27-28; Naziat, 10-14...

Kıyâmet Günü'nün Tek Hâkimi Allah'tır: Fâtiha, 4; En'am, 73; Ta-ha, 111; Hacc, 56; Furkan, 26; Zümer, 67; Mü'min, 16; Nebe', 37; İnfitar, 19.

Din Günüyle İlgili Bazı Hadis-i Şerif Kaynakları

Buhari, Cihad 94, 95, 96, Menakıb, 7, 25, Fiten 23, 24, İstiabe 8, Rikak, 35, 39, İlm 2

Müslim, fiten 9, 17, 18, 34, 42, 62, 78, 79, İman 234, 248,

Ebu Dâvud, Melahim 9, 12, 16

Tirmizi, Fiten 19, 35, 39, 40, 42, 43, 56,

Nesai, Cihad 2

Konuyla İlgili Geniş Bilgi Alınabilecek Kaynaklar

1. Hadislerle Kur'an Tefsiri, İbni Kesir, Akçağ Y. C. 2, s. 90-93
2. Tefsir-i Kebir, Fahreddin Razi, c.1, s. 329-337
3. Hak Dini Kur'an Dili, Muhammed Hamdi Yazır, Eser Y. c. 1, s. 81-95
4. Şifa Tefsiri, Mahmut Toptaş, Cantaş Y. c.1, s. 68-69
5. Fi Zilali'l- Kur'an, Seyyid Kutub, Hikmet Y. c. 1, s. 40-42
6. Din Günü İbadet, Yakup Çiçek, Fahreddin Yıldız, Bir Y. s. 9-65
7. İman Risalesi, Mustafa İslamoğlu, Denge Y. 285-297
8. Kur'ani Araştırmalar, Murteza Mutahhari, Tuba Y. s. 115-118
9. Fâtiha Tefsiri, Azad, Bir Y. s. 161-170
10. İslam Ansiklopedisi, Şamil Y. C. 1s. 401 , C. 4 s. 133-134
11. Kur'an'da Tevhid, Mehmet Kubat, Şafak Y. s. 197-204
12. Kur'an'da Tevhid Eğitimi, Abdullah Özbek, Esra Y. s. 26-28
13. Kur'an'da Uluhiyet, Suad Yıldırım, Kayıhan Y. s. 127-133; 232-233; 258
14. Kur'an'da Temel Kavramlar, Ali Ünal, Kırkambar Y. s. 151-155
15. Haşir Risalesi, Said Nursi, Med-Zehra Y.
16. Sorularla Fâtiha Süresi, Zabit Ali Durmuş, Ali İçipak, Yenda Y. S. 121-132

17. Fâtiha Üzerine Mûlahazalar, Hikmet Işık, Nil Y. S. 160-170
18. Esmâü'l-Hüsna, Ali Osman Tatlısu, Yağmur Y. s. 212-214
19. İlk Mesajlar, M. Ali Baltaş, Birleşik Y. s. 22-25
20. İslam ve Sosyal Değişim, 36-39, 82
21. İslam -Temel İlkeler- Ali Ünal, Beyan Y. s. 121-136
22. Âhiret Bilinci, Hüseyin Özhazar, Bengisu Y.
23. Âhiret Bilinci, Hasan Eker, Denge Y.
24. İnanç ve Amelde Kur'ani Kavramlar, Muhammed El-Behiy, Yöneliş Y. s. 191-199
25. Esenlik Yurdunun Çağrısı, Celaleddin Vatandaş, Pınar Y. s. 144-148
26. Fâtiha Sûresi ve Türkçe Namaz, Sait Şimşek, Beyan Y. s. 47-50
27. Esmâü'l-Hüsna, Afifüddin Süleyman Tilmsani, İnsan Y. s. 8-18
28. İtikat Üzerine, İhsan Eliaçık, Şafak Y. s. 115-119
29. Kıyâmet Günü, Hârun Yahya, Vural Y.
30. Ölüm, Kıyâmet, Cehennem, Hârun Yahya, Vural Y.

CENNET

- Cennet Kelimesi; Anlam ve Mâhiyeti
- Cennetin İsimleri ve Tabakaları
- Cennetin Tasviri
- En Büyük Zevk: Cennette Allah'ın Görülmesi
- Cennet Hayatı
- Cennet Nimetleri
- Cennette Cinsî Zevkler
- Amaç, Cismanî Zevkler Sağlayan Cennet Nimetleri Değil; Allah'ın Rızasıdır
- Cennetlikler
- Cehennem Korkusu - Cennet Ümidi (Allah ile İlişkilerimizde Denge)
- Cennet Ucuz Değil!

*“İman edip sâlih amel işleyenler için, içinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele! O cennetlerdeki bir meyveden kendilerine rızık olarak yedirildiği vakit, ‘bu, bundan önce dünyada bize verilenlerdendir’ derler. Ve bu rızık onlara bazı yönlerden dünyadakine benzer olarak verilmiştir. Onlar için cennette tertemiz eşler vardır. Ve onlar orada ebedî kalacaklar.”*¹²³

Cennet Kelimesi; Anlam ve Mâhiyeti

Cennet, “örtmek, gizlemek” anlamındaki “cenn” kökünden isim olup “bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe, yeşillikleri bol, sık dal ve yaprakları ile yeri gölgelendiren bağlık, bahçe” manasına gelir. Peygamberlerin davetine uyarak iman edip dünya ve âhirete ait işleri, kulluk vazifelerini elden geldiği kadar güzel bir şekilde yapan temiz ve müttakî kişiler için hazırlanmış bir huzur ve mutluluk beldesidir. Âhiret hayatında mü'minlerin ebedî saâdet ve nimetler yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrâkinden gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır. Çoğulu cinân ve cennât'tır.

123] 2/Bakara, 25

Cennetin İsimleri ve Tabakaları

Cennet kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de 147 defa geçmektedir. İslâm literatüründe cenneti ifade etmek üzere kullanılan isimleri ve cennet tabakalarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- Cennet: Ebedî saâdet yurdunu ifade etmek üzere Kur'an'da, çeşitli hadislerde ve diğer İslâmî eserlerde yer alan isimler içinde en çok kullanılan, içindeki bütün mekân ve imkânları kapsayacak şekilde muhtevası geniş olan bir terimdir. Yukarıda belirtildiği gibi Kur'an'da 147 yerde geçmektedir. İslâm literatüründe ebedî saâdetle ilgili vaadler, özendirici anlatım ve tasvirler genellikle cennet ismi etrafında yoğunlaşmıştır. Diğer isimler tekil olarak kullanıldığı halde, cennetin çok sayıdaki âyette çoğul şekliyle de (cennât) yer alması, saâdet yurdunun belli bir bölgesinin değil; tamamının adı olduğunu gösterir.

2- Cennetü'n-Naîm: 13 âyette geçmektedir.¹²⁴ Arapça'da "refah, huzur, mutlu hayat" anlamına gelen nimet kelimesinden daha kapsamlı bir muhtevaya sahip olan naîm, insana mutluluk veren maddî ve manevî bütün güzellikleri ifade etmektedir. Buna göre cennâtü'n-naîm; mutluluklarla dolu cennetler manasına gelir. *"Beni cennetü'n-naîmin vârislerinden kıl."*¹²⁵

3- Adn cenneti: En belirgin anlamı ile ikamet etme, ikamet edilen yer demek olan adn, 11 âyette kullanılmıştır.¹²⁶ Adn'in, cennetin belli bir bölümünün adı olduğu veya çoğul şeklinde kullanılışına bakarak onun tamamını ifade eden bir isim olduğu anlaşılar. *"Şüphesiz ki, iman edenler ve güzel amel işleyenler yok mu, işte onlar mahlûkatın en hayırlısıdır. Onların Rableri katındaki mükâfatı, zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan râzî olmuş, onlar da O'ndan râzî olmuşlardır. Bu, Rabbin-den korkan O'na saygı gösterenler içindir."*¹²⁷

4- Firdevs: Özellikle, içinde üzüm bulunan bağ bahçe anlamına

124] Mutluluklarla Dolu Cennet(ler) Anlamına Gelen "Cennetu'n-Neîm" Kavramının Geçtiği Âyetler (Toplam 13 Yerde): 10/Yûnus, 9; 22/Hacc, 56; 26/Şuarâ, 85; 31/Lokman, 8; 37/Sâffât, 43; 52/Tûr, 17; 56/Vâkıa, 12,89; 68/Kalem, 34; 70/Meâric, 38; 82/İnfîtâr, 13; 83/Mutaffifin, 22.

125] 26/Şuarâ, 85

126] İkamet Edilen (Güzel) Yer Anlamındaki "Adn Cenneti" Kavramının Geçtiği Âyetler (Toplam 11 Yerde): 9/Tevbe, 72; 13/Ra'd, 23; 16/Nahl, 31; 18/Kehf, 31; 19/Meryem, 61; 20/Tâhâ, 76; 35/Fâtır, 33; 38/Sâd, 50; 40/Mü'min, 8; 61/Saff, 12; 98/Beyyine, 8.

127] 98/Beyyine, 7-8

gelir. İki âyetle geçer.¹²⁸ Firdevs, cennetin tamamını ifade eden bir isim olabileceği gibi, onun ortası, en yüksek ve en değerli bölgesinin özel adı da olabilir. “Şüphesiz, iman edip güzel amel işleyenler için barınak olarak Firdevs cennetleri vardır.”¹²⁹

5- Hüsnâ: İyilik yapanlara Allah tarafından daha büyük bir iyilikle karşılık verileceğini, ayrıca buna bir de ilâve (ziyade) yapılabileceğini ifade eden Yunus 26. âyetindeki hüsnâ (daha güzel, daha iyi, en güzel, en iyi) kelimesinin cennet anlamına geldiği müfessirlerin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Bu duruma göre cennet anlamına gelen “Hüsnâ” kelimesi bir âyetle geçer. Âyetteki “ziyade”den maksat da, cennette Allah’ı görme şerefine nail olmaktır. “Güzel davrananlara hüsnâ (daha güzel karşılık), bir de ziyadefazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır, ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır.”¹³⁰

6- Dârü’s-Selâm: Maddî ve manevî âfetlerden, hoşla gitmeyen şeylerden korunmuş olma manasındaki selâm ile dâr/yurt kelimesinden oluşan bu terkip, iki âyetle cennetin adı veya tabakası olarak zikredilmiştir. İki âyetle zikredilir.¹³¹ Cennetin esenlik yurdu olduğu şüphesizdir. Gerçek esenliğin ancak cennette bulunabileceği, sonsuz hayatın, ihtiyaç bırakmayan zenginliğin, zillete yer vermeyen şeref ve üstünlüğün, eksiksiz bir sıhhatin sadece orada mevcut olduğu anlaşılır. “Hâlbuki Allah, Dârü’s-Selâm’a çağırıyor ve O, dilediği kimseleri dosdoğru bir yola hidâyet buyurur.”¹³²

7- Dârü’l-Mukame: Asıl durulacak yer, ebedî ikamet edilecek yurt manasındaki bu terkip de cennete girenlerin Allah’a hamd ve şükür sırasında bulundukları mekân için kullanacakları bir tabir olmalıdır. Bir âyetle geçer: “O (Rab) ki lütfuyla bizi Dârü’l-Mukameye / asıl oturulacak yurda (cennete) yerleştirdi. Artık orada bize ne bir yorgunluk dokunacak, ne de orada bize bir usanç gelecektir.”¹³³

8- Cennetü’l-Me’vâ: Cennetü’l-Me’vâ da bir âyetle geçer. “İman edip güzel amel işleyenlere gelince, onlar için Me’vâ cennetleri vardır.”¹³⁴

128] Üzüm ve Benzeri Nimetler Bulunan Bağ-Bahçe Anlamına Gelen “Firdevs” Cennetinin Geçtiği Âyetler (Toplam 2 Yerde): 18/Kehf, 107; 23/Mü’minün, 11.

129] 18/Kehf, 107

130] 10/Yûnus, 26

131] Cennetin Adı veya Tabakası Olarak Zikredilen ve Esenlik Yurdu Anlamına Gelen “Dârü’s-Selâm” İfâdesinin Geçtiği Âyetler (Toplam 2 Yerde): 6/En’âm, 127; 10/Yûnus, 25.

132] 10/Yûnus, 25

133] 35/Fâtır, 35

134] 32/Secde, 19

Bu isimlerin dışında, “ev, konak, şehir, ülke” anlamlarına gelen “dâr” kelimesi, Kur'an'da **dâru'l-huld** (ebediyet / sonsuzluk yurdu), **dâru'l-âhire** (âhiret yurdu), **âkıbetü'd-dâr**, **ukbe'd-dâr** (dünya yurdunun sonu) terkipleriyle cennet anlamında kullanılmıştır.

Kur'an'da zikredilen bu isimler, cennetin tabakaları olarak da kabul edilmektedir. Bu tabakalardan her birinde, mü'minlerin yaptıkları iyi işler karşılığında girecekleri veya yükselecekleri derece veya mertebeler vardır. Nitekim Müslim'in Ebû Said el-Hudri'den rivâyet ettiği hadiste, **Allah yolunda cihad edenlerin, cihadları sebebiyle cennette yüz derece yükselecekleri, her derecenin arasının ise, yer ile gök arasındaki mesafe kadar olduğu, Hz. Peygamber tarafından haber verilmektedir.**¹³⁵ Hadiste sözü edilen dereceler konusunda ise şu ihtimaller öne sürülmüştür. Bu dereceleri zahiriyle anlamak mümkündür. Gerçekten söz konusu derecelerin, zahirinden anlaşıldığı üzere, birbirinden daha yüksek menziller (tabakalar) olması muhtemeldir. Buna karşılık, yükseklikten kastın, cennetteki nimetlerin çokluğu, insanın veya bir başka yaratığın hiç aklına bile gelmemiş, gönlünden dahi geçmemiş iyiliklerin büyüklüğü veya çokluğu anlamında olması muhtemeldir. Zira Allah Teâlâ'nın mücahide lutfettiği iyilik veya cömertlik türleri birbirinden çok farklıdır, birbirinden üstündür. Buna göre, nimetlerin fazilet (üstünlük) konusundaki farklılıkları uzaklık açısından yer ile gök arasındaki mesafe gibidir.

Buhârî'nin bir rivâyetinde Hz. Peygamber, Allah yolunda savaşan mücâhidler için cennette yüz derece (tabaka) hazırlandığını ve iki derecenin arasının yerle gök arası gibi olduğunu haber vermekte ve sözlerine devamla şöyle buyurmaktadır: *“Allah'tan istediğiniz zaman Firdevs'i isteyin. Çünkü Firdevs, cennetin ortası ve cennetin en yükseğidir. Firdevs'ten cennet nehirleri doğar.”*¹³⁶

Bütün bu âyet ve hadislerden cennetin birçok tabakası olduğu anlaşılmaktadır. Bu tabakalardan bazılarının daha yüce ve nimetlerinin daha güzel veya daha efdal olması sebebiyle isimleri bize bildirilmiştir. Firdevs cenneti, mertebeye en yüksek olan cennet tabakasıdır.

Cennetin Tasviri

Dinler tarihine dair araştırmalar, hemen her din ve inanç sisteminde ölüm sonrası hesaplaşmanın, ceza veya mükâfatın varlığının kabul edildiğini göstermiştir. Genel olarak İslâm âlimlerinin

135] Müslim, İmâre 116

136] Buhârî, Cihad 4

cennet tasviri hakkında benimsedikleri görüş, onun mahiyetinin bilinemeyeceği şeklindedir. Çünkü mü'min kullar için âhiret hayatında hazırlanmış mutluluk vesilelerinin hiç kimse tarafından tahayyül edilemeyeceğini ifade eden âyetten¹³⁷ başka, Allah Teâlâ'dan naklen bir hadis rivâyeti olarak meşhur metin de bu hususu açıkça belirtmektedir: *"Ben, sâlih kullarım için, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşer zihninin tasavvur edemeyeceği mutluluklar hazırladım."*¹³⁸ Dünya hayatında beş duyu ve akıl alanlarındaki idrâkler, tabiat şartlarıyla kayıtlı olduğuna göre nasslarda geçen tasvirleri aynı şartlar çerçevesinde veya hayal gücüyle değiştirerek algılamak gerekir. Nitekim bazı âyetlerde, cennet ve nimetleriyle ilgili dünya ve âhiret idrâkleri arasında benzerliklerin bulunduğu ifade edilmiştir.¹³⁹ İbn Abbas'tan yaygın olarak rivâyet edilen *"Cennette isimlerden başka dünyayı andıran hiçbir şey yoktur."*¹⁴⁰ ifadesi, ikisi arasındaki mahiyet farklılığını belirten bir söz olsa gerektir.

Cennetin sekiz kapısının olduğu ilk dönemlerden beri kabul edile gelmiştir. Ancak, cehenneme ait yedi kapının mevcûdiyeti Kur'ân-ı Kerim'de açıkça zikredildiği halde¹⁴¹ cennetin sadece kapılarının (ebvâb) bulunduğu ifade edilmiş ve sayıları hakkında herhangi bir işarette bulunulmamıştır. Ancak, bazı hadis-i şeriflerde cennetin sekiz kapısı olduğu belirtilmektedir. Bu hadis rivâyetlerinin kapıların genişliği için verdikleri çok uzun mesafelere bakılırsa, cennet kapıları, aynı zamanda onun bölümlerini de ifade etmiş olmalıdır. Nitekim bazı eserler, sekiz cennet kapısının adlarını kaydederken bazı küçük farklarla cennetin isimlerini zikretmişlerdir. Sahih hadislerin belirttiğine göre, bu mekânlara belli amel sahipleri girebilecektir. Mesela, namazlarını dosdoğru kılanlar namaz kapısından, cihada katılanlar cihad kapısından, Allah yolunda infak yapanlar sadaka kapısından, oruç tutanlar da *"reyyân"* (suya kandıran) kapısından gireceklerdir. Cennet kapılarının cehenneminkinden daha fazla ve cennetin tasavvur edilemeyecek kadar geniş olması, cennet ehlinin cehennemliklerden çok olacağını gösterir. Nitekim bir hadiste, cennete gireceklerin yerlerini aldıktan sonra orada yine boş yer kalacağı, bunun için Cenâb-ı Hakk'ın yeniden bazı nesiller yaratıp cenneti dolduracağı ifade edilmiştir.¹⁴²

137] 32/Secde, 17

138] Buhâri, Tefsir 1; Müslim, Cennet 2-5

139] 2/Bakara, 25; 47/Muhammed, 6

140] Makdisî 1/194

141] 15/Hicr, 44

142] Buhâri, Tefsir 1; Müslim, Cennet 34

Cennet, sadece bağ ve bahçelerden ibaret olmayıp bunların yanında kendilerine has maddelerden oluşan nesneleri ve tesisleri de mevcuttur. İman ve sâlih amel sahibi kimselerin ebediyet âleminde ravzâtü'l-cennâtta (cennetlerin has bahçelerinde) yaşayacaklarını ifade eden âyette¹⁴³ yer alan ve sözlük anlamları bakımından her ikisi de bahçe anlamına gelen *ravzât* ile *cennât* kelimelerinden ikincisine “tesis” manasını vermek gerekir. Birçok âyette sâlih mü'minlere vaad edilen cennetin çoğul şekliyle kullanıldığına bakılırsa, birden fazla tesisin bulunduğu ve her mü'mine bir mesken hazırlandığı anlaşılır. **Cennetin, göklerin ve yerin “arz”ı/genişliği kadar olduğunu** ifade eden âyetlerin¹⁴⁴ tefsiri için şu farklı görüşler ileri sürülmüştür: 1- Cennetin tasavvur edilemeyecek kadar geniş olduğunu ifade eden bir benzetmedir. Buna göre arz; en, yani genişlik demektir. Bir alanın dar cephesini genellikle onun genişliği oluşturduğuna göre cennetin uzunluğu bu teşbih çerçevesinde çok daha fazla olacaktır. 2- Cennet, dünya hayatında insanoğlu tarafından kavranabilen kâinat kadar değerlidir. 3- Madde âleminin insan idrâkine sunulduğu gibi cennet de onun bilgi ve idrâkine sunulmuştur. Bu yorumlar içinde en çok tercih edilen, birinci görüştür.

Kur'ân-ı Kerim'de cennet için “*güzel meskenler*”,¹⁴⁵ “*üst üste kurulmuş konaklar*”¹⁴⁶ ve “*ev*”¹⁴⁷ kavramları kullanılmak sûretiyle onun maddî manada eleman ve tesislerden oluştuğu belirtilmiştir. Cennet hayatıyla ilgili bazı tasvirler de bu gerçeği vurgulamaktadır. Naslardan anlaşıldığına göre cennet ehli için çadırlar da kurulacaktır.¹⁴⁸ Onlar, Cuma günleri güzel kokular saçan rüzgârların estiği bir çarşıyı dolaşacaklar, bu şekilde zarafetlerine zarafet katacaklardır.¹⁴⁹

Rahmân sûresinde, “*Rabbinin huzuruna suçlu olarak çıkmaktan korkan kimseler için iki cennet (cennetân) vardır.*”¹⁵⁰ denildikten sonra, bu cennetlerin imkânlarından bahsedilmekte, ardından, o iki cennetten başka (veya onların altında) iki cennet daha bulunduğu¹⁵¹ belirtilerek bunların da benzer imkânları tasvir edilmektedir. Müfessirler, bu iki (veya dört) cennet hakkında cin ve insan türlerine

143] 42/Şûrâ, 22

144] 3/Âl-i İmran, 133; 57/Hadîd, 21

145] 9/Tevbe, 72; 61/Saff, 12

146] 39/Zümer, 20

147] 66/Tahrim, 11

148] 55/Rahmân, 72; Müslim, Cennet 23-25

149] Müslim, Cennet 13

150] 55/Rahmân, 46

151] 55/Rahmân, 62

verilecek cennetler, iyiliklerin yapılması ve kötülüklerin terk edilmesine karşılık verilecek iki cennet, iman ve sâlih amel için verilecek cennet ile lutf-ı ilahi olarak fazladan ikram edilecek cennet gibi bazı yorumlar yapmışlardır. Hz. Peygamberimiz bir hadisinde, âhiretteki iki cennetten birinin kapı kaçak ve madenî eşyasının altından; diğersinin de gümüşten olacağını ifade etmiştir.¹⁵² Sonuç olarak bir mü'mine birden fazla cennetin verilmiş hikmeti tam açık bir şekilde anlaşılmadığı gibi, bunların kaç tane olacağı da bilinmemektedir.

Dünya hayatında mü'minlerin Allah'a itaat ve bağlılıklarının aynı derecede olmadığı bilinmektedir; bunun sonucu olarak ceza ve mükâfat derecelerinin de aynı olmayacağı haber verilmektedir.¹⁵³ Bununla ilgili bir hadiste, Allah yolunda cihad edenlere hâzırlanan cennetin "yüz derece" olduğu ve her derecenin göklerle yer arasındaki mesafe kadar birbirinden uzak bulunduğu haber verilmiştir.¹⁵⁴ Sahip oldukları nimetler açısından farklı mekânlar olduğu anlaşılan bu derecelerin imanın hasletleri (şubeleri) kadar yetmiş küsur olacağı, bu hasletleri kendisinde toplayanların bütün dereceleri elde edeceği de söylenmiştir.

Cennet tasviriyle ilgili hadislerin içinde Firdevs ile Adn'in özel durumları olduğu görülür. Rahmân sûresinde ayrı ayrı tasvir edilen iki çift cennete bir açıdan açıklık getiren bir hadise göre Firdevs cennetleri dört âdet olup, ikisinin bütün süsleri ve eşyaları altından, ikisinin de gümüşten; mü'minlerin cemâl-i lâhî'yi müşahade edecekleri yer ise Adn'dir. Cennetteki dört nehrin fışkıracığı yerin Firdevs olduğu zikredilir.¹⁵⁵

Kur'ân-ı Kerim'de yer alan cennet tasvirleri içinde, kelimenin çoğul olarak kullanıldığı âyetlerin ekserisinde **altlarından nehirlerin aktığı** ifade edilmiştir. İbn Kayyim'in de belirttiği gibi **bu âyetlerde geçen "taht" (alt) zarfı, cennet toprağının görünmeyen alt tabakası demek olmayıp ağaçların, binaların ve benzeri tesislerin zemini ve eteği anlamına gelir.** Hadis olarak da nakledilen bazı rivâyetlerden faydalanan âlimler, cennetteki nehirlerin nehir yataklarında değil; yüzeyde aktıkları kanaatine varmışlardır. Cennet nehirlerinin mevcudiyetini belirten âyetler, onların mahiyetleri hakkında bilgi vermezken, Muhammed sûresi, 15. âyeti farklı bir tasvir yapar. Buna göre cennette içimi bozulmayan **su ırmakları**, tadı değişmeyen **süt ırmakları** ve süzölmüş **baldan ırmaklar** vardır.

152] Buhârî, Tevhid 34, Tefsir 1-2; Müslim, İman 296

153] 4/Nisâ, 96; 8/Enfâl, 4

154] Buhârî, Cihad 4; Müslim, İmâre 116

155] Buhârî, Tevhid 22; Tirmizî, Sıfatü'l-Cennet 4

Buhârî ile Tirmizî'nin birbirini tamamlar mâhiyette naklettikleri bir hadis-i şerifte Hz. Peygamberimiz, Firdevs'in cennetin ortasını ve üst kısmını teşkil ettiğini, dört nehrin de oradan çıktığını haber vermektedir.¹⁵⁶ Burada sözü edilen dört nehir, Muhammed sûresinde anlatılan nehirler olmalıdır. Öyle anlaşıyor ki, bu özel nehirler diğer birçok âyetle tekrarlanan genel nehirlerden ayrıdır. Kur'ân-ı Kerim'in 108. sûresine adını veren ve "çok şey" anlamına gelen *Kevser*'den ne kastedildiği müfessirler arasında tartışmalı olmakla birlikte, Kevser'in cennetteki bir nehrin adı olduğu öne çıkar. Muhtelif rivâyetlerle nakledilen hadislerde Hz. Peygamber, cennette Kevser isminde bir nehrin kendisine verileceğini, bu nehrin iki kenarında inciden yapılmış kubbelerin bulunacağını, akan suyunun da hâlis misk gibi koku salacağını beyan etmiştir.¹⁵⁷ Cenneti tasvir eden bazı âyetler, orada su pınarlarının da bulunduğunu haber verir: "*Kötülüklerden korunanlar bahçelerde, gölgelerde ve pınarların başında bulunacaklardır.*"¹⁵⁸ Rahmân ve Ğâşiye sûrelerinde, akan pınarlardan söz edilmekte, diğer bazı âyetlerde de cennet ehlinin bu pınarlardan su içeceği haber verilmektedir.¹⁵⁹

Sözlük anlamı "bağ, bahçe" olan cennette ağaçların bulunması doğaldır. Çeşitli âyetlerde gölgelerden, dallardan, sarmaş dolaş olmuş koyu yeşilliklerden, meyveleri kolayca toplanabilen ağaçlardan bahsedildiği gibi, özel olarak hurma, nar, reyhan, kiraz, muz gibi ağaç ve bitkilerden de söz edilir.¹⁶⁰ Buhârî ile Müslim'in rivâyet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber cennette, idmanlı ve hızlı bir binicisinin, gölgesinde yüz yıl koştığı halde sonuna ulaşamayacağı kadar büyük bir ağacın bulunduğunu ifade etmiştir.¹⁶¹ Hadisin çeşitli rivâyetlerini nakleden İbn Kesir'in Ahmed b. Hanbel'den aktardığı bir rivâyette söz konusu ağaç, *şeceretü'l-huld* olarak adlandırılmıştır. Hadiste zikredilen ağacı, bir ağaç türü olarak anlamak, "yüzyıl"ı da çokluktan kinaye saymak mümkündür. Daha çok halka hitap eden dinî edebî eserlerde söz konusu edilen "tûbâ ağacı"nın mevcudiyeti ise kesin değildir. İman ve güzel amel sahipleri için iyi bir ebediyet hayatının hazırlandığını ifade eden âyet-i kerimede "tûbâ" kelimesi¹⁶² sözlükte "iyilik ve güzellik, iyi ve güzel karşılanan her şey" anlamına gelir. Müfessirlerin bu kelimeye verdikleri yedi sekiz kadar manadan biri de tûbâ ağacıdır.

156] Buhârî, Tevhid 22; Tirmizî, Sıfatü'l-Cennet 4

157] İbn Kesir II/400-407

158] 15/Hicr, 45; 77/Mürselât, 41

159] Bk. 55/Rahmân, 50, 66; 88/Ğâşiye, 12; 76/İnsan, 6, 18; 83/Mutaffifin, 28

160] 55/Rahmân, 12, 68; 56/Vâkıa, 28-29

161] Buhârî, Bed'ü'l-halk 8; Müslim, Cennet 6-8

162] 13/Ra'd, 29

Fahreddin Râzi'nin de belirttiği gibi kelimeyi sözlük anlamından çıkarıp dar bir alana tahsis etmek doğru değildir. Bunun yerine "ebedî saâdete vesile olan her güzel şey" manası verildiği takdirde bağ, bahçe ve ağaçlar da dâhil olmak üzere her imkân kelimenin kapsamına alınmış olur.

Bir hadislerinde Rasûlullah (s.a.s.) cennetin gümüş ve altın kerpiçten yapıldığını, harcının misk, taşlarının inci ve yakut olduğunu, oraya girenlerin bolluk ve refah içinde, üzüntüsüz ve kedersiz yaşayacağını, ebedî kalacaklarını, ölmeyeceklerini, el-biselerinin eskimeyeceğini ve gençliklerinin yok olmayacağını ifade eder. ¹⁶³

"Cennet, takvâ sahiplerine, uzak olmayarak yaklaştırılmıştır. İşte size va'd olunan, gördüğünüz şu cennettir ki, o, Allah'a yönelen, emirlerine riâyet eden, görmediği halde Rahmân'dan korkan ve Allah'ı tâatine yönelmiş bir kalple gelen kimselere aittir." ¹⁶⁴

"Tevbe edenler, iyi amel ve harekette bulunanlar öyle değil. Çünkü bunlar hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayarak cennete, çok merhametli Allah'ın, kullarına giyaben vaad buyurduğu Adn cennetlerine gireceklerdir. O'nun vaadi şüphesiz yerini bulacaktır. Orada boş söz değil; sadece selam duyarlar. Orada sabah akşam rızıkları da ayaklarına gelecektir. O, öyle cennettir ki biz ona kullarımızdan gerçekten müttakî olanları vâris kılacağız." ¹⁶⁵

"Adn cennetleri vardır ki altlarından ırmaklar akar. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar. İşte günahlardan temizlenenlerin mükâfatı." ¹⁶⁶

"Canların isteyeceği ve gözlerin hoşlanacağı ne varsa, hepsi oradadır. Siz de orada devamlı olarak kalacaksınız. İşte bu, sizin çalıştığınız ameller sebebiyle mirasçı kıldığınız cennettir. Sizin için orada çok meyveler vardır, onlardan yiyeceksiniz." ¹⁶⁷

"İşte bu yüzden Allah onları o günün fenalığından esirger. (Yüzlerine) parlaklık, (gönüllerine) sevinç verir. Sabretmelerine karşılık onlara cenneti ve oradaki ipekleri lutfeder. Orada koltuklara kurulmuş olarak bulunurlar. Ne yakıcı sıcak görürler orada, ne de dondurucu soğuk. Ağaçlarının gölgeleri üzerine sarkar; kolayca koparılabilen meyveleri istifadelerine sunulur. Yanlarında gümüş kaplar ve billur kâselerle, gümüşî beyazlıkta (billur gibi) şeffaf kupalarla dolaşılır ki (cennet sakinleri bunlara dolduracakları

163] et-Tâc, c. 5, s. 402

164] 50/Kaf, 31-33

165] 19/Meryem, 60-63

166] 20/Tâhâ, 76

167] 43/Zuhruf, 71-73

cennet şarabını cennetteki insanların iştahları) ölçüsünde tayin ve takdir ederler. Onlara orada bir kâseden içirilir ki karışımında zencefil vardır. (Bu şarap) orada bir pınardandır ki adına Selsebil denir. Cennettekilerin etrafında öyle ölümsüz genç hizmetçiler dolaşır ki, onları gördüğünde kendilerini etrafa saçılmış inciler sanırsın. Ne yana bakarsan bak, (yığınla) nimet ve ulu bir saltanat görürsün. Üzerlerinde ince yeşil ipekli, parlak atlardan elbiseler vardır. Rableri onlara tertemiz içecekler içirir. Onlara: 'İşte bu, sizin işlediklerinizin karşılığıdır, çalışmalarınız şükre değer' denir." ¹⁶⁸

En Büyük Zevk: Cennette Allah'ın Görülmesi

Mü'minler, cennette Allah'ı göreceklerdir; bu, onlar için en büyük nimet olacaktır. Buna "rü'yetullah" denir. Bu hususta Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "O gün Rablerine bakan ışıktan yüzler vardır."¹⁶⁹ Rasûlullah da bir hadislerinde şöyle buyurur: "Siz gerçekten tıpkı şu ayı gördüğünüz gibi, Rabbinizi gözle (açıkça) göreceksiniz. O'nu görmekte haksızlığa uğramayacak, izdihamla düşmeyeceksiniz."¹⁷⁰ Süheyb (r.a.)'in rivâyetine göre peygamberimiz (s.a.s.): "İyi iş ve güzel amel işleyenlere daha güzel karşılık ve bir de ziyade (Allah'ı görmek) vardır."¹⁷¹ âyetini okuduktan sonra şöyle buyurdu: "Cennetlikler cennete girdiği zaman Allah şöyle buyuracak: 'Size daha da vermemi istediğiniz bir şey var mı?' Cennetlikler de şöyle derler: 'Yüzlerimizi ak çıkarmadın mı, bizi cennete koymadın mı, bizi cehennemden kurtarmadın mı? (Bunlar yeter)' Rasûlullah sözlerine devam ederek: 'Cenâb-ı Hak perdeyi kaldırır, cennetliklere artık Rablerine bakmaktan daha sevimli gelecek hiçbir şey verilmiş olmaz.'" ¹⁷²

Mü'minlerin Allah Teâlâ'yı cennette görmeleri, herhangi bir yön, yer ve şekilden uzak olarak vuku bulacaktır. Bunun keyfiyeti bizce meçhuldür. "Allah bilir" deriz. Kur'an ve sünnette bildirildiği için rü'yetullah'a inanırız.

Cennet Hayatı

İnsanın Allah'a imana sarılıp O'na bağlanmasında, en büyük kaygı ve korkusu olan yok olmaktan kurtulma ve Allah'ın kendisine tükenmeyecek bir hayat bahşetmesi ümidinin büyük etkisi vardır. Nitekim insanların kendi kendilerine yetmediklerini ve Allah'a muhtaç olduklarını, Allah'ın dilerse onları yok edip yerlerine başka varlıklar yaratabileceğini ifade eden âyetlerde¹⁷³ bu hususa da

168] 76/İnsan, 11-22

169] 75/Kıyâme, 22-23

170] Buhârî, Mevâkit 16, 26

171] 10/Yûnus, 26

172] Müslim'in rivâyeti, et-Tâc, c. 5, s. 423

173] 35/Fâtır, 15-16

işaret vardır. Ebedî mutluluğun simgesi olan cennete kavuşma ümidi, bütün müslümanlar için hayatın birçok güçlüğüne göğüs germeyi, fedakârlık göstermeyi göze aldırان bir faktör olmuştur. İlk İslâm şehidler Sümeyye - Yâsir ailesinin bu uğurda çektikleri çilelerden günümüz İslâm dünyasındaki mücadelelere kadar müslümanların davranışlarında cennet idealinin en önemli etken olduğı şüpheşizdir.

İslâm dini Allah'ın seçkin kullarına nasıl bir cennet hayatı vaad etmektedir? Bu hayatın konu ile ilgili nasların birleştigi ve önemle vurguladığı iki özelliğı vardır: **Arzulanan her şey ve ebediyet.** Bir âyet-i kerimde şöyle denilmektedir: ***“Gönüllerin özleyeceğı, gözlerin hoşlanacağı her şey orada vardır. Ve siz orada ebediyen kalacaksınız.”***¹⁷⁴ Dünya hayatında duyu organlarıyla algılanamayan meleklerin insanlara hizmet ettiğı, onları koruduğı, Allah yolunda yürüyenler için esenlik dilediğı Kur'an'ın çeşitli beyanlarından anlaşılmaktadır. Âhiret âleminde melekler inançlı ve dü-rüst insanlara görünmeye başlayacaklar ve yeni hayata intibakları sırasında korku ve üzüntüye düşmemelerini telkin ederek onlara şöyle diyeceklerdir: *“Biz dünya hayatında da âhirette de sizin dostları-nız. Canlarınız ne isterse, gönlünüz ne dilerse burada sizin için hazırdir. Bütün bunlar, merhamet eden ve bağışlayan Allah'ın bir ikramıdır.”*¹⁷⁵

Hz. Peygamber, çeşitli münasebetlerle cennetteki sınırsız imkân ve mutluluklardan söz ettiğinde yanında bulunanlar zaman zaman cennette at, deve vb. şeylerin de bulunup bulunmadığını sormuşlar, o da, *“Allah sizi cennete koyarsa orada canınızın arzulanacağı ve gözünüzün hoşlandığı her şeyi bulursunuz.”* şeklinde cevap vermiştir.¹⁷⁶ Hz. Peygamber, cennet hayatının imkân ve nimetlerinin genel anlamda fevkalâde olduğunu belirtmekle birlikte ay-rıntılı tasvirlerle girmemiştir. Cennet halkının arzu ettiğı her şeyin gerçekleşeceğı ilkesine karşı, *“başkalarına zarar verici, erdemsiz, çelişkili oluşu sebebiyle imkânsız şeyler talep edilirse durum ne olacak?”* şeklinde teorik olarak bir itiraz ileri sürülebilirse de, cen-nete girecek insanlar fizyolojik ve psikolojik kusurlardan arınmış olacaklarından pratikte böyle bir talebin vuku bulmayacağı açıktır.

Cennet Nimetleri

Kur'an-ı Kerim ve sahih hadislerde mevcut beyanlara dayana-rak cennet nimetlerinin ana özelliklerini şu şekilde tespit etmek mümkündür:

174] 43/Zuhurf, 71

175] 41/Fussilet, 30-32

176] Tirmizi, Sıfatü'l-cennet 11

1- Sonsuz lüks ve konfor,

2- Sürekli barış ve huzur,

3- Cennet ehlinin hem bedenî, hem ruhî bakımdan son derece güçlü ve yetenekli olmaları,

4- Mânevî tatmin (rıza),

5- Allah'ı görmek, O'nunla konuşmak,

6- Bütün bunları saran bir ebediyet.

İnsanın irade ve tercihini kullanarak tekâmülünü sürdürebileceği yer dünya hayatıdır ve buradaki manevî tekâmül, iman ve sâlih amel ölçüsüne bağlanmıştır. Bir bekleyiş merhalesi olan Berzah döneminden sonra başlayacak âhîret hayatında, dünya tekâmüllerini sekteye uğratmayanlar, öyle anlaşıyor ki, fizyolojik ve psikolojik yönlerden son bir operasyon ve arındırmaya tâbi tutulduktan sonra cennete alınacaklardır. Müslim'in rivâyet ettiği bir hadiste Hz. Peygamberimiz, kıyamet günü cennet kapısını ilkin kendisinin çalacağını ve ondan önce bu kapının kimseye açılmayacağını söylemiştir.¹⁷⁷ Cennete giriş sırasında bütün mü'minler görevli melekler tarafından karşılanacak ve melekler: *"Selam olsun sizlere! Saâdetler içinde olun, bir daha çıkmamak üzere cennete buyurun!"*¹⁷⁸ diyeceklerdir.

Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin çeşitli rivâyet kanallarından aktardıkları hadislerle göre¹⁷⁹ mü'minler dolunay veya parlak yıldızlar gibi ışıklar saçarak cennete girecekler, orada diledikleri gibi yiyip içtikleri halde abdest bozma ihtiyacı hissetmeyecekler, sümkürüp tükürmeyeceklerdir. Aldıkları gıdaların sindirimi hoş kokulu geçirti ve terden başka bir külfet getirmeyecektir. Cennet halkına yorgunluk ve usanç gelmeyeceği için¹⁸⁰ uykuya da ihtiyaç duymayacaklardır.

Cennet ehlinin imkânlarını dile getiren bir hadiste onlara şöyle nida edileceği kaydedilir: *"Daima sağlıklı olacak, asla hastalanmayacaksınız; sonsuza kadar yaşayacak, hiç ölmeyeceksiniz; her an gençliğinizi koruyacak ve hiçbir zaman ihtiyarlamayacaksınız; sürekli nimetler içinde olacak ve asla güçlükle karşılaşmayacaksınız."*¹⁸¹ Konu ile ilgili hadislerin bazı

177] Müslim, İman 333

178] 39/Zümer, 73

179] Buhârî, Bed'ü'l-halk 8; Müslim, Cennet 14-22; Tirmizî, Sıfatü'l-cennet 7

180] 35/Fâtır, 35

181] Müslim, Cennet 22

rivâyetlerinde cennete girecek erkeklerin ataları Âdem'inki gibi bir bünyeye sahip olacakları, hatta 60 arşın boyunda bulunacakları anlatılır. Ayrıca bu erkeklerin daima 33 yaşında olmakla birlikte bıyıkları yeni terlemiş sakalsız gençler görünümü arz edeceklerinden de söz edilir. Kadınların ise çok güzel tenli ve çok değerli elbiselere bürünmüş halde bulunacakları ifade edilir.

Cennet ehlinin ruhî portreleri konusunda en çok vurgulanan özellik, onların gönüllerinde kin ve nefretin bulunmayacağı hususudur. “Gönüllerindeki kini söküp atacağız”¹⁸² şeklindeki ifadeler, cennete gireceklerin mânevî bir arındırma operasyonuna tâbi tutulacağının delilidir. Yine ilgili âyet ve hadislerin beyanına göre cennette **kusursuz bir ahlakî hayat yaşanacak, cennetlikler arasında anlamsız ve gereksiz konuşmalar, suçlamalar olmayacak, tam bir dostluk ve kardeşlik hayatı hüküm sürecektir.**¹⁸³

Kötülüklerden korunmayı başaranlar meleklerden gelen iltifatlarla cennete girecekleri sırada şöyle diyeceklerdir: “Bize karşı vaadini gerçekleştirip dilediğimiz yerinde yerleşebileceğimiz cennete bizleri vâris kılan Allah’a hamdolsun!”¹⁸⁴ Âyetin ifade tarzından, mü'minlerin **yerleşim açısından serbestlik içinde olacakları** anlaşılmaktadır. Rahmân sûresinde sözü edilen iki veya dört cennetin bir anlamı da bu olmalıdır.

Cennet meskenlerindeki yaygı, sergi vb. ev eşyasının son derece lüks olması yanında yiyecek ve içeceklerin, ayrıca giysilerin de olağanüstü zevk verici özelliklere, temizlik ve zarafete sahip olacağı muhtelif âyetlerde yer yer ayrıntılı olarak tasvir edilir. Hadislerde belirtildiğine göre cennet ehline ilk verilecek yemek, havyar ziyafetidir.¹⁸⁵ **Cennette ekmek, et, meyve, tatlı, ayrıca su, süt ve şarap gibi yiyecek ve içecekler mevcut olmakla birlikte, bunların dünyadaki benzerleriyle isimden başka bir münasebetinin bulunmayacağı âlimlerce belirtilir.** Nitekim fevkalâde zevk veren cennet şarabı kadehler dolusu içileceği halde sarhoşluk ve rahatsızlık vermeyecektir.¹⁸⁶ Cennet halkının beslenme rejiminde meyvelerin önemli bir yer tuttuğu çeşitli âyetlerin beyanlarından anlaşılmaktadır.

Cennet hayatının nimetlerini dile getiren nassların ayrıntılı anlatımları ve bunların hayal ettirdiği cismanî zevkler, bazı yabancı

182] 7/A'râf, 43

183] 15/Hicr, 47; 56/Vâkıa, 25; Müslim, Cennet 16-17

184] 39/Zümer, 74

185] Buhârî, Enbiyâ 1; Müslim, Münâfikıyn 30

186] 37/Saffat, 45-47; 47/Muhammed, 15

araştırmacıların eleştirilerine konu olmuştur. Hâlbuki **cennet hayatının nimetleri bu cismanî zevklerden ibaret değildir. Cennet halkı, asıl mutluluğu manevî tatminde bulacak**, onlar nefes alıp vermek kadar tabii bir şekilde **Allah ile irtibat kuracak, cemalini müşahade ederek O'nunla konuşacaklardır**. Aradaki derin mâhiyet farkına rağmen uhrevî hayat, dünya hayatına benzer şekilde devam edeceğine göre oradaki konfor da buradaki konforla bir bakıma bağlantılı olacaktır.

Deney dünyasından aldığı izlenimler sayesinde idrâk gücüne sahip olan insana bu idrâkin sınırlarını aşan kavramlarla herhangisi bir konuda fikir vermek mümkün değildir. Dünya hayatındaki cismanî zevklerin ruhun yücelişine engel teşkil ettiği genellikle kabul ediliyorsa da bunun uhrevî hayatta da aynı mahiyette olacağı söylenemez. Çok değişik zamanlardaki çok değişik kitlelere hitap eden dinin bu dünya ile paralellik arz eden bu üslûbun özendirici ve etkileyici özellikler taşıdığı da bilinen bir gerçektir.

Cennette Cinsî Zevkler

"Gerçekten cennetlik olanlar, o gün eğlenceyle meşguldürler." ¹⁸⁷

"O cennetlerde gözlerini kocalarından başkasına çevirmeyen hanımlar vardır ki, bu kocalarından önce kendilerine ne bir insan dokunmuştur, ne de bir cin." ¹⁸⁸

"Onlar yakut ve mercan gibidirler." ¹⁸⁹

"Doğrusu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara kurtuluş, bahçeler, bağlar, göğüsleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar ve dolu kadehler vardır. Orada boş ve yalan söz işitmezler. Bunlar Rabbinin katından hesapları karşılığı verilenlerdir." ¹⁹⁰

"Cennette onlar için işlediklerine karşılık olarak sedefteki inciler gibi hûriler/ceylan gözlüler vardır." ¹⁹¹

"Biz hûrileri/ceylan gözlüleri (cennetlikler için) yeniden yaratmışızdır. Onları, bâkire, şuh, eşlerine düşkün ve yaşıtları kılmışızdır." ¹⁹²

"Ebedî gençliğe erdirilmiş genç hizmetçiler, baş ağrısı ve dönmesi vermeyen bembeyaz bir kaynaktan doldurulmuş kâseler, ibrikler ve

187] 36/Yâsin, 55

188] 55/Rahmân, 56

189] 55/Rahmân, 58

190] 78/Nebe', 31-36

191] 56/Vâkıa, 22-23

192] 56/Vâkıa, 35-37

kadehlerle (cennetliklerin) etrafında dolaşırlar."¹⁹³

Cinsiyetin insan hayatında önemli bir yer tuttuğu şüphesizdir. Kur'an'da vurgulandığı üzere¹⁹⁴ karşı cinsler hayatlarını birleştirmekle bedenî ve ruhî tatmin bulmaktadırlar. Aynı tatminin uhrevî hayatta da devam etmesi tabiidir. Cennet tasviriyle ilgili çeşitli âyet ve hadislerle göre **cennette hem dünya kadınları hem hûriler bulunacaktır**. Âyetlerde geçen "*tertemiz zevceler*" ifadesi¹⁹⁵ hûrilerle birlikte dünya kadınlarını da kapsamına almaktadır. Cennete giriş öncesinde mü'minlere uygulanacak bedenî ve ruhî arındırma operasyonu sonunda, kadınların cinsî hayatlarına olumsuz etki yapan, mutluluklarını bölen fizyolojik ârizâların ve ruhî depresyonların tamamen giderileceği anlaşılmaktadır. Çeşitli âyet ve hadislerde cennet kadınlarının güzelliği, zarafeti ve çekiciliği konusunda canlı tasvirler mevcuttur. Bir rivâyette huriler, kendi ayrıcalıklarından söz edecekleri bir sırada cennetteki dünya kadınları, dünya hayatında işledikleri güzel ameller sebebiyle onlardan üstün olduklarını ifade edecekler ve onları susturacaklardır.

Bir erkeğin kaç eşe, özellikle kaç dünya kadınına sahip olacağı hususunda farklı görüşler ileri sürülmesine rağmen, bu konuda sahih rivâyet Buhârî ile Müslim'de yer alan hadistir. Buna göre cennetteki her erkeğe "*zarif ve şeffaf tenli*" iki kadın verilecek ve orada evlenmemiş kimse kalmayacaktır.¹⁹⁶ Kadınların ikisi de hûri veya dünya kadını olabileceği gibi birinin hûri, birinin de dünyalı olması muhtemeldir.

"İri gözlerinin beyazı saf, siyahı koyu, gümüş berraklığında beyaz tenli kızlar" anlamına gelen hûrilerin cennet erkekleri için farklı bir yapıya sahip kılınarak yaratıldığı ve "*erkeklerine düşkün, başkalarında gözü olmayan, kimse tarafından dokunulmayan, inci tenli, yakut yanaklı, yaştaş genç kızlar*" gibi özelliklerle vasıflandırıldıkları çeşitli âyetlerde görülür. Hûrilerin sayısı hakkında değişik ve doğrulukları sabit olmayan rivâyetler mevcuttur. Genel eğilim, her erkeğe dünya hanımlarından iki, hûrilerden ise birkaç tane verileceği yolundadır.

Cennetteki cinsî hayatla ilgili tasvirlerde güzellik, çekicilik vb. faktörler kadınlara nisbet edildiği halde bu tür tasvirlerin sağladığı özendirici sonuç ve avantajların genellikle erkekler için söz konusu edildiği ve kadının âdeta erkeğin zevklerini tatmin eden bir

193] 56/Vâkıa, 17-19

194] 30/Rûm, 21

195] 2/Bakara, 25; 3/Âl-i İmran, 15

196] Buhârî, Bed'ü'l-halk 8; Müslim, Cennet 14

vasıta olarak gösterildiği şeklinde bir itirâzın ileri sürülmesi mümkündür. Arap dilinde kadınlı erkekli bir topluluğa hitap edilirken veya onlara yönelik açıklamalar yapılırken müzekker/eril sigaların kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca hemen bütün toplumların sanat ve edebiyatlarında kadın zarâfet ve câzibenin odak noktası olarak kabul edilmiş, aşk şiirleri ve diğer sanat alanlarının ana teması kadın olmuş, büyük bir çoğunlukla kadın talep eden değil; talep edilen konumunda bulunmuştur.

Aynı üslûp ve yaklaşımın cennetteki cinsî hayatın tasvirinde de hâkim olduğu anlaşılmaktadır. **Kimsenin bekâr kalmayacağı** cennet hayatında erkeğe -biri dünya kadını, biri de hûri olmak üzere- en az iki eş verileceği halde kadının birden fazla kocaya sahip bulunmaması da aynı temaya bağlı olmalıdır. Gerçekten dünya hayatında kadın psikolojisi üzerinde sürdürülen çalışmalar, yapılan anket ve araştırmalardan onun monogam olduğu, gönül ve hayal âleminde sadece bir erkeğe yer verdiği anlaşılmıştır. Bu, aynı zamanda insan türünün devamını sağlayan ana rahminin korunması, dolayısıyla nesebin tayini ve neslin bekası için de gereklidir.

İslâmiyet'te dini kabullenme ve ilâhî buyrukları yerine getirme hususundaki sorumluluk ferdî/kişiseldir, kimse diğerinin dinî yükümlülüğünü taşımadığı gibi bunun olumlu veya olumsuz sonuçlarına da muhatap olmaz.¹⁹⁷ Ancak iman ve ameliyle cennete girmeye hak kazanmış aile fertleri arasında Allah katında değeri en üstün olanın diğerlerini yanına alabileceği kabul edilmektedir. Dünyada birden fazla erkekle evlenmiş kadının cennette bunlardan hangisinin eşi olacağı meselesi ashabdan itibaren düşünülmüştür. Bâkire olarak ilk evlendiği erkekle veya son kocasıyla bulunacağı şeklinde iki ayrı kanaat yanında, hadis olduğu ileri sürülen iki farklı rivâyete dayanılarak huyu daha güzel olanla veya tercih edeceği bir kocasıyla beraber bulunacağı söylenmiştir.¹⁹⁸

Dünya hayatında meşru evlenmelerle kurulan ailelerin cennette aynen devam etmesi nazârî/teorik olarak mümkün görülmekle birlikte cennete girmeye hak kazanamayanların, birden fazla evliliklerin durumu farklılıklar meydana getirecektir. Bu bakımdan cennetteki aile hayatını dünyadaki devamı gibi telakki etmek isabetli görünmemektedir. Cennette bulunacak dünyalı kadın ve erkek kesimi arasında evlenme açısından kendiliğinden bir denkliliğin oluşması muhtemeldir. Bir hadiste belirtildiğine göre Allah

197] 35/Fâtır, 18

198] İbn Kesir, c. 2, s. 548

cennet için yeniden bazı nesiller (kadın ve erkekler) yaratacaktır. Kadınlı erkekli eşlerin sayısını tamamlamak ve dengeyi sağlamak için bu yeni nesillerden faydalanılması mümkündür.

Amaç, Cismanî Zevkler Sağlayan Cennet Nimetleri Değil; Allah'ın Rızâsıdır

Bedenî ihtiyaçları gideren ve cismanî zevkler sağlayan cennet nimetleri aslında cennet sakinleri için amaç değildir. Ulaşılmak istenen asıl hedef Allah rızâsıdır. İnsan için bu rızâyâ nail olmak, Allah'ın kendi katından bedene bahşettiği ruhu¹⁹⁹ yine O'na yönelmek, O'nu müşahade etmek, O'nunla konuşmaktır. Müslümanlar arasında minnet ve şükran duygularını dile getirmeye vesile olan en samimi ve en yaygın dua ifadesi, "Allah râzı olsun!" cümlesidir. Allah'ın dostları O'na en yakın olan, O'nun rızâ ve muhabbetini kazanan, O'nu gönülden sevip rızâ ve teslimiyetle en büyük mutluluğa erenlerdir. Cennet ve Allah rızâsı münasebetini dile getiren bir âyette, "Allah mü'min erkeklerle mü'min kadınlara içlerinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler, Adn bahçelerinde güzel meskenler vaad etti. Allah'ın rızâsı ise hepsinden daha üstündür. İşte en büyük saâdet budur."²⁰⁰ denilerek uhrevî saâdetin bu manevî unsurunun, maddî içerikli kavramlarla anlatılan diğer bütün nimetlerden daha değerli olduğu açıkça ifade edilmiştir. "Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan râzı/hoşnut, O da senden râzı/hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!"²⁰¹ Sahih hadislerde belirtildiği gibi bütün mü'minler cennetteki yerlerini aldıktan sonra Cenâb-ı Hak kendilerine hitap ederek hallerinden memnun olup olmadıklarını soracak, onlar da son derece memnun olduklarını ifade edeceklerdir. Bunun üzerine Allah, "Size bundan daha değerli bir şey veriyorum: Size rızâmı saçıyorum, artık size gazabım bir daha dokunmayacak" diyecektir.²⁰²

Cennet, (dolayısıyla cehennem ve âhiret hayatı) sadece ruhlar âleminde değil; ruh ve bedenden oluşan, ayrıca bağı bahçesi, nehri, yapısı vb. bulunan bir maddeler ve realiteler dünyasında başlayıp devam edecektir. Sadece Kur'an âyetleri çerçevesinde bile mevcut nassların içerdiği maddî unsurları, manevî ve ruhî anlatımlar veya sembollerle te'vil etmek mümkün değildir. İmam Gazali, cennet zevklerinin hissî, hayalî ve aklî olmak üzere üçe ayrıldığını ve herkesin kendi kabiliyetine göre bunların tamamından

199] 15/Hıcr, 29

200] 9/Tevbe, 72

201] 89/Fecr, 27-30

202] Müslim, Cennet 9

veya bir kısmından faydalanacağını kabul etmiştir. Dünya hayatında özellikle hayalî ve aklî zevklerin kusuru olan kesintiler âhirette bertaraf edilip bu zevkler süreklilik kazandığında son derece câzip olurlar.²⁰³

Cennetlikler

Kur'an ve sünnette ifade buyrulduğuna göre, peygamberlerin davetine uyup **iman eden ve amel-i sâlih işleyen kimseler cennete gireceklerdir**. Bu kimseler cennetliktir. Esasen Allah'a ve insanlara karşı görevlerini yerine getirmekle insan daha dünyada iken manevî bir huzura kavuşur, maddî refah sağlanır ama tam manasıyla huzur ve kardeşlik cennette gerçekleşir: *"Takvâ sahipleri, elbette cennetlerde ve pınarlardadır. Girin oraya selametle, emin olarak. Biz, o cennetliklerin kalplerindeki kinleri çıkarır atarız. Hepsi kardeşler olarak tahtlar üzerinde karşı karşıya otururlar. Orada kendilerine hiçbir zahmet dokunmaz ve onlar oradan çıkarılacak da değiller."*²⁰⁴

Kur'ân-ı Kerim **namazını eksiksiz kılanların, malından bir kısmını yoksullara ayıranların, ceza-hüküm gününe inananların, Allah'ın gazabından korkanların, ırzlarına sahip olanların, sözlerine ve emanete sadık kalanların, doğru şahitlikte bulunanların** cennete gireceklerini bildirmektedir.²⁰⁵ Ayrıca Cenâb-ı Hakk'ın rızasını dileyerek **sabredenlere**²⁰⁶, **şükredenlere**²⁰⁷, **yürekten tevbe edenlere**²⁰⁸, **Allah yolunda canını fedâ eden şehidlere**²⁰⁹ ve Allah'a yönelmiş bir kalple idealize olmuş müslümanlara "Allahın ölçüsünde **Allah'a yönelenlere**"²¹⁰ içinde ebedî kalınacak cennete girecekleri yüce Rabbimiz tarafından müjdelenmiştir.

Cennetliklerin hallerini dile getiren Kur'an âyetlerinden bazılarında şöyle buyrulur:

*"İman edip sâlih amel işleyen kimseleri, Rableri, imanları sebebiyle, ağaçları altından ırmaklar akan, nimeti bol cennetlere hidâyet buyurur. Bunların, cennette duaları: 'Allah'ım, seni tesbih ve tenzih ederiz,' sözüdür ve aralarındaki dilekleri de hep selamdır. Dualarının sonu ise; 'bütün hamd, âlemlerin Rabbine mahsustur' gerçeğidir."*²¹¹

203] Hasan Eker, A.g.e. s. 90

204] 15/Hicr, 45-48

205] 70/Meâric, 23-29, 33

206] 13/Ra'd, 20-23

207] 46/Ahkaf, 15-16

208] 66/Tahrim, 8

209] 2/Bakara, 154

210] 50/Kaf, 31-34

211] 10/Yûnus, 9-10

*“Kim de O’na bir mü’min olarak sâlih amel işlemiş olduğu halde varırsa, işte onlara en yüksek dereceler var. Adn cennetleri vardır ki, (ağaçları) altından nehirler akar, orada ebedî kalacaklar. İşte böyle cennetlerde ebedî kalış, küfür ve isyandan temizlenenlerin mükâfatıdır.”*²¹²

Kur’ân-ı Kerim’de, cennet hayatı ve cennetlikler hakkında çok sayıda âyet vardır.

İmran b. Husayn’dan (r.a.) rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.s.) cennet ehlinin çoğunun **fakirler** olduğunu ifade buyurmuşlardır.²¹³ Hadis yorumcuları bunu şöyle açıklarlar: **Birçok kötülüğü insana para işletir. Çoğu insan para ve mal yüzünden azar.** Onun için veya maldan mahrum fakirler çoğunluğu oluşturduğundan, bunların cennet ehlinin çoğunluğunu teşkil etmesi de olağandır.

Cennete ilk giren bir cemaatin yüzleri ayın on dördüncü gecesindeki gibi berraktır. Onlardan sonra girenler de en keskin ışık yayan yıldızlar gibidir. Hz. Muhammed ümmetinden yetmiş bin kişi hesap ve azap görmeksizin ilk olarak cennete girecektir.²¹⁴

Hadislerden öğrendiğimize göre **cennete en son girecek kimseye, bu dünyanın iki misli (diğer rivâyette on misli) kadar cennet verilecektir.**²¹⁵ Çeşitli rivâyetlerle sâbittir ki, **son sözü kelime-i tevhid olan kimsenin mükâfatı cennettir.**²¹⁶ Bu durumu hadisçiler şöyle yorumlarlar: Sadece “Lâ ilâhe illâllah” demekle, birinin müslümanlığına hükmedilmez; “Muhammedün Rasûlullah” sözünü de eklemesi gerekir. Hatta İslâm dininden başka bütün dinlerden uzak olması icap eder. Bu inançta olan kimse, ehl-i kebâir (büyük günah işleyen) de olsa, günahı kadar cehennemde ceza gördükten sonra cennete girecektir. Nitekim Muaz b. Cebel’in (r.a.) Hz. Peygamber’den rivâyet ettiği şu hadis meseleyi açıklığa kavuşturur: *“Hiçbir kimse yoktur ki, kalben tasdik ederek Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed (s.a.s.)’in, Allah’ın kulu ve rasûlü olduğuna şehâdet etsin de, Allah ona cehennemi haram etmiş olmasın.”*²¹⁷

Cennet hayatı ve cennet nimetleriyle ilgili çok sayıda hadis-i şerif vardır.

“Lâ ilâhe illâllah Muhammeddün Rasûlullah” diyen ve bunun gereğince iman edip sâlih amel işleyen her insan Allah’ın izniyle mutlaka cennete girecektir. Cennetlikler, hastalık, sakatlık,

212] 20/Tâhâ, 75-76

213] S. Buhârî, Tecrid-i Sarih Tercümesi, c. 9, s. 40

214] S. Buhârî, Tecrid, c. 4, s. 41-43

215] S. Buhârî, Tecrid, c. 2, s. 845

216] S. Buhârî, Tecrid, c. 4, s. 264-275

217] S. Buhârî, Tecrid, c. 4, s. 271

ihtiyarlık, huysuzluk vs. hallerden uzak olarak yaşayacaklardır.

Modern hayatın içinde bunalmış, özlediği hayatı sadece düşünüp, hayallerinde yaşayabilen bir insanlık var. Modern hayat huzur ve mutluluk vaad etmişti. Ama vermediği gibi huzursuzluğu arttırdı. Bugün insanlık acılar içinde kıvrınmaktadır. Beton binalar arasında sıkışmış, gürültülü şehir yaşamının ve hayatın yoğunluğunun ortaya çıkardığı stresin, kirli havayı teneffüs etmenin getirdiği birtakım biyolojik rahatsızlıklar, Allah korkusundan uzak yaşayan insanların sahtekârlıkları, çevirdikleri entrikalar ve işledikleri zulümler hayatı cehenneme çevirdi. Tabiatı ve tabiatından bu kadar uzaklaşan insan sanal/yapay şeylerle kendisini avutuyor. Evindeki akvaryumuyla, birkaç saksısıyla, kafesteki kuşuyla ve vazolara koyduğu birkaç plastik veya gerçek çiçekleriyle kendine yapay bir tabiat oluşturmaya çalışıyor. Sinema ve film dünyası yeterli gelmedi; bilgisayar oyunları ve stimülasyonlarla her şey sanallaştı, oyunlaştı. Fakat bütün bunlar, insanın streslerini atmaya, huzurlu olmasına yetmiyor. Artık hafta sonları bir su başında, birkaç ağacın dibinde geçirilen piknik saatleri de tatmin etmemeye başladı. Tabii ardından geriye özlem, yani nostaljik duygular kendini gösterip insanı avutma ve oyalama görevini üstlendi.

Günümüz insanı, bilim-teknoloji derken, bunları putlaştırdı. Ancak Allah'ın huzurunda elde edilebilen "huzur"u teknolojinin sağlayacağı ümidiyle yıllarca koştu. Yolun sonlarına doğru gelmesine rağmen baktı ki ortalarda cennet olmadığı gibi yaşam eskisinden de kötü oldu. İşte bu insanlardan bazıları "acaba cennet geçtiğimiz yollarda idi de biz mi göremedik? Dönüp bir daha bakalım!" dediler. Kısacası nostalji; cenneti dünyada aramanın şaşkınlığıdır. Fakat insanlar kusura bakmasınlar, cenneti dünyada asla bulamayacaklar. Çünkü **dünyada cennet yok; Cennet, ölüm ötesi dünyaya ait bir yerdir.**

Cennetle ilgili birçok âyetlerde *"altından ırmaklar akan cennetler"* ifadeleri geçer. Bugün özellikle zengin insanların yaptırdıkları veya satın aldıkları villaların denize nâzır olanlarının ne kadar pahalı ve değerli olduğunu biliyoruz. Niye değerli? Çünkü balkona çıkıp oturduğunuz zaman karşınız deniz. Bakanlara serinlik ve ferahlık veriyor. *"Defterleri sağdan verilenler, ne mutlu o sağ ehline! Yüklü dalları бүкүлмүш kiraz (ağaçları), üst üste dizili meyveleri sarmış muz ağaçları, yayılıp uzanmış gölgeler, çağlayarak akan su kenarlarında, bitip tükenmeyen ve yasak da edilmeyen bol meyveler arasındadırlar."*²¹⁸ Ne kadar güzel bir tatil yeri! Tatil yapanların oradan hiç ayrılmak

istemeyecekleri bir yer. Dünyadaki hemen tüm tatil köyleri ve dinlenme kampları genellikle bir su kenarında ve yeşil bir ortamda tesis edilmişlerdir. Allah da buralara uygun ifadelerle cenneti tasvir etmiş. Fakat **oradaki tatil yerleri hem ebedî, hem hakiki, hem de insanların akıllarına bile getiremedikleri nimetlerle dolu.**

Cehennem Korkusu - Cennet Ümidi (Allah ile ilişkilerimizde Denge)

Kur'an insanlara öğüt verirken onların duygularını denge-
de tutmaya çalışır. O mü'minlerle kâfirleri, cennetle cehennemi, iyi davranışlarla kötü davranışları, amel defterlerini/karnelerini sağdan alanlarla soldan alanları peş peşe anlatır. Ne aşırı şekilde tek taraflı ümitlenmek, ne de tek taraflı korkmak, ikisi de hoş olmayan sonuçlara götürür. İnsan, aşırı şekilde sadece ümitlenirse lâubali, şımarık olur. Ve bu hal Allah'la ilişkilerinde de görülür. Kulluğu hafife alır, ciddiyetini kaybeder. Bu durum şeytanın insanı Allah ile aldatmasına yol açar. Kur'an'da şeytanın insanı Allah ile aldatmasına dair birçok âyet vardır. Bunlardan biri şudur: *"Allah'ın affına güvendirerek şeytan sizi aldatmasın."*²¹⁹ İnsan bazen günah dolu bir hayat içerisinde yaşarken biri kendisini Allah'tan korkmaya davet edip günahlardan alıkoymaya çalıştığında, hemen Allah'ın çok merhametli ve affedici olduğunu söyleyerek o günahı işlemeye devam eder. Bu, Allah'ı yanlış tanımadır.

Şüphesiz Allah'ın affedici ve çok merhametli olması, hiçbir zaman insanın O'na isyan etmesini, günah işlemesini gerektirmez. İnsanın aşırı şekilde, tek taraflı korkuya kapılması, bu defa insanı ümitsizliğe sevk eder. Ümitsiz yaşamak insanda karamsarlık ve hayata karşı duyarsızlık oluşturur.²²⁰ *"Onlar Rablerine, azabından korkarak ve rahmetinden ümitvar olarak dua ederler."*²²¹ *"Gerçekten onlar hayır işlere koşarlar, umarak ve korkarak bize dua ederlerdi ve bize derin saygı gösterirlerdi."*²²² *"O'na korkarak ve umarak dua ediniz."*²²³

Yalnız dünya için çalışanlar, çalıştıklarının karşılığını bu dünyada alırlar. Âhiret yurduna hazırlık yapanlar ise hem bu dünyada hem de âhirette karşılığını en güzel şekilde alırlar. Kâfire âhirette yakıtı insan ve taş olan cehennem gösterilirken, mü'mine ise köşkerin, suların, çiçeklerin en güzel ve tertemiz eşlerin olduğu cennet vaad ediliyor.

219] 35/Fâtır, 5

220] Fahreddin Râzi, Tefsir-i Kebir, Akçağ Y., c. 5, s. 72

221] 32/Secde, 16

222] 21/Enbiyâ, 90

223] 7/A'râf, 56

Bu dünyada insanlardan bir kısmı bir villaya, arabaya ve güzel bir kadına sahip olmak için kendilerini her türlü tehlikenin içine atabiliyor. Hâlbuki bu dünyanın çiçekleri soluyor, sevgililer önce soluyor, sonra ölüyor. Tüm doğanlar ölüyor, yapılanlar yıkılıyor. Gençliğini harcayarak birçok şeye sahip oluyor; tam yaşayacağım dediği anda doktoru ona tuzu-yağı-tatlıyı yasaklıyor ve eşine karşı da iktidarsızlık dönemi başlıyor. Mü'minler kendilerini âhirete göre ayarlarlar. Allah, onlara bu dünyayı da verir. Ama geçici olan bu dünya nimetleri cennette solmadan devam eder.

Geldiğimiz yere dönüyoruz. Yemyeşil bir ülkeden geldik. Yeşillikler üzerindeki fısıkiyelerin etrafında yeşil yastıklar, nefis işlemeli döşekler üzerine yaslanmış, sevgililerinden başkasına bakmayan, kendilerine insan ve cin eli değmeyen sevgililerin bulunduğu ülkeden geldik. Bir tanesinin kokusu yeryüzünü dolduracak, parlaklığı güneş ve ayın ışığını solduracak derecede güzel, yakut ve mercan gibi, her an bekâreti yeniden verilen, altın bilezik, yeşil ipekli elbise ve incilerle süslenmiş tomurcuk memeli sevgililerle bezenmiş bir ülkeden geldik. Altından sular akan kat kat köşkler, binası altın ve gümüşten, harcı miskten meydana gelen güzel meskenler, gümüş kaplar, billur kupalar, altın tepsiler ve kadehlerde canların çektiği gözlerin hoşlandığı herşeyin bulunduğu, istenilen et ve meyvelerin bol olduğu, ölümün uğramadığı, gençlik ve güzelliğin solmadığı, sonu misk kokan, mühürlü hâlis şarabın içildiği, yandıran güneş, donduran soğuğun bilinmediği bir ülkeden indik.

Kin ve yalanın bilinmediği, hiç bir günahın işlenmediği, cinsî iktidarsızlığın ve yorulmanın olmadığı, yenen ve içilenlerin ter halinde çıktığı ve güzel kokular saçtığı bir ülkeden Hz. Adem'le - Hz. Havva vâlidemizle bu imtihan dünyasına indik, eski ve ebedî yurdumuza, ana vatanımıza, baba ocağımıza tekrar dönmek üzere. Cenneti yaratan ve bizi sınav için bu dünyaya indiren Rabbimiz *"Rabbinizden olan rahmet ve cennete doğru koşunuz."*²²⁴ *"İyi şeyler için yarışanlar bunun için yarışınlar."*²²⁵ emriyle kıyamete kadar gelecek insanları uzun bir yarışa başlattı ki, varış noktası dünyada devlet, âhirette cennet. Ödül ise cennet nimetleri ve cemâlullah.

Dışını halk, içini Hak için süsleyen muttaki insanlara hazırlanan bu güzellikler yurduna ancak temiz insanlar layık olduğundan bu dünyadan kalbimizi ve kalıbımızı kirlendirmemeye, kirlenen yerlerimizi de temizlemeye çalışmak bizim görevlerimiz arasındadır. Bu dış ve iç temizlik, bazen gözyaşı, bazen alın teri,

224] 3/Âl-i İmran, 133

225] 83/Mutaffifin, 26

bazen mürekkep, bazen kanla yapılır. Cennete doğru koşan, bu dünyada terleyecek, tökezleyip günah bataklığına düşerse tekrar kalkıp koşacak, kirlerini gözyaşıyla yıkayıp pişmanlık ateşiyle yakacak. Dünyada pişmanlık ve tevbe ateşiyle günahlarından temizlenmeyen mü'minleri Allah lutfedip affetmezse cehennem ateşiyle temizleyecektir. "Gelin bugün yanalım, yarın yanmamak için!"²²⁶

İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: Allah'ın Rasûlü (s.a.s.) ile beraberdim. Ensar'dan bir sahabi geldi ve Rasûlullah'a selâm verdi. Sonra da sordu: "Yâ Rasûlallah! Mü'minlerin en üstünü hangisidir?" *"Onların ahlâkı en güzel olanıdır."* "Yâ Rasûlallah! Mü'minlerin en zekisi hangisidir?" *"Onların ölümü en çok hatırlayanı, ölümden sonrası için en güzel bir şekilde âhiret hazırlığı yapanıdır. İşte onlar, en zeki mü'minlerdir."*²²⁷

Cennet Ucuz Değil!

Cennet insanın hayallerine dahi sığmayacak güzellikte yaratılmış. Fakat nefse ağır gelen, nefsini terbiye edememiş, ona esir olmuş insanlara çok zor gelen işlerle kuşatılmıştır. Her nimetin bir külfeti vardır. Külfet nimetin önemine göre değişir. Cennetin etrafını kuşatmış bu zor ve sıkıntılı engelleri aşmak için her şeyden önce kuvvetli bir iman ve bununla birlikte ileri derecede bir sabır gücü olması lâzım.

Cehennemse nefse hoş gelen, insanı cezbeden işlerle kuşatılmıştır. Bütün bu işlere bir ömür boyu direnmek, karşı koymak da çok güçlü bir maneviyatı gerekli kılıyor. Öyle ya insanlar haram-helal, iyi-kötü demeden her türlü lezzeti yaşamaya koyulacaklar, siz de bunları göreceksiniz ve yapmayacaksınız! "Ben sabredersem Rabbim bana cennette daha güzellerini, hem de ebedî olarak verecek" diyeceksiniz. Bu, cennete ne kadar iman ettiğine ve dünya hayatına ne kadar değer verdiğine bağlı bir şey. Hayata damgasını vurmuş büyük insanlara bakın. Hiç birisinin dünyaya gerektiğinden fazla değer verdiklerini göremeyeceksiniz.

Ama bunun yanında bir de hayatı son derece maddileşmiş, ölmeyecekmiş gibi yaşayan, eğlenmek, yemek, içmek, giyinmekten başka bir derdi olmayan, ne dünün eyvahını, ne de yarının kaygısını çekmeyen insanlara bakalım; insana ait tüm yüce değerlerden yoksun iki ayaklı hayvanlar gibi (hatta daha da aşağı) bir vaziyette ömür tüketiyorlar. Bunlar zevkleri için yaşamaya

226] Seyyid Kutub, Fi Zilali'l-Kur'an, Hikmet Y., c. 1, s. 452

227] İbn Mâce Hadis no: 4259

çalışıyorlar. Basit, geçici, bir müddet sonra insana bıkkınlık veren zevkleri, âhiret zevklerine değişiyorlar. Tabii bunlara âhiretten söylenecek şey şu olabilir: *“İnkâr edenler, ateşe sunuldukları gün, onlara: ‘Dünyadaki hayatınızda sizin için güzel olan her şeyi (bütün zevklerinizi) harcadınız, onların zevkini sürdürdünüz. Ama bugün, yeryüzünde hak-sız yere büyüklük taslamanızın ve yoldan çıkmanızın karşılığında alçaltıcı bir azap göreceksiniz’ denir.”* ²²⁸

Dünya hayatında basit bir eve talip oluyorsunuz. Birkaç yıl “taksitlerini ödeyeceğim” diye boğazınıza kadar her şeyinizden kısıyorsunuz. Yine aynı şekilde evlenmek için bir kıza talip olduğunuzda bir sürü masraf ve sıkıntıya giriyorsunuz. Dünyada bir eve ve bir kıza talip olmak bir sürü maddî ve manevî sıkıntılara girmeyi gerektiriyor da bir cennet köşkü ile hurilere talip olmak niye bazı sıkıntılara girmeyi gerektirmesin? Üniversite mezunu nice insanın branşlarıyla ilgili bir meslek bulamadıkları ve pek de işe yaramayan fakülte diploması için bunca zahmet boşuna imiş dedikleri bir ortamda, yine de bir yüksek okula girebilmek için her yıl milyonu geçen sayıda insanın nasıl sınavlara hazırlandığını biliyoruz. En azından bu kadar olsun çalışmaların, dökülen terlerin ve çekilen sıkıntıların cennet için de olması gerekmez mi?

“Yoksa siz, sizden öncekilerin durumu sizin başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi zannettiniz? Onlara öyle darlık, zorluk, sıkıntı geldi ve sarsıntıya uğradılar ki Peygamber ve onunla beraber mü’minler: ‘Allah’ın yardımı ne zaman?’ diyordu. Gözünüzü açın! Allah’ın yardımı şüphesiz pek yakındır.” ²²⁹ Rivâyete göre bu âyet, Uhud veya Hendek savaşı esnasında nâzil olmuştu. Mü’minler öyle daralmışlardı ki, âdetâ ölüp ölüp diriliyorlardı. Sahâbelerden bazıları oldukça tedirgin, “Allah’ın yardımı ne zaman gelecek?” demeye başlamışlardı. İşte Cenâb-ı Hak yukarıdaki âyeti vahyederek âdetâ “siz yoksa cenneti ucuz mu zannetmiştiniz?” buyuruyor. Allah’ın en sâlih kulları en çok musibetlere uğratanlar olduğuna göre, bize ne oluyor da cenneti ucuza kapatmaya çalışıyoruz? ²³⁰

Yukarıdaki âyetin takdiri şudur: “Ey mü’minler, sizler Allah’ın sizi kullukla mükellef tuttuğu her şey ile ibâdet etmediğiniz, sizi imtihan ettiği şeylere sabretmediğiniz, kâfirlerin eziyetine, fakirlik ve yoksulluğa, geçim sıkıntısı ve darlıklarına katlanmadığınız, düşmanla savaşın dehşet ve korkunç hallerine göğüs germediğiniz müddetçe, sırf bana iman edip, peygamberimi tasdik etmek

228] 46/Ahkaf, 20

229] 2/Bakara, 214

230] Hasan Eker, A.g.e. s. 90

sûretiyle cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz? Bütün bunlar, sizden önceki mü'minlerin başına gelmiştir.” ²³¹

Âyet, cennete girmeye hazırlanmak için, ezelden beri gelen Allah'ın kanununa yöneltiyor. Cennet ehli olmak için inanç sahiplerinin, inançlarını müdâfaa etmeleri; o yolda zorluğa, eziyete, şiddete ve ıstıraba katlanmaları; zafer ve mağlubiyet arasında gidip gelerek itikadları üzerine sabit kalmaları; hiçbir şiddetin onları dağıtmaması; hiçbir kuvvetin onları korkutmaması; mihnet ve fitne balyozları altında gevşememeleri ve zafere hak kazanmaları için Allah onlara yön veriyor. Zira o günde, Allah'ın dininin muhafızı onlardır. Kendilerine emanet edilen şeyleri beklemektedirler. O, emaneti korumaya ve müdâfaaya hazırdırlar. Bu yüzden de emanete müstahak olmuşlardır. Çünkü onların ruhları korkudan kurtulmuştur. Dünya hayatının hırsından, yükünden, boşluktan kurtulmuştur... O anda ruhları, olduğu âlemden cennete daha yakındır... Çamurlar âleminden çok yücelerdedirler...

İşte mü'minler, cihad ve imtihandan, sabır ve sebatan, sadece Allah'a sığınıp O'nu düşündükten, Allah'tan başka her şeyi ve herkesi ikinci plana attıktan sonra cenneti hak ederler. Yol budur: İman ve cihad; mihnet ve bela; sabır ve sebat; sadece Allah'a yöneliş... Yardım bundan sonra geliyor. Cennet nimetleri de bundan sonra geliyor... ²³²

“Sizden önceki ümmetler, çeşitli belâlarla azap olunmuşlardı. Ama bu, onları dinlerinden çevirmemişti. Öyle ki adamın başının ortasından testereyle kesilir, böylece iki parçaya ayrılır; yine adamın etleri ve sinirleri demir taraklarla kemiklerinden ayrılır, ama bu onu dininden çeviremezdi. Allah'a yemin ederim ki, bu iş, mutlaka kemale erecektir. Öyle ki, kervancı Sana ile Hadramut arasında seyahat ederken ancak Allah'tan ve koyunlarına karşı kurttan korkacaktır; başka hiç kimseden korkmayacaktır. Ne var ki sizler, acele ediyorsunuz.” ²³³

Ebu Hureyre (r.a.) rivâyet ediyor. Rasûlüllah (s.a.s.): *“İmtinâ edip kaçınanlar hâriç, bütün ümmetim cennete girecektir.”* **‘Kim cennete girmekten kaçınıp ayak diretir?’** dediler. *“Kim bana itaat ederse cennete girer, kim âsi olup itaat etmezse o kaçınmış olur demektir!”* buyurdular. ²³⁴

[231] Fahreddin Râzi, Tefsir-i Kebir, Akçağ Y., c. 5, s. 72

[232] Seyyid Kutub, Fi Zılali'l-Kur'an, Hikmet Y., c. 1, s. 452

[233] Buhârî, İkrâh 1

[234] Buhârî, İ'tisam 2

"Rabbimizin başışına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun (onun için yarışın!)" ²³⁵

"Yaptıklarına karşılık olarak onlar için nice sevindirici ve göz aydınlatıcı nimetler saklandığını hiç kimse bilemez." ²³⁶

"Ey mutmain ruh! Rabbini râzı etmiş ve râzı edilmiş/hoşnut olmuş olarak Rabbine dön. Seçkin kullarım arasına kavuş ve gir cennetime!" ²³⁷

235] 3/Âl-i İmran, 133

236] 32/Secde, 17

237]] 90/Beled, 27-30

Cennet Konusuyla İlgili Âyet-i Kerimeler

Cennet Kelimesi ve Çoğulunun Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 147 Yerde): 2/Bakara, 25, 35, 82, 111, 214, 221, 265, 266; 3/Âl-i İmrân, 15, 133, 136, 142, 185, 195, 198; 4/Nisâ, 13, 57, 122, 124; 5/Mâide, 12, 65, 72, 85, 119; 6/En'âm, 99, 141; 7/A'râf, 19, 22, 27, 40, 42, 43, 44, 46, 49, 50; 9/Tevbe, 21, 72, 72, 89, 100, 111; 10/Yûnus, 9, 26; 11/Hûd, 23, 108; 13/Ra'd, 4, 23, 35; 14/İbrâhim, 23; 15/Hicr, 45; 16/Nahl, 31, 32; 17/İsrâ, 91; 18/Kehf, 31, 32, 33, 35, 39, 40, 107; 19/Meryem, 60, 61, 63; 20/Tâhâ, 76, 117, 121; 22/Hacc, 14, 23, 56; 23/Mü'minûn, 19; 25/Furkan, 8, 10, 15, 24; 26/Şuarâ, 57, 85, 90, 134, 147; 29/Ankebût, 58; 31/Lokman, 8; 32/Secde, 19; 34/Sebe', 15, 16, 16; 35/Fâtır, 33; 36/Yâsin, 26, 34, 55; 37/Sâffât, 43; 38/Sâd, 50; 39/Zümer, 73, 74; 40/Mü'min, 8, 40; 41/Fussilet, 30; 42/Şûrâ, 7, 22, 72; 44/Duhân, 25, 52; 46/Ahkaf, 14, 16; 47/Muhammed, 6, 12, 15; 48/Fetih, 5, 17; 50/Kaf, 9, 31; 51/Zâriyât, 15; 52/Tûr, 17; 53/Necm, 15; 54/Kamer, 54; 55/Rahmân, 46, 54, 62; 56/Vâkıa, 12, 89; 57/Hadid, 12, 21; 58/Mücâdele, 22; 59/Hasr, 20, 20; 61/Saff, 12, 12; 64/Teğâbûn, 9; 65/Talâk, 11; 66/Tahrîm, 8, 11; 68/Kalem, 17, 34; 69/Haakka, 22; 70/Meâric, 35, 38; 71/Nûh, 12; 74/Müddessir, 40; 76/İnsan, 12; 78/Nebe', 16; 79/Nâziât, 41; 81/Tekvîr, 13; 85/Bürûc, 11; 88/Gâşiye, 10; 89/Fecr, 30; 98/Beyyine, 8.

Mutluluklarla Dolu Cennet(ler) Anlamına Gelen "Cennetu'n-Neıym" Kavramının Geçtiği Âyetler (Toplam 13 Yerde): 10/Yûnus, 9; 22/Hacc, 56; 26/Şuarâ, 85; 31/Lokman, 8; 37/Sâffât, 43; 52/Tûr, 17; 56/Vâkıa, 12,89; 68/Kalem, 34; 70/Meâric, 38; 82/İnfıtâr, 13; 83/Mutaffifin, 22.

İkamet Edilen (Güzel) Yer Anlamındaki "Adn Cenneti" Kavramının Geçtiği Âyetler (Toplam 11 Yerde): 9/Tevbe, 72; 13/Ra'd, 23; 16/Nahl, 31; 18/Kehf, 31; 19/Meryem, 61; 20/Tâhâ, 76; 35/Fâtır, 33; 38/Sâd, 50; 40/Mü'min, 8; 61/Saff, 12; 98/Beyyine, 8.

Üzüm ve Benzeri Nimetler Bulunan Bağ-Bahçe Anlamına Gelen "Firdevs" Cennetinin Geçtiği Âyetler (Toplam 2 Yerde): 18/Kehf, 107; 23/Mü'minûn, 11.

"Cennetü'l-Me'vâ" İfâdesinin Geçtiği Âyet (1 Yerde): 32/Secde, 19.

İyilik/Güzellik Cenneti Anlamında "Hünsâ" Kelimesinin Geçtiği Âyet (1 Yerde): 10/Yûnus, 26.

Cennetin Adı veya Tabakası Olarak Zikredilen ve Esenlik Yurdu Anlamına Gelen "Dâru's-Selâm" İfâdesinin Geçtiği Âyetler (Toplam 2 Yerde): 6/En'âm, 127; 10/Yûnus, 25.

Asıl Durulacak Yer, Ebedî İkamet Edilecek Yurt Mânâsına Gelen "Dâru'l-Mukame" Terkibinin Geçtiği Âyet (1 Yerde): 35/Fâtır, 35.

Cennet ve Cennetlikler Konusundaki Âyet-i Kerimeler: Bakara, 25, 82; 214, 221; Âl-i İmrân, 15, 133, 136, 185; 195, 198; Nisa, 13, 57, 122, 124; Maide, 12, 72, 119; A'raf, 40, 42, 44, 46-47; Tevbe, 21-22, 72, 89, 100; Yunus, 9, 10, 26; Hud, 23, 108; Ra'd, 23-24, 35; İbrahim, 23; Hicr, 45, 48; Nahl, 31-32; Kehf, 31, 107-108, Meryem, 60, 63; Tâhâ, 76; Enbiya, 102-103; Hacc, 14, 23; Mü'minun, 11; Furkan, 16, 75-76; Şuarâ, 90; Kasas, 61; Ankebüt, 58; Lokman, 8-9; Secde, 19; Sebe', 1; Fâtır, 33, 35; Yasin, 55, 58; Saffat, 41, 49, 61; Sad, 50, 54; Zümer, 21, 74-75; Mü'min, 40; Zuhuruf, 70, 73; Duhan, 52, 57; Ahkaf, 14; Muhammed, 6, 12, 15; Feth, 5; Kaf, 31, 34-35; Zariyat, 15; Tur, 17, 20, 22, 28; Rahman, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 62, 64, 66, 68, 70, 72, 74; Vakıa, 15, 23, 25, 26, 40, 88, 91, 95; Hadid, 10, 12; Mücâdele, 22; Teğâbûn, 9; Talak, 11; Tahrîm, 8; Kalem, 34; Hakka, 22, 24; Meâric, 25; Müddessir, 39-40; İnsan, 5-6, 12, 22; Mürselat, 41, 44; Nebe', 32, 35; Tekvir, 13; Büruc, 11; Gâşiye, 10, 16; Beyyine, 8.

Cennetlikler Hakkındaki Âyet-i Kerimeler

1. Cennet, Takvâ Sahipleri İçin Hazırlanmıştır: Âl-i İmran, 133; Ra'd, 35; Nahl, 31; Meryem, 63; Kaf, 32-35; Rahman, 46.
2. Cennet, İman Eden ve Güzel Amel İşleyenler İçindir: Nisa, 57; Yunus, 9; Vakıa, 24; Hadid, 21.
3. Cennette Mü'minlerin Sözleri: Yunus, 10; İbrahim, 23; Hacc, 24; Fâtır, 34-35; Saffat, 50-54; Zümer, 74; Tur, 25-28.
4. Cennetliklerin Cehennemliklerle Konuşmaları: A'raf, 44, 50-51; Saffat, 50-59; Müddessir, 39-48.
5. Cennette Mü'minle Akrabasıyla Beraber Bulunurlar: Ra'd, 23-24.
6. Mü'minler Cennette Boş Laf ve Kötü Söz İşitmezler: Vakıa, 25-26; Nebe', 35; Ğaşiye, 11.
7. Cennette Mü'minlerin Yaşı: Vakıa, 35-37.
8. Cennetlik Mü'minlerin Özellikleri: İnsan, 5-12.
9. Dünyada Kâfirler, Mü'minlerle Alay Ederlerdi; Mü'minler de Cennette Kâfirlere Gülecekler: Mutaffifin, 29-36.
10. Cenneti Kazanmak İçin Kulluk ve Dua: Tevbe, 111, Şuara, 85.
11. Cennetler ve Cennetin Özellikleri Hakkındaki Âyet-i Kerimeler
12. Altırlardan İrmaklar Akan Cennetler: Bakara, 25; Âl-i İmran, 15, 136; Nisa, 57; Tevbe, 71; İbrahim, 23; Nahl, 31; Kehf, 31; Tâhâ, 76; Hacc, 23; Hadid, 12; Mücadele, 22; Saf, 12; Teğabün, 9; Talak, 11; Tahrim, 8; Bûruc, 11; Beyyine, 8.
13. Adn Cennetleri: Tevbe, 72; Ra'd, 23; Nahl, 31; Kehf, 31; Meryem, 62; Tâhâ, 76; Fâtır, 33; Sad, 50; Mü'min, 8; Saf, 12; Beyyine, 8.
14. Firdevs Cennetleri: Kehf, 107; Mü'minun, 11.
15. Me'vâ Cennetleri: Secde, 19; Necm, 13-15.
16. Nâyım Cennetleri: Saffat, 40-44; Vakıa, 12; İnfitar, 13.
17. Tevrat ve İncilde Cennet: Tevbe, 111.
18. Cennetin Genişliği: Hadid, 21.
19. Cennetin Özellikleri: Ra'd, 35; Rahman, 62, 64.
20. Cennetle Cehennem Karşılaştırması: Furkan, 15-16; Fâtır, 21.

Cennetteki Nimetler Hakkındaki Âyet-i Kerimeler

1. Cennet Nimetleri: Bakara, 25; Yunus, 9; Kehf, 31; Meryem, 61-62; Hacc, 23; Fâtır, 33; Yasin, 55-58; Saffat, 40-49, 60-62; Sad, 51-55; Zuhuruf, 70-73; Duhan, 51-57; Muhammed, 15; Tur, 21-24; Rahman, 46-78; Vakıa, 15-40; Hakka, 23; İnsan, 5-6, 12-22; Nebe', 32-36; Mutaffifin, 22-28; Ğaşiye, 12-16.
2. Cennetin Nimetleri, Dünya Nimetlerinden Hayırlıdır: Âl-i İmran, 14-15; Nahl, 30.
3. Cennet Süsü: Kehf, 31; Hacc, 23; İnsan, 15-16, 21.
4. Cennet Zevceleri ve Huriler: Bakara, 25; Âl-i İmran, 15; Nisa, 57; Saffat, 48-49; Duhan, 54; Tur, 20; Rahman, 56-57, 70, 72, 74, 76; Vakıa, 22-23, 35-38; Nebe', 33.
5. Cennette Allah'ın Rızası: Âl-i İmran, 15; Tevbe, 72.
6. Cennet Şarabı: Saffat, 45-47; Tur, 23; Vakıa, 18-19; İnsan, 5-6, 15-18; Nebe', 34; Mutaffifin, 25-28; Ğaşiye, 14.
7. Tesnim ve Selsebil Kaynağı: Rahman, 50; İnsan, 18; Mutaffifin, 27-28.

8. Maıyn Kaynağı: Vakıa, 18.
9. Kevser Irmağı: Kevser, 1.
10. Cennette Dört İrmak: Tevbe, 15.
11. Ru'yetullah (Allah'ın Görölmesi) Hakkındaki Âyet-i Kerimeler
12. Dünyada Gözler Allah'ı Göremez: En'am, 103.
13. Mü'minler, Allah'ı Cennette Göreceklendir: Yunus, 26; Kıyame, 22-23; Mutaffin, 15.

Cennet Konusuyla İlgili Kütüb-i Sitte Hadis Kaynakları

1. Cennetlikler ve Cehennemlikler: 14/ 446, 465.
2. Cennet ve cehennem ehlinin ayrılması yakındır 17/ 591.
3. Cennet ve Cehennem Konuşabilir mi? 14/ 466-467.
4. Cennet ve Cehennemin Sıfatları: 14/ 442-443.
5. Rasûlüllah'ın cennet tasviri: 17/ 611.
6. Cennet ağaçlarının gölgelerinin altından olması: 14/ 442-443.
7. Cennete asla giremeyecek kimse: 17/ 345.
8. Cennet ehlinin durumu: 14/ 429-430.
9. Cennet ehlinin efendileri: 17/ 558.
10. Cennete giremeyen üç sınıf insan: 16/ 348-349.
11. Cennete girenlerin çoğunluğu fakirlerdir: 7/ 449.
12. Cennete girmekten kaçınanlar: 13/ 76-77.
13. Cennet ehlinin vasıfları: 14/ 450-452.
14. Cennet ehlinin çoğunluğunun Hz. Muhammed Ümmetinden Olacağı: 13/ 74-75.
15. Cennet ehlinin yemeği: 17/ 417.
16. Cennete girecek insanların azlığı: 13/ 72.
17. Cennet halen mahluk ve mevcuttur: 12/ 546.
18. Cennet hangi maddeden inşa edildi? 14/ 421-423.
19. Cennet hazinelerinden bir hazine: 17/ 499.
20. Cennetin çarşısı: 14/ 434.
21. Cennetin eşi yoktur: 17/ 611.
22. Cennetin evsafı: 14/ 419; 17/ 610.
23. Cennetin Genişliği: 14/ 426-427.
24. Cennetin iştıyak duyduğu üç kişi: 12/ 553.
25. Cennetin kapısı ilk olarak Peygamberimiz'e açılacaktır: 12/ 396.
26. Cennetin kapısı üzerinde yazılı olan şey: 17/ 292.
27. Cennetin kokusunu alamayan kadın: 17/ 228.
28. Cennetin kokusunu duymayanlar: 17/325.
29. Cennetin kokusunun duyulma mesafesi: 17/ 228.
30. Cennet kılıçların gölgesi altındadır: 5/ 73.
31. Cennetin tasviri: 7/ 120-121.
32. Cennetin yiyecekleri dünyadakilere sadece ismen benzerler: 15/ 466.
33. Cennetlik erkeğin şehvi gücü daimidir: 17/ 612.
34. Cennetlikler: 14/ 446.
35. Cennetliklerin ibadeti bir vecibe değildir: 14/ 449.
36. Cennetliklerin vasıfları: 14/ 448-449.

37. Cennetlikler üç kısımdır: 16/ 406.
38. Cennette akşam ve sabah: 14/ 449.
39. Cennette bir karışlık yer: 17/610.
40. Cennette canın her çektiği, gözün her hoşlandığı verilecektir: 14/ 431-432
41. Cennette doğum yoktur: 14/ 451.
42. Cennette en az zevce sayısı: 17/ 612.
43. Cennette kaza-yı hacet: 14/ 449.
44. Cennette mertebesi en düşük olan kişinin nimetleri: 14/ 454.
45. Cennette mü'minin çok zevcesi olacaktır: 14/ 425-426.
46. Cennete müslümanların Allah'ı görmesi: 14/ 423-425.
47. Hesaba çekilmeden cennete girecek yetmiş bin kişi kimlerdir? 11/ 350.
48. Cennette Peygamber'e komşu olmanın yolu: 17/ 475.
49. Cennette Peygamber'le beraber olmanın şartı: 8/ 224.
50. Mertebeye farklı olan dostlar, cennette nasıl beraber olurlar? 10/ 144-145.
51. Cennette sâlih kullar için hazırlanan nimetler: 14/ 419-421.
52. Cennette yüce mertebeler kazanmaya teşvik: 14/ 454-457.
53. Cennetteki dereceler: 14/ 427-428.
54. Cennetteki gurfelilerin durumu: 14/ 446-447.
55. Cennette mertebelerin mesafesi: 4/ 287-288.
56. Cennetteki yasak ağaç ne idi? 14/ 226.
57. Cennetten olan şeyler: 17/ 443.
58. Firdevs cennetleri: 14/ 422-423.
59. İnsanları en çok cennete ulaştıran iki haslet: 16/ 329.
60. Kimse hakkında cennetliktir veya cehennemliktir diye kesin hüküm vermekten kaçınmak: 11/ 539- 540.
61. Rasûlullah (s.a.v.)'in cenneti müjdelemesi: 12/ 253.
62. Ümmet-i Muhammed'den yetmiş bin kişinin cennete hesapsız konulacağı: 13/ 73.
63. Yeryüzünde insanların zevk aldıkları toplantılar cennette de vardır: 14/ 433-434.

Konuyla İlgili Geniş Bilgi Alınabilecek Kaynaklar

1. Cennet ve Cennetlikler, Veysel Özcan, Mirfak Y.
2. Cennet Yolları, Mehmet Zahit Kotku, Seha Neşriyat
3. Cennet Yolu, Sâlih Suruç, Nesil Basım Yayın
4. Cennet Nerede? Vehbi Karakaş, Cihan Y.
5. Cennet Nimetleri, Abdullatif Ahmet Aşur, Uysal Kitabevi
6. Cennete Çağrı, Sevim Asımgil, Timaş Y.
7. Cennetin Tasviri, İbn Kayyim el-Cevziyye, Uysal Kitabevi
8. Cennet, Hârun Yahya, Vural Y.
9. Cennet ve Cehennem'in Sonsuzluğu, Ahmet Çelik, Ekev Y.
10. Cennet Hurileri, İbn Kayyim el-Cevziyye, Davetu'lHak Y.
11. Kur'an'da Metafizik Bir Âlem Cennet, Ömer Kara, Rağbet Y.
12. İlâhî Dinlerde Cennet İnancı, Mukayeseli Bir Araştırma, Osman Cilacı, Beyan Y.
13. Ölüm Sonrası Cennet ve Cehennem, Selim Al, Furkan Dergisi Y.

14. Âyetlerle Ölüm ve Diriliş, Said Köşk, Anahtar Y.
15. Ölüm ve Ölümden Sonraki Hayat, Murat Tarık Yüksel, Demir Kitabevi Y.
16. Ölüm ve Ötesi, Heyet, Sağlam Y.
17. Ölüm Ötesi Hayat, Abdülhay Nasih, Nil A.Ş. Y.
18. Ölüm ve Ötesi, Hüseyin S. Erdoğan, Çelik Y.
19. Ölüm ve Sonrası, İmam Gazali, Vural Y.
20. Ölümden Sonra Diriliş, Subhi Sâlih, Kayıhan Y.
21. Ölümden Sonraki Hayat, Süleyman Toprak, Esra Y.
22. Dünya Ötesi Yolculuk, Abdülaziz Hatip, Gençlik Y.
23. Dünya ve Âhiret Hayatı, Muhammed İhsan Oğuz, Oğuz Y.
24. Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı Hamdi Yazır, Azim Y. c1, s. 239-242
25. Mefatihü'l Gayb (Tefsir-i Kebir), Fahreddin Razi, Akçağ Y. c. 2, s. 163-164, 167-172, c. 5, s.70- 77
26. Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, İbn Kesir, Çağrı Y. c. 2 s. 228-231
27. Fi Zilali'l Kur'an, Seyyid Kutub, Hikmet Y. c. 1, s. 99-100
28. Kur'an-ı Kerim Şifâ Tefsiri, Mahmut Toptaş, Cantaş Y. c. 1, s. 109-111
29. Bakara Sûresi Yorumu, Haluk Nurbaki, Damla Y. 158-160
30. İslâm Ansiklopedisi, Şamil Y. c. 1, s. 300-302
31. İslâm Ansiklopedisi, T. Diyanet Vakfı Y. c. 7, s. 374-386
32. İslâmi Terimler Sözlüğü, Hasan Akay, İşaret Y. s. 78-80
33. Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar, Toshihiko İzutsu, Pınar Y. s. 151-159
34. İnanç ve Amelde Kur'ani Kavramlar, Muhammed el-Behiy, Yöneliş Y. s. 197-199
35. Kur'ani Terimler ve Kavramlar Sözlüğü, Mustansır Mir, İnkılab Y. s. 41-42
36. İlmihal 1, İman ve İbadetler, İsam Y. s. 131-132
37. İlimin Işığında İslâmiyet, Afif A. Tabbara, Kalem Y. s. 143-151
38. İslâm'da İnanç Esasları, B. Topaloğlu, Y. Ş. Yavuz, İ. Çelebi, İFAV Y. 313-317
39. Âhiret Bilinci, Hüseyin Özhazar, Bengisu Y. s. 116-120
40. Âhiret Bilinci, Hasan Eker, Denge Y. s. 75-93
41. Ana Konuları ile Kur'an, Fazlurrahman, Fecr Y. s. 232-248
42. Kur'an Cevap Veriyor, İzzet Derveze, Yöneliş Y. s. 317-318, 327-341
43. İslâm, Üçüncü Kitap, Said Havva, Petek Y. s. 279-296, 334-352
44. İslâm Nizamı, Ali Rıza Demircan, Eymen Y. cilt 2, s. 339-344

CEHENNEM / NÂR

- Nâr ve Cehennem Kelimelerinin Anlam ve Mâhiyeti
- Kur'an'da Cehennem Tasviri
- Cehennemin 7 Kapısı ve Cehennem Tabakaları
- Psikolojik Cezalar
- Cehennem Ehli
- Kur'an'da Cehennem Tabloları
- Cehennemle İlgili Bazı Hadis-i Şerifler
- Konuyla İlgili Birkaç Uyarı
- Ve Cehennemin Düşündürdükleri

"Bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş, kâfirler için hazırlanmıştır." ²³⁸

Nâr ve Cehennem Kelimelerinin Anlam ve Mâhiyeti

Nâr, ateş demektir. Gözle algılanan alevli ateş anlamına gelir. Kur'an'da 145 yerde geçer. Ateş, insan bedenine çok büyük acı ve ıstırap verdiği için âhirette kâfir, münâfık ve âsilerin cezası ateşle verilecektir. Cehennem, âhirette suçlulara ceza olarak tutuşturulan ateşin ismidir. Cehennemin en açık vasfı ateş olduğu için, bazen cehennem yerine ateş anlamına gelen "nâr" kullanılır.

Cehennem, azap yurdu olan ateşin özel ismidir. Arapça "cehmân" kelimesinden alınmış olup, bu da "cehm" den türetilmiştir. Cehm, sert ve çirkin olmak; cehmân, dibi görünmez derin kuyu demektir. "Kehennam" kelimesinden Arapçalaştırılmış, yabancı bir kelime olduğu da söylenmiştir.²³⁹ Kur'ân-ı Kerim'de cehennem kelimesi 77 yerde zikredilmekle birlikte; aynı anlamda kullanılan başka kelimeler de bulunmaktadır. Cehennem için Kur'an'da en çok "nâr (ateş) ismi kullanılır. Cehennemin diğer isimleri ise şunlardır: Harîk (yangın), hutame (ezip yok eden), sayır (alevler), hâviye (uçurum, çukur), lezâ (hâlis ateş, bedenin iç

238] 2/Bakara, 24

239] Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, c. 2, s. 64

organlarını söküp koparan), sekar (insanın derisini kavuran ateş), cahıym (yakıcı ateş), hamîm (kaynar su), semûm (sıcak rüzgâr), siccîn (hapishane, derin çukur), veyl (Vay haline!), ğayy (azıp sapmak).

İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre, kâfir, münafık ve müşrikler cehennemde ebedî kalırlar. Tevbe etmeden günahkâr olarak ölen ve Allah'ın kendilerini affetmediği mü'minler ise, cehennemde ebedî kalmazlar. Kendilerine günahları kadar azâb edilir. Sonra oradan kurtulup Cennet'e girerler ve orada ebedî kalırlar.

Kur'an'da Cehennem Tasviri

Cehennem ve oradaki hayat, Kur'ân-ı Kerim'de şu şekilde tasvir edilir: Suçlular cehenneme vardıklarında, cehennem onlara büyük kıvılcımlar saçar,²⁴⁰ uzaktan gözükteğünde onun kaynaması ve uğultusu işitilir.²⁴¹ İnkârcılar için bir zindan olan cehennem,²⁴² ateşten örtü ve yataklarıyla,²⁴³ cehennemlikleri her taraftan kuşatan,²⁴⁴ yüzleri dağlayan ve yakan,²⁴⁵ deriyi soyup kavuran,²⁴⁶ yüreklerle çöken,²⁴⁷ kızgın ateş dolu bir çukurdur.²⁴⁸ Yakıtı insanlarla taşlar olan cehennem,²⁴⁹ kendisine atılanlardan bıkmayacaktır.²⁵⁰ İnsanın içine işleyen bir sıcaklık ve kaynar su içinde, serin ve hoş olmayan bir kara dumanın gölgesinde bulunacak cehennemliklerin²⁵¹ derileri, her yanı sıra, azabı tatmaları için başka derilerle değiştirilecektir.²⁵² Onların yiyeceği zakkum ağacı,²⁵³ içecekleri kaynar su ve irindir.²⁵⁴ Orada serinlik bulamadıkları gibi, içecek güzel bir şey de bulamayacaklardır.²⁵⁵

Allah'ı görmekten mahrum kalacak inkârcı kâfirlere²⁵⁶ Allah bağışlayıp rahmet etmeyecek,²⁵⁷ cehennem azâbı onları

240] 77/Mürselât, 32-33

241]] 25/Furkan, 12

242] 17/İsrâ, 8

243] 7/A'râf, 40-41

244] 18/Kehf, 29

245] 14/İbrahim, 50; 23/Mü'minun, 104

246] 70/Meâric, 16

247] 104/Hümeze, 7

248] 101/Karia, 9-11

249] 66/Tahrim, 6; 2/Bakara, 24

250] 50/Kaf, 33

251] 56/Vâkıa, 42-44

252] 4/Nisâ, 56

253] 37/Saffat, 64-66

254] 56/Vâkıa, 53-55; 78/Nebe', 25

255] 78/Nebe', 24

256] 83/Mutaffifin, 15

257] 4/Nisâ, 137, 168

kuşatacaktır. Günahkâr mü'minler, cehennemde ebedî kalmayacaklar, Peygamberimiz'in hadislerinde de bildirildiği gibi, cezalarını çektikten sonra cennete konulacaklardır.²⁵⁸

Cehennemin Yedi Kapısı ve Cehennem Tabakaları

Kur'an'ı Kerim'de cehennem'in yedi kapısının olduğu belirtilmektedir. *"Cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır."* (15/Hicr, 44) Bu âyet, iki şekilde tefsir edilmiştir: a- Cehenneme girecekler çok olduğu için yedi kapısı vardır. b- Cezalandırma, azgınlığın çeşit ve derecelerine göre olacağı için cehennem'in yedi tabakası vardır. Bu tabakalar şunlardır:

Cehennem: "Derin kuyu" demektir. Cehennem tabakalarına ait yedili tasnif sisteminde azabı en hafif olan en üst tabakadır. Sünnî âlimlere göre burası günahkâr mü'minlerin azap yeri olacak, bunların azabı sona erdikten sonra boş kalacaktır. Bu durumda cehennem, genel olarak âhiretteki azap yerinin bütününün; özel olarak da en üst tabakasının adı olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de 77 âyette geçmektedir.

Caḥıym: "Kat kat yanan, alevi ve ısı derecesi yüksek ateş" anlamında olup 26 âyette ve bazı hadislerde geçer. Kur'an'da daha çok cehennem yerine, birkaç âyette de "tutuşturulmuş yakıcı ateş" anlamında kullanılmıştır.

Hâviye: "Yukarıdan aşağıya düşmek" anlamındaki hüviy kökünden isim olan hâviye, "uçurum, derin çukur" mânâsına gelir. Kur'an'da sadece bir yerde²⁵⁹ zikredilmiş ve âyetin devamında hâretin yüksek ateş diye izah edilmiştir.

Hutame: "Kırmak, ufalayıp tahrip etmek" anlamındaki hatm kökünden olup, "Allah'ın yüreklere kadar tırmanan tutuşturulmuş ateşi" diye açıklanmıştır.²⁶⁰

Lezâ: "Hâlis ateş" anlamına gelen kelime Kur'an'da bir yerde geçmekte ve "bedenin iç organlarını söküp koparan" diye nitelendirilmektedir.²⁶¹

Sayır: "Tutuşturmak, alevlendirmek" anlamındaki sa'r kökünden sıfat olup, Kur'an'da 17 âyette yer alır. Kur'an'da çoğunlukla cehennemin bir adı olarak, bazen de "tutuşturulmuş, alevli ateş" mânâsında kullanılmıştır.

258] Buhârî, Rikak 51, Tevhid 19; Tirmizi, Birr 61; İbn Mâce, Mukaddime 9

259] 101/Karia, 9

260] 104/Hümeze, 4-7

261] 70/Meâric, 15-16

Sakar: “Şiddetli bir ısı ile yakıp kavurmak” anlamındaki sakr kökünden isimdir. Dört âyette cehennem kelimesi yerine kullanılmış, bunlardan bir âyette²⁶² “yaktığı şeyi tüketircesine tahrip etmekle birlikte sönmeyip yakmaya devam eden ve insanın derisini kavuran” şeklinde nitelendirilmiştir.

Kur'an'da cehennem için kullanılan başka kelime ve terkipler de mevcuttur. Beş âyette “*azâbü'l-harîk*” (yakıcı, ateş, yangın azabı) cehennem için kullanılır. 12 Âyette geçen “*hamîm*” (kaynar su) cehennemdeki azap türlerinden biri olmak üzere, bunun, cehennemliklere içirileceği ve başlarından aşağı döküleceği beyan edilir. “*Semûm*”: Temas ettiği şeyi zehir gibi etkileyip dokularına işleyen sıcak rüzgâr anlamındadır. Cehennem azabının türlerinden olmak üzere iki âyette geçer. Hapishane, derin çukur anlamındaki “*Siccîn*” kelimesinin cehennemin veya oradaki vadilerden birinin adı olduğu kabul edilir. Azıp sapmak anlamındaki “*ğayy*” kelimesi ile, yazıklar olsun, vay haline! anlamındaki “*veyl*” kelimesinin cehennemdeki bir kuyu, dağ veya vadinin adı olduğu da belirtilir.

İslâm âlimleri, cehennemin yedi kapılı (yedi tabaka) oluşu üzerinde durmuşlardır. Ebussuud'a göre kapıların daha az veya daha çok değil de yedi oluşu, oraya girmeye sebep olan vasıtaların, yani beş duyu organıyla, şehvet ve gazap temayüllerinin toplam aynı sayıda olmasıyla ilgilidir. Elmalılı ise şöyle bir yorum yapmaktadır: İnsanın mükellefiyet organları beş duyu ile birlikte kalp ve tenasül uzvudur. Manevî anlamdaki kalp kapısı açık olursa kişi doğru yoldan yürüyerek cennete girer, aksi takdirde yedi organ, mükellefi yedi çeşit azaba sürükler. Nitekim cennet ehlinde söz eden âyetlerde onların kalplerinde kin ve kötülüğün bulunmadığı ifade edilir.²⁶³

Hâviye, uçurum, derin çukur demektir. Hâviye adlı cehennemin derinliğini düşün! Dünyadaki şehvetlerin, nefsânî isteklerin derinliklerinin bir sonu olmadığı gibi, Hâviye'nin de derinliğinin sonu yoktur.

Nasslarda hâkim olan temaya göre insanla Allah arasındaki aslı münasebet, sevgi ve rahmete dayanır. Esmâ-i Hüsnâ içinde kâinata ve özellikle insana yönelik olanlardan sadece iki veya üçü kahr ve gazap ifade etmekte, diğerleri karşılıklı rıza ve muhabbet anlamını içermektedir. İslâm'da asıl olan kulun itaat etmesi, Allah'ın dünya ve âhirette mükâfatlandırmasıdır. Ceza, aslı unsur olmayıp kötülüklerin önlenmesi için bir tedbirdir. İnsandaki

262] 74/Müddessir 28-29. âyetlerde

263] Elmalılı, a.g.e. Eser Y. c 5, s. 3066

adalet duygusu ve müeyyide/yaptırım anlayışı, âhiret hayatındaki ceza ve mükâfatın varlığını gerekli kılar.

Allah ile kul arasındaki bağın ulûhiyet açısından rahmete, kulluk açısından tâzime dönüşen bir muhabbete dayanması esas alınmış olmakla birlikte eğitilmesi çok zor olan insanlar için azap, diğer dinlerde olduğu gibi İslâm'da da bir müeyyide olarak kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de cehennem azabı çeşitli etkileriyle yakıcı olan ateşle tasvir edilmiştir. Azap âyetlerinin incelenmesinden anlaşılacağı üzere ateş, maddî bir ateş olup yakıtı insanlar ve yanma özelliği bulunan taşlardan (yahut putlardan) ibârettir. Bu ateş; alevlenen, sönmeye yüz tuttukça tekrar tutuşturulan, vücudu saran, tahripkâr yakıcılığı ile bedeni pişirip parçalayan ve iç organlara kadar nüfuz eden bir ateştir. 77/Mürselât sûresi, 32-33. âyete göre cehennem ateşinin develer ve saraylar kadar kıvılcım saçtığı belirtilir. **Bir hadiste, dünya ateşinin kemmiyet ve keyfiyet açısından cehennem ateşinin yetmişte biri olduğu ifade edilmiştir.**²⁶⁴

Bir âyetin dolaylı,²⁶⁵ bir hadisin de açık ifadesine göre²⁶⁶ cehennem yakıcı ateşi gibi dondurucu soğuğu da bir azap türüdür. **Çeşitli âyetlerde cehenneme gireceklerin simalarından tanınacakları, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanarak yüzleri üstü ateşe atılacakları, cehennem kaynamaktan doğan uğultusunu duyacakları, hiddetli ve dehşetli görüntüsünü müşahade edecekleri anlatılır.** Yine Kur'an'ın beyanlarına göre cehennemlikler kaynar sular, ateşten prangalar ve zincirler, ateşten elbiselerle cezalandırılacaktır. Kur'an'daki en açık ve etkili azap tasviri ise şöyledir: Altını ve gümüşü biriktirip de Allah yolunda harcamayanlar için bu altın ve gümüşler cehennem ateşinde kızdırılacak, sahiplerinin alınları, böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacaktır.²⁶⁷ Cehennem ehli açlık ve susuzluk hissedecek, fakat yemek olarak kendilerine, karınlarında erimiş madenler gibi kaynayacak zakum ağacı, darî' denilen zehirli nebat, içecek olarak da bağırsakları parçalayan kaynar su, kanla karışmış irin verilecektir.

Cehennem ehli, açlık ve susuzluklarını hiçbir şeyle gideremeyecek,²⁶⁸ cennet ehlinde su talepleri geri çevrilecektir.²⁶⁹ Yiyecek olarak hayvanların dahi yiyemediği bir nebat darî'²⁷⁰ ve

264] Müslim, Cennet 30; Tirmizi, Cehennem 8

265] 76/İnsan, 13

266] Buhâri, Bed'ü'l-halk 10; Tirmizî, Cehennem 9

267] 9/Tevbe, 34-35

268] 78/Nebe', 24; 87/A'lâ, 5

269] 7/A'râf, 50

270] 88/Gaşiye, 6

zakkum ağacı²⁷¹ takdim edilecektir. Bu kâfir ve âsilerin kalacakları yer, bir hapishanedir,²⁷² bu hapishanenin, her biri muayyen bir gruba ayrılmış olmak üzere, yedi kapısı vardır,²⁷³ bu hapishanenin bekçileri, çok sert olan meleklerdir,²⁷⁴ fakat bu yer altı hapishanesi de, bazısı diğerlerinden daha aşağıda olan birçok odalara bölünmüştür,²⁷⁵ üzerlerine ise, kapıları kilitlenmiş ateş²⁷⁶ salıverilecektir. Bu, kızgın ve yakıcı bir ateştir;²⁷⁷ Uzaktan bakıldığında homurtusu ve uğuldaması duyulan,²⁷⁸ doymaz bir ateştir bu.²⁷⁹ Lâvlar fışkırtan volkan gibi de kıvılcımlar saçmaktadır.²⁸⁰ Günahkârlar ise kâh kısıvrak²⁸¹ olarak, kâh boyunlarında bukağılar olduğu halde²⁸² alınlarından ve ayaklarından tutulup²⁸³ uzun zincirlere vurularak²⁸⁴ yüz üstü sürüklenirler²⁸⁵ ve yüz üstü²⁸⁶ ateşe, hem de sıkışık bir yere²⁸⁷ atılırlar; yakıcı bir ateşle²⁸⁸ tutuşturulurlar. Artık cehennem için yakıt ve odun olmuşlardır.²⁸⁹

Sıkıntı ve acıdan kendilerinden geçmiş olan suçlular, kaçmak istedikleri her seferde demirden kamçılarla²⁹⁰ dövülerek ateşin ta ortasına itilirler. Ateşten bir döşeğe yatırılacak, yine ateşten örtülere bürünecekler²⁹¹ ve ateş tarafından tamamen kuşatılacaklardır.²⁹² Bu öylesine bir alev ki, hep yüzlerini yalayacak,²⁹³ derilerini veya parmaklarını söküp alacak, istisnasız her yeri yakacak,²⁹⁴ kasıp kavuracak,²⁹⁵ kömüre çevirecektir.²⁹⁶ Onun nüfuzu bu

271] 37/Saffat, 62-66

272] 17/İsrâ, 8

273] 15/Hicr, 44

274] 66/Tahrim, 6; 74/Müddessir, 30-31

275] 4/Nisâ, 145

276] 90/Beled, 20; 94/İnşirâh, 8

277] 101/Karia, 1, 11

278] 25/Furkan, 12

279] 50/Kaf, 30

280] 77/Mürselât, 32

281] 25/Furkan, 13; 89/Fecr, 26

282] 13/Ra'd, 5; 24/Nur, 33

283] 55/Rahmân, 41

284] 40/Mü'min, 71; 69/Haakka, 32

285] 17/İsrâ, 97; 25/Furkan, 34

286] 27/Neml, 90

287] 25/Furkan, 13

288] 8/Enfâl, 50; 22/Hacc, 9

289] 2/Bakara, 24; 72/Cin, 15

290] 22/Hacc, 21-22; 32/Secde, 20

291] 7/A'râf, 41

292] 18/Kehf, 29; 29/Ankebut, 54-55; 39/Zümer, 16

293] 14/İbrahim, 50; 23/Mü'minun, 104

294] 70/Meâric, 16

295] 74/Müddessir, 28

296] 74/Müddessir, 29

kadarla da kalmayacak, ruhları ve gönülleri saracaktır.²⁹⁷ Ceza-
nın hafifletilmesi²⁹⁸ veya bu işin artık bitirilmesi dileğiyle feryad
edecekler,²⁹⁹ fakat bu boşuna olacak, bitmeyen bir azab içinde de-
rileri yenilenecek,³⁰⁰ tekrar feci inilti ve solumalarla baş başa kala-
caklardır. Derken kaynar suya sürülecekler,³⁰¹ kaynar su dökülecek
tepelerinden.³⁰² Derilerindeki gözeneklere nüfuz edecek yakıcı bir
rüzgâr (semûm) ve sonsuz derecede kaynar bir su (hamîm) içinde-
dirler. Üstlerinde ise bütün ümitleri çökertecek bir tarzda kesat
olan³⁰³ karanın karası dumandan bir gölge...³⁰⁴

Psikolojik Cezalar

Kur'an'daki cehennem tasvirlerinden anlaşıldığına göre yu-
karıda özellikleri belirtilen fizyolojik cezalardan başka, bir de
psikolojik nitelikli azap vardır. Bu tür azap, ruhlara en şiddetli
ıstırapı verecek; bu azaba müstahak olanların Allah'ı görmek-
ten ve O'nunla konuşmaktan mahrum bırakılarak ilahî lane-
te uğratılmaları şeklinde vuku bulacaktır.³⁰⁵ Bütün amellerinin
boşa gitmesi,³⁰⁶ Allah'a ortak kılınan putların kendisine bağla-
nanları terk etmesi,³⁰⁷ âhirette nasiblerinin olmaması,³⁰⁸ âhirette
unutulmaları,³⁰⁹ yarımsız bırakılmaları,³¹⁰ kovulmaları,³¹¹ detsuz
ve yarımsız kalmaları,³¹² göğün kapılarının onlara açılmaması,³¹³
özür beyan edemeyecek olmaları³¹⁴ ziyanda olmaları³¹⁵ gibi psiko-
lojik azaplarla da cezalandırılırlar.

Yine bunların yanında, ba's zamanında suçlular başları eğik
olduğu halde Allah'ın huzurunda dururlar,³¹⁶ yüzleri kara³¹⁷ ve

297] 104/Hümeze, 7

298] 23/Mü'minun, 107; Fâtır, 36

299] 35/Fâtır, 37

300] 4/Nisâ, 56

301] 40/Mü'min, 71-72; 55/Rahmân, 48

302] 22/Hacc, 19-20; 44/Duhan, 48

303] 56/Vâkıa, 44

304] 56/Vâkıa, 43

305] 2/Bakara, 161-162; 3/Âl-i İmran, 77

306] 2/Bakara, 217, 264, 266, 276

307] 6/En'âm, 94; 11/Hûd, 21

308] 2/Bakara, 102; 3/Âl-i İmran, 77, 176

309] 7/A'râf, 51; 45/Câsiye, 34

310] 17/İsrâ, 22

311] 17/İsrâ, 18, 39

312] 42/Şûrâ, 8

313] A'râf, 40

314] 77/Mürselât, 35-36

315] 2/Bakara, 27, 121; 3/Âl-i İmran, 85, 149

316] 32/Secde, 12

317] 3/Âl-i İmran, 106

somurtkan olacaktır.³¹⁸ Amel defterleri büyük küçük her şeyi kaydetmiştir.³¹⁹ Kendi organları, kendi aleyhine şahitlik ederler,³²⁰ günahlarını sırtlarına yüklenmişlerdir.³²¹ İnfakında cimrilik gösterdikleri malları boyunlarına dolanacaktır,³²² zemmedilmiş,³²³ kınanmış³²⁴ ve Allah'ın buğzuna uğramışlardır,³²⁵ hor ve hakirdirler,³²⁶ üzüntüler içinde parmaklarını ısıracaklardır.³²⁷

İslâm âlimleri, en büyük saâdet olan cemâl-i ilâhîyi müşâhede etmekten mahrum bulunmayı en ıstıraplı azap olarak telakki etmişlerdir. “Acıklı, büyük, şiddetli, aşağılayıcı, sürekli, uzun süreli” gibi nitelikler taşıyan cehennem azabının kâfirler için “*ahkab*” adı verilen uzun devirler süreceği, bunun kâinatın ömrü kadar sürekli olacağı, fakat ilahî irâdeye bağlı olarak sürenin uzatılıp kısaltılabileceği,³²⁸ Kur'an'da verilen bilgiler arasında yer alır.

Cehennem Ehli

Dünyada işlenen günahlara karşılık âhirette uygulanacak cezanın yeri anlamındaki cehenneme sadece lâayık olanlar girer. Rahmeti gazabını aşmış bulunan Allah, dilediğini hak ettiğinden fazla mükâfatlandırdığı halde,³²⁹ kimseye hak ettiğinden fazla azap vermez. Cehenneme lâayık olanlar kimlerdir? Yaratıkların en şerefli kılınan insan, Allah'ı tanımak gibi üstün bir yetenekle donatıldığına göre³³⁰ kâinatın yaratıcı ve yöneticisini tanıyıp O'nu tâzime dönüştürmüş bir sevgi ile sevmek, yani selim yaratılış istikametinden ayrılmayı inkârâ yöneldiği sürece cehennem ehlinden sayılmaya lâayık olur. Uhrevî cezadan, yani cehennemden kurtulmanın yegâne çaresi olan imanı Allah ile kul arasında oluşan bir sevgi telakki eden Kur'an, Allah'tan kula yönelik sevginin gerçekleşebilmesi için bütün semavî kitapları kucaklayan son ilahî mesajın tebliğcisi, geçmiş nebîlerin tasdikçisi, son peygamber Muhammed'e (s.a.s.) uymayı şart koşmuştur.³³¹

318] 77/Mürselât, 24

319] 18/Kehf, 49

320] 24/Nur, 24, 36

321] 6/En'âm, 31

322] 3/Âl-i İmran, 180

323] 17/İsrâ, 18, 22

324] 17/İsrâ, 39

325] 40/Mü'min, 40

326] 6/En'âm, 124

327] 25/Furkan, 27-29

328] 6/En'âm, 128; 11/Hûd, 107; 78/Nebe', 23

329] 2/Bakara, 105

330] 51/Zâriyat, 56

331] 3/Âl-i İmran, 31

Önceki peygamberlerin ümmetleri de dönemlerinde nebîlerine samimiyetle uymuşlarsa ebedî cezadan kurtulmuşlardır. Allah Teâlâ, kendilerinden ahid aldığı İsrailoğulları'na şöyle demiştir: *“Ben sizinle beraberim. Eğer namaz kılar, zekât verir, peygamberlerime inanır, onları desteklerseniz ve ihtiyacı olanlara faizsiz borç verirseniz günahlarınızı örter, sizi zemininden ırmaklar akan cennetlerime koyarım. Bundan sonra inkâr yolunu tutanız iyi bilsin ki doğru yoldan sapmıştır.”*³³² Ne var ki bunu takip eden âyetlerde anlatıldığı üzere İsrailoğulları da, kendilerinden benzer ahid alınan hristiyanlar da ahidlerini bozmuşlar, Allah'tan *“bir nur ve apaçık bir kitap”* getiren son peygambere uymamışlar ve böylece Allah'ın rızasından uzaklaşmışlardır.³³³

Allah, kullarından dilediğine azap etmeye muktedir olmakla birlikte³³⁴ O, azabının inkâr ve isyana karşılık olduğunu bildirmiştir.³³⁵ İman edip ilahî emirlere itaat edenlerin dışında kalan insanlarla cinler, inkârlarının derecesi ve günahlarının büyüklüğüne bağlı olarak cehennemde azap göreceklerdir.³³⁶ Peygamber gönderilmeyen (ve kendilerine ilahî mesaj hiç ulaşmamış olan) topluluklara azap edilmeyecektir.³³⁷ Buna karşılık Allah'ın huzuruna çıkacaklarına inanmayıp âyetleri inkâr eden kâfirler, Kur'an'a sırt çeviren yahûdiler, hristiyanlar, münafıklar, müşrikler, peygamberlerin bir kısmına inanıp diğerlerini inkâr edenler şiddetli azaba uğratılacaktır.³³⁸ Kur'an'da belirtilen sınırları (hudûdullah) aşır peygamberlerin bildirdiklerine aykırı davranan büyük günah sahibi mü'minler de azaptan kurtulamayacaklardır.³³⁹ Sözü edilen bu zümreler, kısaca kâfirler ve âsi mü'minler, azaplarını Allah'ın dilediği sürece kalacakları cehennemde çekeceklerdir.³⁴⁰

İman ile davranışlar arasında sıkı bir münasebet vardır. Gerçekten iman eden kimse, amellerini de imanı paralelinde yerine getirir. Kur'an, bütün kurtuluş vesilelerini iman-amel muatabakatına bağlar. İslâm tarihinin ilk dönemlerinden itibaren, mü'minlerde göze çarpacek davranış bozukluklarının yani günahların ebedî saadet açısından doğuracağı sakıncalar üzerinde

332] 5/Mâide, 12

333] 5/Mâide, 13-16

334] 5/Mâide, 40; 29/Ankebut, 21

335] 7/A'râf, 96; 9/Tevbe, 95

336] 4/Nisâ, 145; 16/Nahl, 88

337] 17/İsrâ, 15

338] 18/Kehf, 105-106; 4/Nisâ, 139, 145, 161, 172; 5/Mâide, 72-73; 3/Âl-i İmran, 151; 33/Ahzâb, 73

339] 4/Nisâ, 10, 14, 93, 97; 5/Mâide, 94-95; 24/Nur, 23, 63

340] 11/Hûd, 106-107; 78/Nebe', 23

durulmuştur. Hâricîler ve mu'tezile âlimleri, samimi bir tevbe ile telafi edilmeyen büyük günahları işleyenlerin, inkârcılar zümresine gireceğini ve ebedî olarak cehennemde kalacağını söylemişlerdir. İslâm tarihinde daima büyük çoğunluğu oluşturan ehl-i sünnet âlimleri ise, irade zaafı ve benzeri faktörlerle işlenecek günahların kalpteki imanı yok etmeyeceğine kani olmuşlar ve açık inkâr dışında kalan günahları işleyenlerin, bir süre cehennemde cezalandırılırsalar bile eninde sonunda oradan çıkıp cennete gireceklerini kabul etmişlerdir.

Meryem sûresinde cehennemden ve onun ehlinden bahsedildikten sonra, *"İçinizden oraya gitmeyecek hiçbir kimse yoktur."*³⁴¹ denilmektedir. Buradaki gidişin (vürûd) yorumu hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Söz konusu âyetlerden edinilen ilk kanaat, mü'minler de dâhil olmak üzere herkesin cehenneme uğrayacağı ve onu göreceği şeklindedir. Fakat bu ziyaret, doğrudan cennete gireceklerle bir zarar vermeyecektir. Cennet ile cehennem halkı arasında vuku bulacağı haber verilen karşılıklı konuşmalardan, cehennemliklerin cennetteki nimetlerden haberdar olacakları anlaşılmaktadır.³⁴²

Cehennem azabı ile cezalandırılacak kişiler, ilgili âyetlerin ışığında tasnife tâbi tutulacak olursa, hukukullah/Allah hakkı ile hukuku'l-ibâd/kul hakkına tecavüz edenler şeklinde bir gruplandırma yapmak mümkündür. Hukukullah'a tecâvüz, iman yolunu terk edip inkâra sapmak şeklinde özetlenebilir. Bu tecavüz türü küfür, şirk, nifak, Allah'ın âyetlerini ve peygamberlerini tekzip gibi kavramlarla birçok âyette dile getirilerek eleştirilmiş ve mücrimler diye nitelendirilen bu mütecavizler için *"Allah'ın düşmanı"* tabiri kullanılmıştır. Yanılmak, kulun âdeti bir özelliği ise, bağışlamak da Allah'ın en çok vurgulanan bir sıfatıdır. Ancak, kul, hatalarında ısrar eder ve *"suçu kendisini çepeçevre kuşatırsa"* muhakkak ki ebediyen cehennemde kalır.³⁴³ Şu âyetler de cehennemlik insan tipini etkileyici bir şekilde tasvir etmektedir: *"Alabildiğine inat eden, hayra (veya Allah yolunda harcamaya) var gücüyle engel olan, Allah'a ortak koşan, şüpheci, nankör."*³⁴⁴

Kul hakkına tecavüz eden tiplerle ilgili birçok âyet ve hadis mevcuttur. Âyetlerde bu kişiler hakkında zâlim, katil, kibirli, mü'minlere işkence yapan, yetim malı yiyen gibi vasıflar sıralanmakta, duyu organları sağlam ve zihnî muhakemeleri yerinde

341] 19/Meryem, 71

342] bk. 7/A'râf, 50

343] 2/Bakara, 81

344] 50/Kaf, 24-26

olduğu halde gerçeği görüp idrâk etmeyen bu kişiler için “dört ayaklı hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkın”³⁴⁵ ifadesi kullanılmaktadır. Bir âyetin tasviri de şöyledir: “Alabildiğine yemin eden, izzet-i nefsi bulunmayan, ötekini berikini ayıplayan, laf getirip götüren, cimri, aşırı zâlim, günaha dadanmış, kaba, haşin, şerefsiz ve soysuz.”³⁴⁶ Hadis kitaplarında yer alan çeşitli rivâyetler de bu tür tasvirleri dile getirmektedir. **Bir hadiste, kişileri cehenneme en çok sürükleyen iki şeyin ağız ile tenasül organı olduğu ifade edilmiştir.**³⁴⁷ Kadınların cehennem halkının çoğunluğunu teşkil ettiğini belirten rivâyet,³⁴⁸ eğer hadis kritiği açısından sahih ise, genelde kadın nüfusun erkek nüfustan fazla olduğunu göstermiş olabilir. **Çeşitli hadislerde, mü’min oldukları anlaşılan, fakat günahları sebebiyle cehenneme giren kimselerin secde halindeyken yere temas eden organlarına, iman mahalli olan kalplerine, Allah korkusundan yaşayan ve Allah yolunda uykusuz kalan gözlerine cehennem ateşinin nüfuz etmeyeceği belirtilmiştir.**

“Doğrusu Allah, iman edip sâlih amel işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Nankörlük edenler ise zevklenirler ve hayvanlar gibi yerler. Onların yerleri ateştir.”³⁴⁹ Bu âyet, kâfirin dünyada maddî hayattan faydalanma ve nefsinin istediğini yeme yönündeki çabasının, mü’minin öngördüğü çabadan daha fazla olduğunu belirtmektedir. Üstelik kâfir, maddî şeylerden yararlanırken tıpkı hayvan gibi kendisini kontrol etmeyi bilmemekte, helâl ve harama, başkasının varlığına saygı göstermemektedir.

Cehennem ehli, devamlı tartışacak ve çekeşecektir. Dünyadayken şerli önderlerinin sözünü dinleyenler, onları kendilerini sapırtmakla suçlayacak, önderleri ise kendilerini bütün suçlamalardan temize çıkarmaya çalışacaktır.³⁵⁰

Hadislerde belirtildiğine göre cehenneme girenlere farklı derecelerde azap edilecektir. Peygamberleri öldürenler, sapıklığa önderlik yapıp topluma bu şekilde yön verenler ve zâlim devlet başkanları en şiddetli azâba mâruz bırakılacaklardır.³⁵¹ Müslüman olmamakla birlikte Hz. Peygamber’i himaye eden ve dolayısıyla İslâmiyet’in yayılışını destekleyen Ebû Tâlib’e ise hafif bir azap

345] 7/A'râf. 179

346] 68/Kalem, 10-13

347] Müsned-i Ahmed, II, 291, 392, 442

348] Buhârî, Rikak 16; Müslim, İman 132

349] 47/Muhammed, 12

350] 34/Sebe', 31-33; 38/Sâd, 64; 50/Kaf, 27-28

351] Müsned-i Ahmed, I/375, 407; II/55

uygulanacaktır.³⁵² Cehennemdekilerin kimi ayak bileklerine, kimi dizlerine, kimi de beline ve göğsüne kadar ateşe gömülecek,³⁵³ kâfirlerin bedenleri büyütülerek farklı şekillere sokulacaktır.³⁵⁴

Beşerî adalet mekanizmaları, özellikle İslâm'ın hüküm sürmediği beldelerde mutlak adaleti sağlayamamaktadır. Hâkimlerin hâkimi olan Allah, âhiret hayatında mücrimlerin mutlaka ayrı bir statüye tâbi tutulacağını birçok âyette açıklamıştır. Bu bakımdan iyi ile kötünün farklı şartlarda, farklı sonuçlarla karşılaşacağı şüphesizdir. İman edenle etmeyenin, Allah'a itaat edenle O'na isyan edenin eşit tutulmaması, ilahî adâlet ve hikmetin gereğidir. Kur'an'ın çeşitli âyetlerinde, Allah'ın lütuf ve keremine güvenerek inkâr ve isyana düşülmemesi konusunda bütün insanlar uyarılmaktadır.³⁵⁵ İyilerle kötülerin hem dünya hayatında hem de âhirette farklı muamelelere tâbi tutulacakları ısrarla belirtilmektedir. Unutmamalldır ki, Allah'ın, bağışlayıcı olması yanında, azabı da şiddetlidir.³⁵⁶ İnkârcı ve isyankâr kullara azap etmek, hem bir adalet hem de rahmet olarak düşünülebilir. Nitekim günahkârlardan ilahî azabın geri çevrilmeyeceği anlatılırken Allah'ın geniş bir rahmet sahibi oluşuna temas edilmesinde de³⁵⁷ böyle bir hikmet aramak mümkündür. Kur'an ile birlikte bütün semavî kitaplarda yer alan bu temel hükmü yok farzedecek bir yorum, tümüyle isabetsiz ve geçersizdir. Ancak, suçluya uygulanacak cezanın sonsuza kadar ateş ve cehennem olup olmaması tartışmalı konudur.³⁵⁸ Cehennemde görülecek azabın miktar, şiddet ve şekillerini ancak Allah ve Rasûl'ünün bizlere bildirmesiyle ve bildirdikleri kadarıyla bilebiliriz.

Âhiret hayatının her devresinde olduğu gibi cehennem azabını ruh, beden ile birlikte çekecektir. Ancak cehennem hayatında sözü edilen acı, ıstırap, azap, ateş vb. şeyler, bu dünyadakilerine tam benzetilemez. Bunların iç yüzünü insanların bilmesi mümkün değildir; ancak Allah bilir.

*"O gün cehenneme: 'Doldun mu?' deriz, o: 'Daha var mı?' der."*³⁵⁹ Duyguları körelmemiş, hislerini kaybetmemiş hiçbir insan, bu ifadeleri okuduğu veya işittiği zaman, sakın olamaz. Ruhunda bir

352] Müsned-i Ahmed I/290

353] Müsned-i Ahmed bin Hanbel, III/ 13; Müslim, Cennet 33

354] Müslim, Cennet 44, 45; Tirmizi, Sıfatü Cehennem 3

355] 31/Lokman, 33; 35/Fâtır, 5; 57/Hadid, 14

356] 15/Hıcr, 50

357] 6/En'âm, 147

358] İslâm Ansiklopedisi, T.D. V. c. 7, s. 225 ve devamı

359] 50/Kaf, 30

şeylerin uyandığını, kabardığını hisseder. Cehennem öyle anlatılmış ki, sanki insan azmanı. Gözünü dört açmış, etrafında, yakınında gördüğü her şeyi içine çeken ve yok eden bir canavar gibi. Görevi, insan yemek! İnsan bu ifadeleri okuyup, ruh dünyasında canlandırdığı zaman hiç o müthiş tuzağa doğru gider mi? Yakınından bile geçmez.

Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyuruyor: *“Benim halim ateş yakan bir adamın misali gibidir. Ateş, etrafını aydınlatınca, pervaneler ve şu küçük hayvanlar, başlar içine düşmeye. O adam onlara mani olmaya çalışır. Onlar adama galebe çarlar da, düşünmeden kendilerini ateşin içine atarlar. İşte benimle sizin örneğiniz budur. Ben, sizi eteğinizden tutup ateşten çekiyor (alıkoymaya çalışıyorum). Ateşten uzak durun! Ateşten uzak durun! diye çağırıyorum. Sizler beni yeniyor ve düşünmeden kendinizi ateşin içerisine atıyorsunuz.”*³⁶⁰

Ya Rasûlallah, ne kadar merhametlisin! Sanki cehenneme karşı bize kalkan vazifesi görüyorsun. Çünkü sen cehennemin vehâmetini, dehşetini biliyordun. Onu her an görüyor gibi ona iman etmiştin. Böyle olduğu içindir ki *“Benim bildiğimi bilseydiniz, çok ağlar; az gülerdiniz.”* demiştin. Doğru, biz senin gibi ve senin kadar bilmediğimiz için ateşe doğru uçan kelebekler gibiyiz. Orada sanki bir şey var zannıyla koşuyoruz. Sen ise orada durmuş, gelenlere *“gidin buradan, burada bir şey yok, değilse helâk olacaksınız”* diyerek uzaklaştırıyorsun. Selâm olsun sana, ey Rasûl...

Kur'an'da Cehennem Tabloları

Yüce Rabbimiz, Kur'an-ı Kerim'de cehennem ve cennet hayatını idrâklerimize yaklaştıracak bütün ayrıntılarıyla bildirmektedir. Bu açıklamalar o derece canlıdır ki, bazen de ruhun etkileneceği şekilde tablolaştırılır ve seslendirilir. İslâm nizamına inanmayan ve bu Hak düzeni yaşamayanların atılacakları cehennemin azabını ve bu azabın kalplere korku salan dehşetini âyetlerden izleyelim:

*“Cehennem o azgınlara hepsinin buluşma yeridir. Onun yedi kapısı vardır. Her kapıdan onların girecekleri ayrılmış bir kısım vardır.”*³⁶¹ Dünya hayatında da o azgınlara hep aynı yerlerde buluşurlardı. Şeytanın süslü gösterdiği batakhanelerde, eğlence yerlerinde. Orada da aynı yerde buluşurlar. O cehennemin yedi kapısından her biri, başka bir koğuşa açılır. Her kapıya o azgınlardan bir miktar, nasıl olduklarına ve ne yaptıklarına göre, bölünüp ayrılmışlardır. Herkes konulduğu koğuştaki cefa çeker. *“Zaten onlar kıyamet saatini de*

360] Sahih-i Müslim

361] 15/Hıcr, 43-44

KUR'AN KAVRAMLARI SERİSİ İTİKÂDİ KAVRAMLAR

yalanladılar. O saatin geleceğini yalanlayanlara çılgın alevli bir ateş hazırlamışızdır. Bu ateş onlara uzak bir yerden gözükünce, onun kaynamasını ve uğultusunu işitirler. Elleri boyunlarına bağlanarak, dar bir yerden atıldıkları zaman, orada yok olup gitmeyi isterler. 'Bir kere yok olmayı değil; birçok defa yok olmayı isteyin' denir. De ki 'Bu mu iyidir, yoksa ebedî cennet mi daha iyidir?'³⁶² Cehennemin homurtusu ve uğultusu; kızdırılmış ve sinirlenmiş bir canavarın sağa sola saldırmaya hazırlanışını andırıyor. Haydi, yaklaşın bakalım! Böylesi bir canavarın önüne atılan avın halini bir düşünelim! Aynı şekilde cehenneme atılanların, cehennemin uğultusuna karışan, bitmek tükenmek bilmeyen feryatları... Sonsuza dek...

"O (cehennem) ne geri bırakır, ne de azaptan vazgeçer, insanın derisini kavurur." ³⁶³ Adiy bin Hatem (r.a.)'den Rasûlullah'ın şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Ateşten korununuz!" Râvi: "Rasûlullah sanki ateşe bakıyor gibi cehennemden çekindi" dedi. Sonra böyle buyurdu. Sonra üç defa sakınıp yüzünü çevirdi. Hatta biz, cehenneme bakıyor zannettik. Sonra: "Yarım hurma ile de olsa ateşten korununuz: Onu da bulamayan güzel bir söz (söylemek)le (korunsun)" buyurdu.³⁶⁴

Bir defasında Peygamberimiz, gülen bir topluluğa uğradı da: "Aranızda cennet ve cehennem anılırken gülüyorsunuz ha?!" buyurdu. Artık bu kimselerden hiç biri ölünceye kadar gülerken görülmedi.

"Âyetlerimizi inkâr edenleri ateşe sokacağız, derilerinin her yanışında azabı tatmaları için onları başka derilerle değiştireceğiz. Allah güçlüdür, hakîmdir." ³⁶⁵

"İşte Rableri hakkında tartışmaya giren iki taraf: O'nu inkâr edenlere, ateşten elbiseler kesilmiştir. Başlarına da kaynar su dökülür de bununla karınlarındakiler ve derileri eritilir. Demir topuzlar da onlar içindir. Orada, uğradıkları gamdan ne zaman çıkmak isteseler her defasında oraya geri çevrilirler. 'Yakıcı azabı tadın' denir." ³⁶⁶

"Allah, şüphesiz kâfirlere lânet etmiş ve onlara içinde sonsuz olarak temelli kalacakları çılgın alevli cehennemi hazırlamıştır. Onlar bir dost ve yardımcı bulamazlar. Yüzleri ateşte çevrildiği gün: 'Keşke Allah'a itaat etseydik, keşke Peygamber'e itaat etseydik!' derler. 'Rabbimiz! Biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat etmiştik. Fakat onlar bizi yoldan saptırdılar. Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver, onları büyük bir lânete

362] 25/Furkan, 11-15

363] 74/Müddessir, 28-29

364] Buhârî; Müslim

365] 4/Nisâ, 56

366] 22/Hac, 19-22

uğrat' derler. ³⁶⁷ Çılgın alevli bir ateş, "imdat" diyerek yardım isteyecekleri hiçbir dost ve yardımcı yok. Böyle bir pozisyonda birileri ateşte evire çevire pişiriliyor. Tıpkı şişlere takılmış etlerin ateşte çevrilerek pişirilmesi gibi. *"Yüzleri ateşte çevrildikleri gün..."* Ve ardından faydası olmayan pişmanlık feryatları. *"Rabbimiz biz Sana ve Rasûlüne itaat edeceğimize, yönetici ve büyükleri-mize itaat etmiştik, onları râzı etmeye çalışmıştık..."* Kendilerinin bu duruma düşmesine sebep olan yönetici ve büyüklere öyle öfkelenmişler ki, Rablerinden onlara iki kat azap talebinde bulunuyorlar, onlara lânet edilmesinin, yüreklerine su serpeceğine inanıyorlar.

"Tâğîlere/azgınlara kötü bir gelecek vardır. Onlar için cehennemde bir döşek vardır, orası ne kötü döşektir." ³⁶⁸

"Kitapları soldan verilenler; ne yazık o sol ashabına! İnsanın içine işleyen bir sıcaklık ve kaynar su içinde, serinliği ve hoşluğu olmayan kara bir dumanın gölgesinde bulunurlar. Çünkü onlar, bundan önce dünyada nimet içinde bulunurlar iken, büyük günah işlemekte direnir dururlardı." ³⁶⁹

Hava kavurucu sıcaktır. İnsanın derilerinin gözeneklerine işler ve vücutları kavurur. Su ise, son derece sıcaktır, ne serinletir ne de susuzluğu giderir. Orada bir gölge vardır. Kara dumandan bir gölge. Görünce çok sevinirler. Serinlemek için oraya doğru koşarlar. Fakat yakıcı, yalayıcı ve boğucu bir gölge olduğunu görünce müthiş bir hayal kırıklığı. Psikolojik azap. Azap içinde azap. Şüphe yok ki bu, alay ve eğlence mânâsıyla gölgedir. Bir gölge ki ne serinletir ve ne fayda verir. Şımarıklara bu sıkıntı ne acıdır. *"Onlar için cehennemden bir yatak ve üstlerine de örtüler vardır. Zâlimleri böyle cezalandırırız."* ³⁷⁰ Cehennem bir yatakhane gibi hazırlanmış. Konuklarının altına ateşten bir döşek, üstlerine ateşten bir yorgan ve başlarının altına ateşten bir yastık. Yatakhane, döşek, yorgan denilince insanın aklına istirahat, uyumak ve tatlı rüyalar gibi güzel şeyler gelir. Fakat böyle güzel şeyler düşman başına. Tabii yine aşağılayıcı alay sahnesi.

"Yakıcı ateşe yaslanırlar; kızgın bir kaynaktan içirilirler. Beslemeyen, açlığı gidermeyen kötü kokulu bir dikenden başka yiyecekleri yoktur." ³⁷¹ Cehennem konuklarının altına minderleri, yatakları serilmişti. Tabii hava çok sıcak olunca hemen içecek bir şeyler ikram edilir. Meşrubatlar gelir, fakat o da ne, fokur fokur kaynıyor. Ardından

367] 33/Ahzâb, 64-68

368] 38/Sâd, 55-56

369] 56/Vâkıa, 41-45

370] 7/A'râf, 41

371] 88/Gâşiye, 4-7

konuklara yemek ikram edilir. Öyle bir yemek ki insanın boğazında durunca ne ileri gider ne geri çıkar. İnsana boğulma anını sürekli yaşatır. Dikenli olduğu için boğazı da parçalamış ve oraya takılmış duruyor. Yiyenlerin açlığını da gidermiyor. Ne ağırlama!

*Sonra siz ey sapıklar, yalanlayanlar! Doğrusu zakkum ağacından yiyeceksiniz, karınlarınızı onunla dolduracaksınız.*³⁷²

Peygamberimiz: “Ey iman edenler, Allah’tan hakkıyla korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin.”³⁷³ âyetini okudu ve şöyle buyurdu: “Zakkumdan bir damla dünya yurduna damlatılsa, dünyadaki lerin yiyeceklerini acıttırdı. Öyle ise yiyeceği zakkum olan kimsenin hali nasıl olur?”³⁷⁴

*“Cehennem halkı, cennet halkına: ‘Bize biraz su veya Allah’ın size verdiği rızıktan gönderin’ diye seslenir, onlar da; ‘Doğrusu Allah dinlerini oyun ve eğlenceye alan, dünya hayatına aldanan inkârcılara ikisini de haram etmiştir’ derler. Bu günle karşılaşacaklarını unuttukları, âyetlerimizi bile bile inkâr ettikleri gibi biz de onları unutuyoruz.*³⁷⁵ Öteki dünyada unutulmamak için burada Allah’ı unutmamak ve sonu ateş olan işlerden kaçınmak gerekiyor. Şu dünyanın yaz sıcaklarında güneş altında durmaktan kaçınan insanın, cehennem sıcağına nasıl dayanacağını muhasebesini yapması gerekir.”³⁷⁶

*“Allah’ın Rasûlü’ne muhalefet etmek için (cihaddan) geri kalanlar, (sefere çıkmayıp) oturmaları ile sevindiler; mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi çirkin gördüler; ‘bu sıcakta sefere çıkmayın’ dediler. De ki: ‘Cehennem ateşi daha sıcaktır!’ Keşke anlasalardı! Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar!”*³⁷⁷

“Kitabı solundan verilmiş olana gelince; o, ‘keşke, der, bana kitabım verilmeseydi de, Hesabımın ne olduğunu bilmeseydim! Keşke onunla (ölümümle) her iş olup bitseydi! Malım bana fayda sağlamadı. Saltanatım (gücüm ve belgelerim) da benden ayrılarak yok olup gitti. (Böyle kimse hakkında, görevli cehennem bekçilerine şu ilâhî buyrukla hitap edilir:) Onu yakalayın da (ellerini boynuna) bağlayın; Sonra alevli ateşe atın onu! Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire sarın! Çünkü o, ulu Allah’a iman etmezdi. Yoksulu doyurmaya (kendi yanaşmadığı gibi, başkalarını da) teşvik etmezdi. Bu sebeple, bugün burada onun herhangi bir candan dostu yoktur. Ancak günahkârların yediği kanlı irinden başka

372] 56/Vâkıa, 51-53

373] 3/Âl-i İmran, 102

374] Tirmizi, Nesai, İbn Mâce

375] 7/A'râf, 50-51

376] Hasan Eker, Âhiret Bilinci, Denge Y., s. 67 ve devamı

377] 9/Tevbe, 81-82

yiyeceği de yoktur.”³⁷⁸

Amel defterlerini sollarından alanlar okurla kitaplarını. Okudukça renkleri gider. İçlerini bir haşyet ve pişmanlık ateşi kaplar. Bir taraftan kapkara bir geçmişi okur, bir taraftan hatırlar yaptıklarını; sevap hanesinde bir şeyin olmadığını, öbür tarafta ise isyan, fücür ve tuğyanla dolu amellerini görür. Mücrimler o zaman bolluğun ve darlığın bir imtihan, gerçek hayatın ise âhiret hayatı olduğunu anlarlar. Dünya hayatını gerektirdiği gibi kullanamadıklarını, emanetlere ihanet ettiklerini hatırlarlar. Ama ne yazık ki, vakit çok geçmiştir. Bu ceza gününde hatırlamanın ve pişmanlık duymanın bir faydası yoktur. Sadece; dünya hayatında, amel yurdunda, fırsatların geçmesine yanmaktan başka bir şey gelmez ellerinden.

*“O gün, gerçek hükümdarlık Rahman’ındır. İnkârcılar için yaman bir gündür o. O gün, zâlim kimse iki elini ısırarak; ‘ne olurdu ben de Peygamberlerle beraber bir yol tutsaydım’ diyecektir. ‘Vay başıma gelene! Keşke falanca’yı veli (dost ve lider) edinmeseydim. Andolsun ki bana gelen Kur’an’dan o saptırdı beni. Şeytan insanı yapayalnız ve yardımcısız bırakıyor. Nebî de: ‘Yâ Rabbim, kavmim, bu Kur’an’ı mehcür/terkedilmiş bıraktılar (buna iltifat etmediler, inananları da buna gelmekten alıkoydular) demiştir.”*³⁷⁹

Kendilerine gelen Rasûle ve Kur’an’a bîgâne kalanların karşılaştıkları pişmanlık, kendilerini yiyip bitirir. Kur’an’ı terkedenden, ona Rahman’ın tüm insanlığın hayat nizamı ve düsturları, esenliğe götüren hidâyet rehberi olarak değil; sıradan yazılan bir kitapmış gibi bakanların, ona yabancı kalanların, onu bırakıp beşerî ideoloji ve kanunlara sarılanların içerisinde düştükleri pişmanlık ve hasret böyle tasvir ediliyor. Sonlarının korkunçluğunu gören, hassasiyet ve duyarlılıktan yoksun olarak yaşamış insanlar farkında olmadan iki ellerini birden ısıırırlar. Akılları başlarına gelmiş, dehşet etraflarını sarmıştır. Ama bugün yapılacak bir şey yoktur artık.

*“Onların, ateşin başında durdurulmuş iken: ‘Ahh ne olurdu keşke biz (dünyaya) geri çevrilseydik de Rabbimiz’in âyetlerini yalanlamasaydık, iman edenlerden olsaydık’ dediklerini bir görsen!”*³⁸⁰ Elleri geçirmiş oldukları güçle, haksız yere mal toplayıp biriktiren, insanlara zulmeden mütekebbirler, Karunların, tağutların ve onlara yordakçılık yapıp, onları yaşatanların, tuğyanın bizatihi Allah’ın dinine karşı galebesi için müslümanlara savaş açan pis sürüngenlerin acı

378] 69/Hakka, 25-37

379] 25/Furkan, 26-30

380] 6/En’âm, 27

sonu böyle ifade ediliyor. Ellerine geçirdikleri saltanatın biteviye devam edeceğini zannediyorlardı. Bugün ümitsizlik, hasret ve zillet içerisinde, yaptıkları zulmün, katliamın ve haksızlığın, şerri ayakta tutmanın karşılığını göreceklerdir. Allah dâvâsının erlerini mağlup etmek için zâlimlerin yanında yer aldıklarına, onlara itaat ettiklerine pişman olacaklardır. Kendilerini yüceltip, takdis ettikleri erkânın da aynı akıbette, güçsüz, hakir, aşağılanmış halini görünce pişmanlıkları daha da artacaktır. Mala ve mülke, saltanat ve dünyaya olan sevgisini ve zâfiyetini aşamayıp kullara kul olanlar hasretler içerisinde yanmaya mahkûm olacaklardır.³⁸¹

*"İtaat edilenler (kendilerine) itaat edenlerden uzak durdular; azabı gördüler, aralarında-ki bağlar kesildi. İtaat edenler, şöyle dediler: 'Ah keşke bir daha dünyaya dönmemiz mümkün olsaydı da şimdi onların bizden uzak durdukları gibi biz de onlardan uzak dursaydık.' Böylece Allah, onlara işledikleri bütün fiilleri hasretler (pişmanlık ve üzüntüler kaynağı olarak) gösterecektir."*³⁸²; *"Elleri boyunlarına bağlı olarak dar bir yerden atıldıkları zaman orada yok olup gitmeyi isterler."*³⁸³; **O gün yok olup gitmek de aranıp ele geçmeyen bir arzudur. Bu tâkat götürmez sıkıntıdan kurtulmanın biricik yolu yok olup gitmektir. Ama, işte onların isteklerine karşı verilen cevap: "Bir kere değil, birçok kereler yok olmayı isteyin."³⁸⁴; *"Yüzleri ateşte (pişirilip) çevrildiği gün derler ki; 'eyvah bize keşke Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etseydik'"*³⁸⁵; *"Bir zaman gelir ki, inkâr edenler, 'keşke müslüman olsaydık' diye arzu ederler."*³⁸⁶; *"Ateşe sürüldükleri zaman; 'keşke dünyaya bir daha döndürülsek de, Rabbimizin âyetlerini inkâr etmeyip iman edenlerden olsak' dediklerini bir görsen. Hayır, ewelce gizleyip durdukları işleri karşlarına çıktı da ondan böyle söylüyorlar. Eğer geri dönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere dönerler. Çünkü onlar şüphesiz yalancılardır."*³⁸⁷; *"O gün kişi, ellerinin (yapıp) öne sürdüğü işlere bakar ve kâfir: 'Keşke ben toprak olsaydım' der."*³⁸⁸**

*"Cehennem, (kendisine atılacaklara) uzak bir yerden gözükünce, onlar, onun kaynamasını ve uğultusunu işitirler."*³⁸⁹ **İşitirler de tam bir nedâmet ve hüsrân içerisinde şöyle vah ederler: "... Keşke ölüm kati olaydı (da bir daha dirilmeyeydim) Malım bana fayda vermedi, gücüm**

381] Hüseyin Özhazar, Âhiret Bilinci, 121 ve devamı

382] 2/Bakara, 166-167

383] 25/Furkan, 13

384] 25/Furkan, 14

385] 33/Ahzâb, 66

386] 33/Ahzâb, 66

387] 6/En'âm, 27-28

388] 78/Nebe', 40

389] 25/Furkan, 16

de kalmadı.” Allah da ilgili meleklerle şöyle buyurur: “Onu tutun, bağlayın. Sonra da cehenneme yaslayın.”³⁹⁰

İnkârcı ve isyancı kullar cehenneme atıldığında; azap onları kuşatacak: “... Azap, onları tepelerinden ve ayakları altından saracak.”³⁹¹

“İşte siz, ey sapıklar, yalanlayanlar! Doğrusu bu zakkum ağacından yiyeceksiniz, karınlarınızı onunla dolduracaksınız. Onun üzerine (erimiş maden tortusu gibi) kaynar su içeceksiniz. Hem de susamış develerin suya saldırışı gibi içeceksiniz.”³⁹²

“Bu içki, ne fena bir içki ve bu ateş de ne kötü konaklama yeridir.”³⁹³

Tabiidir ki, azap görenler, bu korkunç acıdan kurtulmak, ıstırapı ölümden daha ağır olan cehennemden çıkmak isterler; ama nafil: “Oradan her çıkmak istedikçe, yine o ateş içine döndürülürler ve onlara: ‘tadın bakalım yalanlayıp durduğunuz o ateşin azabını’ denilir.”³⁹⁴ Çaresizlik içinde bunalırlar da ilgili meleklerle iltica ederler:

“Ateşte olanlar, cehennem bekçilerine: ‘Rabbimize yalvarın da hiç değilse bir gün azabımızı hafifletsin’ derler. Cehennem bekçileri de şöyle söyler: ‘Size peygamberleriniz belgelerle gelmemiş miydi?’ ‘Evet, gelmişti.’ ‘O halde kendiniz yalvarın. Ancak inkârcıların yalvarışı boşunadır.’”³⁹⁵ Cehennem azabını çekenler, hiçbir dostun ve hiçbir yardımcının olmadığını anlarlar da Allah’a yönelirler ve şöyle yalvarırlar:

“Rabbimiz! Bizi, azgınlığımız yenmişti; sapık bir toplum olmuştuk. Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer (Seni inkâra ve Senin düzenine isyana) dönersek, artık şüphesiz biz zulmetmiş oluruz.’ (Allah da) buyurur ki: Al-çaldıkça alçalın, sinin orada! Bana karşı konuşup mazeret beyan etmeyin. Zira kullarımdan bir zümre: ‘Rabbimiz! Biz iman ettik; öyle ise bizi affet; bize acı! Sen merhametlilerin en iyisisin, demişlerdi. İşte siz onları alaya aldınız; sonunda onlar (ile alay etmeniz) size beni hatırlatmayı unutturdu, siz onlara gülüyordunuz.”³⁹⁶

“İnkâr edenlere cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki ölsünler, cehennem azabı da onlara biraz olsun hafifletilmez. İşte biz, küfürde ileri giden her nankörü böyle cezalandırırız. Onlar orada: Rabbimiz! Bizi çıkar, (önce) yaptığımızın yerine sâlih amel yapalım, diye feryad ederler. Size düşünecek kimsenin düşünebileceği kadar bir ömür vermedik mi? Size

390] 69/Haakka, 27-31

391] 29/Ankebut, 55

392] 56/Vâkıa, 51-56

393] 18/Kehf, 29

394] 32/Secde, 20

395] 40/Mü'min, 49-50

396] 23/Mü'minun, 106-110

uyarıcı (peygamber) de gelmişti. Artık tadın (azabı)! Zâlimlerin yardımcısı olmaz.”³⁹⁷

“O (cehennem), insanlık için sizden ileri gitmek ya da geri kalmak isteyen kimseler için, gerçekten çok büyük bir uyarıcıdır. Her nefis, kazandığına (yaptığına) karşılık bir rehindir; ancak (hesap defteri/karnesi) sağ yandan verilenler başka; Onlar, cennetler içindedir. **Günahkârlara), ‘Sizi şu Sakar’a/yakıcı ateşe sokan nedir?’ diye uzaktan uzağa sorarlar. Onlar şöyle cevap verirler: ‘Biz namazımızı kılmıyorduk, yoksulu doyurmuyorduk, (bâtıla) dalanlarla birlikte dalıyorduk. Din/ceza gününü de yalan sayıyorduk. Nihâyet (bu haldeyken) bize ölüm gelip çattı. Artık şefaâtçilerin şefaati onlara fayda vermez. Böyle iken bunlara ne oluyor ki, âdetâ aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi (hâlâ) öğütten yüz çeviriyorlar? Güya onlardan her biri, kendisine (önünde) açılmış sayfalar (îlâhî vahiy) verilmesini istiyor. Elbette olacak şey değil! Aslında onlar, âhiretten korkmuyorlar. Ama bu, gerçekten bir ikazdır! Dileyen onu (düşünür) öğüt alır. Bununla beraber, Allah dilemeksizin onlar öğüt almazlar. Kendisinden sakınılması gereken O’dur; kendisine başışlamak yaraşan da.”**³⁹⁸

“Kim Allah’a ve Rasûlü’ne karşı gelirse, bilsin ki ona (kendisi gibilerle birlikte) içinde ebedî kalacakları cehennem ateşi vardır.”³⁹⁹

“Kitabı sol tarafından verilene gelince; o, ‘keşke, der, bana kitabım verilmeseydi de, hesabımın ne olduğunu bilmeseydim! Keşke onunla (ölümümle) her iş olup bitseydi! Malım bana hiç fayda sağlamadı. Salatanatım (gücüm ve belgelerim) da benden (koptu,) yok olup gitti. (Böyle kimse hakkında görevli cehennem bekçilerine şu ilahî buyrukla hitap edilir:) Onu yakalayın; (ellerini boynuna) bağlayın; sonra alevli ateşe atın onu! Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire sarın! Çünkü o, ulu Allah’a iman etmezdi. Yoksulu doyurmaya (kendi yanaşmadığı gibi, başkalarını da) teşvik etmezdi. Bu sebeple, bugün burada onun herhangi bir candan dostu yoktur. Ancak günahkârların yediği kanlı irinden başka yiyeceği de yoktur.”⁴⁰⁰

Cehennemle İlgili Bazı Hadis-i Şerifler

“Şüphesiz ki kıyamet gününde cehennemliklerin azap itibarıyla en hafif olanı, ayaklarının altına iki kor parçası konulan ve onların sıcağından beyni kaynayan kimsedir. O zanneder ki kendisinden daha şiddetli azap gören hiç kimse yoktur. Hâlbuki o, onlar içinde azabı en hafif olanıdır.”⁴⁰¹

397] 35/Fâtır, 36-37

398] 74/Müddessir, 35-56

399] 72/Cin, 23

400] 69/Haakka, 25-37

401] Buhârî, Rikak 51; Müslim, İman 363, 364; Tirmizî, Cehennem 12

“Yüce Allah, azabı en hafif olan kimseye ‘dünyada olan her şey senin olsaydı (kendini kurtarmak için) onu fidye olarak verir miydin?’ diye soracak. O: ‘Evet’ diye cevap verecektir. Bunun üzerine Allah Teâlâ: ‘Ben senden, sen henüz Âdem’in sulbünde iken bundan çok daha kolayını istemiştin. O da, Bana şirk koşmamandı. Fakat sen şirkten başkasını kabul etmedin.’ buyuracaktır.”⁴⁰²

“Âdemoğlunun yaktığı ateş, cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir parçadır.”⁴⁰³

“Sizin (şu dünya) ateşiniz, cehennem ateşinin yetmiş cüz’ünden bir parçadır.” Ashâb: “Yâ Rasûlallah, Dünya ateşi (kâfirleri, fâcirleri azap için) herhalde kâfidir” dediler. Rasûlullah: “Cehennem ateşi (miktar ve sayıca) dünya ateşleri(nin tümü) üzerine altmış dokuz derece fazla kılındı. Bunlardan her birinin harareti, bütün dünya ateşinin harareti gibidir.”⁴⁰⁴

“Kıyamet gününde bir kişi getirilip cehenneme atılır da cehennemde onun bağırsakları derhal karnından dışarı çıkar. Sonra o kişi (bağırsakları etrafında) değirmen merkebinin değirmende döndüğü gibi döner. Bunun üzerine cehennem halkı o kişinin başına toplanıp da: ‘Ey filan! Halin nedir? Sen bize (dünyada) iyilikle emredip bizi kötülükten nehyeden (bir öğütücü) değil miydin?’ derler. O da: ‘(Evet ben öyleydim, fakat) ben sizi ma’ruf ile emrederdim; hâlbuki kendim yapmazdım. Yine ben sizi münkerden nehyederdim de kendim işlerdim!’ diye cevap verir.”⁴⁰⁵

“Cehennem irininden bir kova dünyaya dökülmüş olsa, dünyadaki-lerin hepsi kokardı.”⁴⁰⁶

“Cehennem, şehvetlerin perdeleriyle örtülmüştür. Oraya şehvetler (irtikâbı) ile (girilir). Cennet de nefsin hoşlanmadığı ibâdetlerle korunmuştur. (Buraya da ibâdet meşakkatleriyle girilir)”⁴⁰⁷

“(Ashâbım!) Cennet, sizin her birinize nalininin tasmaından (ayak kabısının bağından) daha yakındır. Cehennem de bunun gibi (yakın)dır (Tâat cennete; ma’siyet de cehenneme yaklaştırır).”⁴⁰⁸

“Ateşle azâb vermek, sadece ateşin sâhibine (Allah’a) âittir.”⁴⁰⁹

402] Buhârî, Rikak 49; Müslim, Müsafirûn 51, 52

403] Muvatta, Cehennem 1; Müsned-i Ahmed 2/ 467

404] Buhârî, Tecrid-i Sarih c. 9, s. 50

405] Buhârî, Tecrid-i Sarih, c. 9, s. 51

406] Tirmizî, Cehennem 4; Müsned-i Ahmed, 3/ 28, 83

407] Buhârî, Tecrid-i Sarih, c. 12, s. 195

408] Buhârî, Tecrid-i Sarih, c. 12, s. 195

409] Ebû Dâvud, Cihad 122, h. no: 2675, Edeb 176, h. no: 5268

Konuyla İlgili Birkaç Uyarı

Çocuklara, mükellef yaşlarında olmadıkları halde “Allah yakar!” diyerek, onu güya terbiye etmek, Allah’ın yakıcılığını ve cezasını önceliklemek en azından üç büyük yanlış içerir. Allah’a iftira atılmış olur; Allah, çocukları çok sever, onların yaptığı hiçbir şeyden dolayı yakmaz. Allah, azabıyla korkulan vasfından önce, sevilmesi gereken merhametli Rabbimizdir. Terbiye yönüyle de sevgi esasına dayanmayan, ceza ve korkutmaya dayanan terbiye çocuk üzerinde olumsuz etkileri olan bir yaklaşımdır, bu yönüyle de yanlıştır.

Cennet ve cehennem konusunda bazı vâizlerin ve halk kitaplarının mübalağalı tasvirleri sözkonusudur. Bunlar terğib ve terhib amaçlı ifadelerdir. Ama unutmamalıyız ki, cehennem gaybla ilgili bir konudur. Dinle ve özellikle de gaybla ilgili konularda delilsiz beyanlar çok yanlıştır.

Cehennem ve cennetle ilgili fıkralar anlatmak, anlatılan fıkralara tasvip ederek veya gülerek katılmak, dini, cennet ve cehennemî alaya almak ve küçümsemek demek olduğundan çok tehlikelidir. Bu tür Bektaşî fıkralarına veya güncel yakıştırmalara iltifat edilmemesi gerekir.

Ve Cehennemin Düşündürdükleri

Dünya hayatındaki inanç ve eylemlerin sonucu olarak cennet ve cehennem iki önemli neticedir. Her ikisi de Cenâb-ı Hakk’ın esmâ ve sıfatlarının gereğidir. Mü’min için hem cennet hem de cehennem rahmettir. Kur’an, cehennem azabının dehşetini belirttikten hemen sonra, cin ve inse “*Rabbimiz’in hangi nimetlerini yalanlarsınız?*”⁴¹⁰ diye hitap ediyor. Burada kast edilen nimet: Cehennemin, bütün dehşetiyle insanın içinde bir ürperti meydana getirerek, mü’minin hayatını tanzim hususunda fikir ve ibret vermesidir. Cennet, yüce duygulu insanlar için, onları yüksek zirvelere sevketmekte sebep olduğu gibi, cehennem de, seviyesi olgunluğa ermemiş insanların ondan korkmaları sebebiyle hayatlarını ciddi bir kontrol altına almalarına sebeptir. Cehennem, tehlikeli bir yolda yakılmış bir ateş gibidir. O yola düşmekten insanı korur. Cennet ise, müstakim/dosdoğru yola kurulmuş bir sofradır; insanı o yola davet eder. Böylece her ikisi de neticeyi düşünebilen insanlar için ayrı ayrı birer nimet olmuş olur.

“Dünya hayatını ve güzelliklerini arzulayanlara, orada işlediklerinin

---

410] 55/Rahmân, 35-36

karşılığını eksiksiz veririz. Ancak, âhirette onlara ateşten başka bir şey yoktur.”⁴¹¹ Hayatımız, sağ ve sol omuzlarımızdaki kameramanlarca filme alınmaktadır. “Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.”⁴¹² Akıllı yatırım, âhirete yapılan yatırımdır. Kazançlı ticaret, Allah’la yapılan ticarettir; gerçek anlamda iman edip mal ve canla Allah yolunda cihad ederek cenneti satın almak, cehennemden kurtulmaktır. Kur’an’da anlatılan canlı cehennem tasvirleri, haram zevkleri insanın boğazına dizecek cinstedir. Haram-helâl demeden yiyip içmek, gezip tozmak, gülüp oynamak, nefsin her istediğini yapmak, dünyadan kâm almak belki önemli olurdu: Eğer cehennem olmasaydı. Ama unutmayalım ki cehennem var. Ve bize çok uzak da sayılmaz. İyi ki cehennem var; yoksa insanoğlunu hiçbir şey zaptedemezdi. Dünya lezzetleri, eğlence ve ziyafetleri, yatlar, katlar... için ibâdeti, yaratılış gayesini unutarak bütün gücünü sarfetmeye gelmediğimiz belli olacak, sınavın çileli zevki ortaya çıkacak. İyi ki cehennem var; yoksa insan azdıkça azar, ezdikçe ezerdi. “Zâlimler için yaşasın cehennem!”

Yanma acısı, belki acıların en dayanılmazıdır. Kibrit ateşine, bir kibrit sönünceye kadar dayanamıyor parmağımız. Küçük bir yanık günlerce nasıl acı vermektedir, hemen hepimiz biliriz. Günahlarla, haramlarla iç içe yaşayan insan, gözleri kapalı uçuşuma koşan, elindeki benzin bidonuyla ateşle oynayan insandan daha feci bir durumdadır aslında. Hz. Yusuf, Rabbinin burhanını gördüğü, haramların iç yüzüne şahit olduğu için davet edildiği günahı dünya hapsine tercih etmişti.⁴¹³

Şeytan, haramlara sahte güzellik makyajı yapmakta, insan nefsinde bir çeşit hallüsinasyonlar oluşturup göz boyamaya çalışırken; müslüman, Allah’ın yasaklarında güzellik olmadığı bilinciyle oyuna gelmemeli, şeytanın taktığı maskenin altındaki çirkinliği görebilmelidir. Her haram, cehenneme düşme, ateşe atılma olarak gelmeli müslüman gözünde. Âhirete, cennet ve cehenneme yakinen iman etmek, gözle görür gibi iman etmektir. Mikroskopla dıştan temiz gibi görünen suya bakan insanın mikropaları gördüğü gibi derin bakış, feraset ve hikmetle görüş hâkim olmalı.

Cehenneme çok uzak sayılmayız. Dünyamız, ateş topunun üzerinde duruyor. 50 km.lik ince bir yer kabuğunun altı cehenneme benzer ateş yığınının ibaret. Volkanik dağlardan çıkan lavlar

411] 11/Hûd, 15-16

412] 99/Zilzâl, 7-8

413] 12/Yûsuf, 24

insana altımızdaki ateşi ve cehennemi hatırlatması açısından ne dehşet verici görüntüler sahneliyor! Bu yüzden cehennemin bulunduğu yerin yer altı olduğunu söyler bazı âlimler.

Şeytan, bazı mü'mine şöyle yaklaşıyor: "Nasıl olsa cehennem mü'mine ebedî değil; günahlarını zaten Allah affeder, affetmese bile kısa bir müddet yanıp cennete gidersin, çok önemli değil!" Dünyada 10-15 senelik hapis cezası ile bile karşılaştırıverelim durumu. Hangi akıllı biraz zevkleneyim diye bu kadar hapsi göze alır? Dünyadaki işkencelerle zebanilerin işkencelerini karşılaştırabiliriz. Dünya ateşinden 70 misli büyük ve güçlü ateşi, insanların cezası ile şedîdü'l-ıkab olan Allah'ın azabının büyüklüğünü mukayese edebilirsiniz.

Cehennem ehlinin pişmanlıkları, vicdanlarını kanatan ıstırapları hep ruhîdir; ancak, alev alev ateşin içine girmeleri, yanan derilerinin yerine azabın yenilenmesi için derhal yeni deri giydirilmesi ve organlarının kendi aleyhinde şahitlikte bulunması gibi hususlar ise tamamen cesede mahsus azap çeşitleridir. O yüzden cehennem azabı, hem cesede, hem ruha beraber etki edecektir.

Bizim için cennet garanti olmadığına, cehennemden kurtuluşumuzun kesinleşmediğine, ölümün de her an gelebileceğine, cennet ve cehennemin inanç ve yaşayışımıza bağlı olduğuna göre, her ânımızı müslümanca geçirmeli, az sonra ölecekmişiz gibi âhirete hazır olmalıyız.

Mü'minin Allah'a itaat etmek sûretiyle cehennem ateşinden kaçınması gerekir. Cehennemin Kur'an'da tasvir olunan dehşeti, insana gerçek anlamda iman ve sâlih amele sarılıp bu feci akıbetten korunması için bir öğüt olarak algılanmalıdır. İnsanın eğitimi ve iyi davranışlara yönlendirilmesi açısından cennet ve cehennem inancının dünya hayatına etkileri açıktır. Kişi, gizli ve açık yaptığı her şeyin karşılığını bulacağını ve cehennemdeki cezanın dehşetini hatırladığında, elbette hareketlerine çeki düzen verme ihtiyacını duyacaktır.

"Ey Rabbimiz! Bize dünyada da hasene (güzellik ve iyilik) ver, âhirette de hasene ver. Bizi cehennem azâbından koru!"⁴¹⁴; "Ey Rabbimiz! İman ettik; bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azâbından koru!"⁴¹⁵

414] 2/Bakara, 201

415] 3/Âl-i İmran, 16

Nâr ve Cehennemle İlgili Âyet-i Kerimeler

A- Ateş (Azâb) Anlamındaki "Nâr" Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 145 Yerde): 2/Bakara, 17, 24, 39, 80, 81, 126, 167, 174, 175, 201, 217, 221, 257, 266, 275; 3/Âl-i İmrân, 10, 16, 24, 103, 116, 131, 151, 183, 185, 191, 192; 4/Nisâ, 10, 14, 30, 56, 145; 5/Mâide, 29, 37, 64, 72; 6/En'âm, 27, 128; 7/A'râf, 12, 36, 38, 38, 44, 47, 50; 8/Enfâl, 14; 9/Tevbe, 17, 35, 63, 68, 81, 109; 10/Yûnus, 8, 27; 11/Hûd, 16, 17, 98, 106, 113; 13/Ra'd, 5, 17, 35; 14/İbrâhim, 30, 50; 15/Hicr, 27; 16/Nahl, 62; 18/Kehf, 29, 53, 96; 20/Tâhâ, 10, 10, 10; 21/Enbiyâ, 39, 69; 22/Hacc, 19, 72; 23/Mû'minûn, 104; 24/Nûr, 35, 57; 27/Neml, 7, 8, 90; 28/Kasas, 29, 29, 29, 41; 29/Ankebût, 24, 25; 32/Secde, 20, 20; 33/Ahzâb, 66; 34/Sebe', 42; 35/Fâtır, 36; 36/Yâsin, 80; 38/Sâd, 27, 59, 61, 64, 76; 39/Zümer, 8, 16, 19; 40/Mû'min, 6, 41, 43, 46, 47, 47, 49, 72; 41/Fussilet, 19, 24, 28, 40; 45/Câsiye, 34; 46/Ahkaf, 20, 34; 47/Muhammed, 12, 15; 51/Zâriyât, 13; 52/Tûr, 13, 14; 54/Kamer, 48; 55/Rahmân, 15, 35; 56/Vâkia, 71, 57/Hadid, 15; 58/Mücâdele, 17; 59/Hagr, 3, 17, 20; 64/Teğâbûn, 10; 66/Tahrîm, 6, 10; 71/Nûh, 25; 72/Cinn, 23; 74/Müddessir, 31; 85/Bürûc, 5; 87/A'lâ, 12; 88/Gâşiye, 4; 90/Beled, 20; 92/Leyl, 14; 98/Beyine, 6; 101/Karia, 11; 104/Hümeze, 6; 111/Mesed, 3.

B- "Cehennem" Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 77 Yerde): 2/Bakara, 206; 3/Âl-i İmrân, 12, 162, 197; 4/nisâ, 55, 93, 97, 115, 121, 140, 169; 7/A'râf, 18, 41, 179; 8/Enfâl, 16, 36, 37; 9/Tevbe, 35, 49, 63, 68, 73, 81, 95, 109; 11/Hûd, 119; 13/Ra'd, 18; 14/İbrâhim, 16, 29; 15/Hicr, 43; 16/Nahl, 29; 17/İsrâ, 8, 18, 39, 63, 97; 18/Kehf, 100, 102, 106; 19/Meryem, 68, 86; 20/Tâhâ, 74; 21/Enbiyâ, 29, 98; 23/Mû'minûn, 103; 25/Furkan, 34, 65; 29/Ankebût, 54, 68; 32/Secde, 13; 35/Fâtır, 36; 36/Yâsin, 63; 38/Sâd, 56, 85; 39/Zümer, 32, 60, 71, 72; 40/Mû'min, 45, 60, 76; 43/Zuhuruf, 74; 45/Câsiye, 10; 48/Fetih, 6; 50/Kaf, 24, 30; 52/Tûr, 13; 55/Rahmân, 43; 58/Mücâdele, 8; 66/Tahrîm, 9; 67/Mülk, 6, 72/Cinn, 15, 23; 78/Nebe', 21; 85/Bürûc, 10; 89/Fecr, 23; 98/Beyyine, 6.

C- Isı Derecesi Çok Yüksek Ateş Anlamına Gelen ve Cehennem Bir Adı Olarak kullanılan "Cehîm" Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 26 Yerde): 2/Bakara, 119; 5/Mâide, 10, 86; 9/Tevbe, 113; 22/Hacc, 51; 26/Şuarâ, 91; 37/Sâffât, 23, 55, 64, 68, 97, 163; 40/Mû'min, 7; 44/Duhân, 47, 56; 52/Tûr, 18; 56/Vâkia, 94; 57/Hadid, 19; 69/Haakka, 31; 73/Müzzemmil, 12; 79/Nâziat, 36, 39; 81/Tekvîr, 12; 82/İnfîtar, 14; 83/Mutaffîfîn, 16; 102/Tekâsür, 6.

D- Cehennem Bir Adı Olarak Kullanılan ve tutuşturulmuş, Alevli Ateş Anlamına Gelen "Seîr" Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 17 Yerde): 4/Nisâ, 10, 55; 17/İsrâ, 97; 22/Hacc, 4; 25/Furkan, 11; 31/Fussilet, 21; 33/Ahzâb, 64; 34/Sebe', 12; 35/Fâtır, 6; 42/Şûrâ, 7; 48/Fetih, 13; 54/Kamer, 24, 47; 67/Mülk, 5, 10, 11; 76/İnsan, 4; 81/Tekvîr, 12; 84/İnşîkak, 12.

E- Cehennem Yerine Kullanılan ve Yakıp Kavuran Anlamına Gelen "Sekar" Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 4 Yerde): 54/Kamer, 48; 74/Müddessir, 26, 27, 42.

F- Uçurum, derin Çukur Anlamına Gelen ve Harâreti Yüksek Ateş Olarak Kur'an'da İzhah Edilen "Hâviye" Kelimesinin Geçtiği Âyet (1 Yerde): 101/Karia, 9.

G- Yüreklerle Kadar Tırmanan Tutuşturulmuş, Tahrip Edici Ateş Anlamına Gelen "Hutame" Kelimesinin Geçtiği Âyetler (2 Yerde): 104/Hümeze, 4, 5.

H- Hâlis Ateş Anlamına Gelen Bedenin İç Organlarını Söküp Koparan Diye Nitelendirilen "Lezâ" Kelimesinin Geçtiği Âyet (1 Yerde): 70/Mearic, 15.

İ- Azap ve İşkence Anlamındaki "Azâb" Kelimesi ve Türevlerinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 371 Yerde -Azâb 312 Yerde-): 2/Bakara, 7, 10, 49, 85, 86, 90, 96, 104, 114, 126, 162, 165, 166, 174, 175, 178, 201, 284; 3/Âl-i İmrân, 4, 16, 21, 56, 56, 77, 88, 91, 105, 106, 128, 129, 176, 177, 178, 181, 188, 188, 191; 4/Nisâ, 14, 18, 25, 37, 56, 93, 102, 138, 147, 151, 161, 173, 173; 5/Mâide, 18, 18,

33, 36, 36, 37, 40, 41, 73, 80, 94, 115, 115, 115, 118; 6/En'âm, 15, 30, 40, 47, 49, 65, 70, 93, 124, 157; 7/A'râf, 38, 39, 59, 73, 141, 156, 164, 164, 165, 167; 8/Enfâl, 14, 32, 33, 33, 34, 35, 50, 68; 9/Tevbe, 3, 14, 26, 34, 39, 39, 52, 55, 61, 66, 68, 74, 74, 79, 85, 90, 101, 101, 106; 10/Yûnus, 4, 15, 50, 52, 54, 70, 88, 97, 98; 11/Hûd, 3, 8, 20, 26, 39, 39, 48, 58, 64, 76, 84, 93, 103; 12/Yûsuf, 25, 107; 13/Ra'd, 34, 34; 14/İbrâhim, 2, 6, 7, 17, 21, 22, 44; 15/Hicr, 50, 50; 16/Nahl, 26, 45, 63, 85, 88, 88, 94, 104, 106, 113, 117; 17/İsrâ, 10, 15, 54, 57, 57, 58, 58; 18/Kehf, 55, 58, 86, 87, 87, 87; 19/Meryem, 45, 75, 79; 20/Tâhâ, 47, 48, 61, 71, 127, 134; 21/Enbiyâ, 46; 22/Hacc, 2, 4, 9, 18, 22, 25, 47, 55, 57; 23/Mü'minûn, 64, 76, 77; 24/Nûr, 2, 8, 11, 14, 19, 23, 63; 25/Furkan, 19, 27, 42, 65, 65, 69; 26/Şuarâ, 135, 138, 156, 158, 189, 189, 201, 204, 213; 27/Neml, 5, 21, 21; 28/Kasas, 64; 29/Ankebût, 10, 21, 23, 29, 53, 53; 54, 55; 30/Rûm, 16; 31/Lokman, 6, 7, 21, 24; 32/Secde, 14, 20, 21, 21; 33/Ahzâb, 8, 24, 30, 57, 68, 73; 34/Sebe', 5, 8, 12, 14, 33, 35, 38, 42, 46; 35/Fâtır, 7, 10, 36; 36/Yâsin, 18; 37/Sâffât, 9, 33, 38, 59, 176; 38/Sâd, 8, 26, 41, 61; 39/Zümer, 13, 19, 24, 25, 26, 40, 40, 47, 54, 55, 58, 71; 40/Mü'min, 7, 45, 46, 49; 41/Fussilet, 16, 16, 17, 27, 50; 42/Şûrâ, 16, 21, 26, 42, 44, 45; 43/Zuhruf, 39, 48, 50, 65, 74; 44/Duhân, 11, 12, 15, 30, 48, 56; 45/Câsiye, 8, 9, 10, 11; 46/Ahkaf, 20, 21, 24, 31, 34; 48/Feti'h, 6, 16, 16, 17, 17, 25, 25; 50/Kaf, 26; 51/Zâriyât, 37; 52/Tûr, 7, 18, 27, 47; 54/Kamer, 16, 18, 21, 30, 37, 38, 39; 57/Hadid, 13, 20; 58/Mücâdele, 4, 5, 8, 15, 16; 59/Haşr, 3, 3, 15; 61/Saff, 10; 64/Teğâbûn, 5; 65/Talâk, 8, 8, 10; 67/Mülk, 5, 6, 28; 68/Kalem, 33, 33; 70/Meâric, 1, 11, 27, 28; 71/Nüh, 1; 72/Cinn, 17; 73/Müzzemmil, 13; 76/İnsan, 31; 78/Nebe', 30, 40; 84/İnşikak, 24; 85/Bürûc, 10, 10; 88/Gâşiye, 24, 24; 89/Fecr, 13, 25, 25.

Nâr (Ateş) Konusundaki Âyetler:

Bakara, 17, 266; Âl-i İmran, 183; Nisa, 10; Maide, 64; A'raf, 12; Tevbe, 81, 109; Hud, 113; Ra'd, 17; Hicr, 27; Taha, 10; Enbiya, 69; Nur, 35; Neml, 7; Kasas, 29; Yasin, 8; Sad, 76; Mü'min, 41; Rahman, 15; Vakia, 71; Hadid, 13; Büruc, 5; Karia, 9.

K- Cehennem ve Cehennemlikler Hakkındaki Âyetler

Bakara, 24, 80-81, 126, 167, 206; Âl-i İmran, 10, 131, 185; Nisa, 14, 56, 169; Maide, 10, 72; En'am, 27, 70, 128; A'raf, 38, 41, 50, 179; Enfâl, 37; Tevbe, 17, 35, 63, 68, 73, 109; Yunus, 4-8; Hud, 106-107, 119; Ra'd, 5, 18; Hicr, 43-44; İsrâ, 8, 18, 97; Kehf, 29, 100; Meryem, 86; Enbiya, 98, 100; Hacc, 19, 22, 51, 72; Mü'minin, 104, 107-108, 112, 114; Furkan, 11, 14, 34, 65-66; Şuara, 91, 103; Ankebût, 54-55, 68; Secde, 13-14, 20-21; Ahzab, 64-65; Fâtır, 36-37; Yasin, 59, 67; Saffat, 161, 163; Sad, 55, 61; Zümer, 15, 17, 61, 72; Mü'min, 6, 46, 60, 71-72, 76; Fussilet, 19; Şura, 45; Zuhruf, 74-75; Duhan, 43, 50; Muhammed, 15; Kaf, 23, 29-30; Tur, 13-14, 16; Rahman, 35, 43-44; Vakia, 41, 56, 92, 95; Hadid, 15, 19; Mücadele, 8; Haşr, 17; Tahrim, 6; Mülk, 6, 11; Hakka, 31, 32, 35, 37; Meâric, 15, 18; Müddessir, 26, 31, 35, 37, 48; Mürselat, 29, 34; Nebe', 21, 28, 30; Naziat, 39; Tekvir, 12; Beyyine, 6; Karia, 10-11; Hümeze, 4, 9.

L- Cehennemlikler Hakkındaki Âyetler

Cehennem, Kâfirler İçin Hazırlanmıştır: Âl-i İmran, 13; Kehf, 29; Fâtır, 36; Sad, 55-56; Nebe', 21-23.

Cehennemde Kâfirlerin Sözleri: Fâtır, 37, Mü'min, 47-52; Fussilet, 29; Zuhruf, 77-78; Mülk, 8-10.

Cehennemliklerin Cennetliklerle Konuşmaları: A'raf, 44, 50, 51; Saffat, 50-59; Müddessir, 39-48.

Cehennemliklerin Özellikleri: Leyl, 15-16; Karia, 9-11; Hümeze, 4-9.

Cehennem, İnsanlar ve Cinlerle Dolacaktır: Hud, 119; Secde, 13.

Cehennemde Kâfirlerin Durumu: İbrahim, 16-17; Kehf, 29; Mülk, 6-11.

Cehennemde Ölmek ve Dirilmek Yoktur: Taha, 74; A'la, 12-13.

M- Cehennem Azâbı ve Cehennemin Özellikleri Konusundaki Âyetler

Cehennem Azabı Çetindir: Furkan, 66; Mülk, 7-8; Müddessir, 27-29, 32-37; Mürselat, 31-34; Karia, 9-11; Hümeze, 4-9.

Cehennemde Zakkum Ağacı: İsrâ, 60; Saffat, 62-67; Duhan, 43-46; Vakıa, 51-54.

Cehennem Şarabı: Saffat, 67-68; Sad, 57-58; Vakıa, 42, 54-55; Nebe', 24-25; Ğaşiye. 5.

Cehennem Ziyafeti: Vakıa, 51-56; Hakka, 36-37; Nebe', 24-25; Ğaşiye, 6-7.

Cehennem Zebanileri: Zümer, 71, 73; Duhan, 47-50; Tahrim, 6; Mülk, 8; Müddessir, 30-31; Alak, 18.

Cehennem, Kâfirleri Alacak Kadar Geniştir: Kaf, 30.

Cehennemin Yedi Kapısı Vardı: Hicr, 44.

Cehennemin Yakıtı: Bakara, 24, Tahrim, 6.

Cehennemle Cennet Karşılaştırması: Furkan, 15-16; Fatır, 21.

Allah'ın Cehennem Azabından Koruması İçin Dua: Bakara, 201; Âl-i İmran, 16, 191-192; Furkan, 65.

Konuyla İlgili Geniş Bilgi Alınabilecek Kaynaklar

1. Hak Dini Kur'an Dili, Elmalılı Hamdi Yazır, Azim Y. c. 2, s. 64
2. İslâm Ansiklopedisi, T. Diyanet Vakfı Y. c. 7, s. 225-233; c. 4, s. 302-309
3. İslâm Ansiklopedisi, Şamil Y. c. 1, s. 280-282; 183-184
4. İslâmi Terimler Sözlüğü, Hasan Akay, İşaret Y. s. 74-75
5. Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar, Toshihiko İzutsu, Pınar Y. s. 159-164
6. İnanç ve Amelde Kur'ani Kavramlar, Muhammed el-Behiy, Yöneliş Y. s. 193-197
7. Kur'ani Terimler ve Kavramlar Sözlüğü, Mustansır Mir, İnkılab Y. s. 40
8. İman Nurları ve Âhiret Sırları, Ali Küçüker, Bahar Y. s. 359-371
9. İlmihal 1, İman ve İbadetler, İsam Y. s. 130
10. Kur'an'da Günah Kavramı, Sadık Kılıç, Hibaş Y. s. 362-367
11. İlimin Işığında İslâmiyet, Afif A. Tabbara, Kalem Y. s. 152-154
12. İslâm'da İnanç Esasları, B. Topaloğlu, Y. Ş. Yavuz, İ. Çelebi, İFAV Y. 308-312
13. Âhiret Bilinci, Hasan Eker, Denge Y. s. 67-74
14. Âhiret Bilinci, Hüseyin Özhazar, Bengisu Y. s. 121-126
15. Cehennem ve Cehennemlikler, Veysel Özcan, Mirfak Y.
16. Âyetlerle Ölüm ve Diriliş, Said Köşk, Anahtar Y.
17. Ölüm Sonrası Cennet ve Cehennem, Selim Al, Furkan Dergisi Y.
18. Ölüm ve Ölümden Sonraki Hayat, Murat Tarık Yüksel, Demir Kitabevi Y.
19. Ölüm ve Ötesi, Heyet, Sağlam Y.
20. Ölüm Ötesi Hayat, Abdülhay Nasih, Nil A.Ş. Y.
21. Ölüm ve Ötesi, Hüseyin S. Erdoğan, Çelik Y.
22. Ölüm ve Sonrası, İmam Gazali, Vural Y.
23. Ölümden Sonra Diriliş, Subhi Salih, Kayıhan Y.
24. Ölümden Sonraki Hayat, Süleyman Toprak, Esra Y.
25. Ölüm, Kıyamet, Cehennem, Hârun Yahya, Vural Y.
26. Dünya Ötesi Yolculuk, Abdülaziz Hatip, Gençlik Y.
27. Dünya ve Âhiret Hayatı, Muhammed İhsan Oğuz, Oğuz Y.

Sonsöz

Eğer bu kitabı gerçekten okuyup mesajını anladıysanız, bunu ve buna benzer diğer kitapları bir kenara koymalısınız ve hemen elinize Allah'ın Kitabı'nı alıp meal ve tefsiriyle okumaya başlamalısınız. Daha önce okuduysanız, yine yeniden ve sürekli okumalısınız. Anlayarak, yaşayışınızla ve güncel hayatla bağlantı kurup O'nun gösterdiği istikamet doğrultusunda her şeyi gözden geçirerek Kur'an'a yönelmeniz, bu okuyup bitirdiğiniz kitabın yazılış amacına hizmet etmiş olacaktır.

Haydi Kur'an'a; Elimize, gönlümüze ve yaşantımıza almak ve bir daha bırakmamak için...